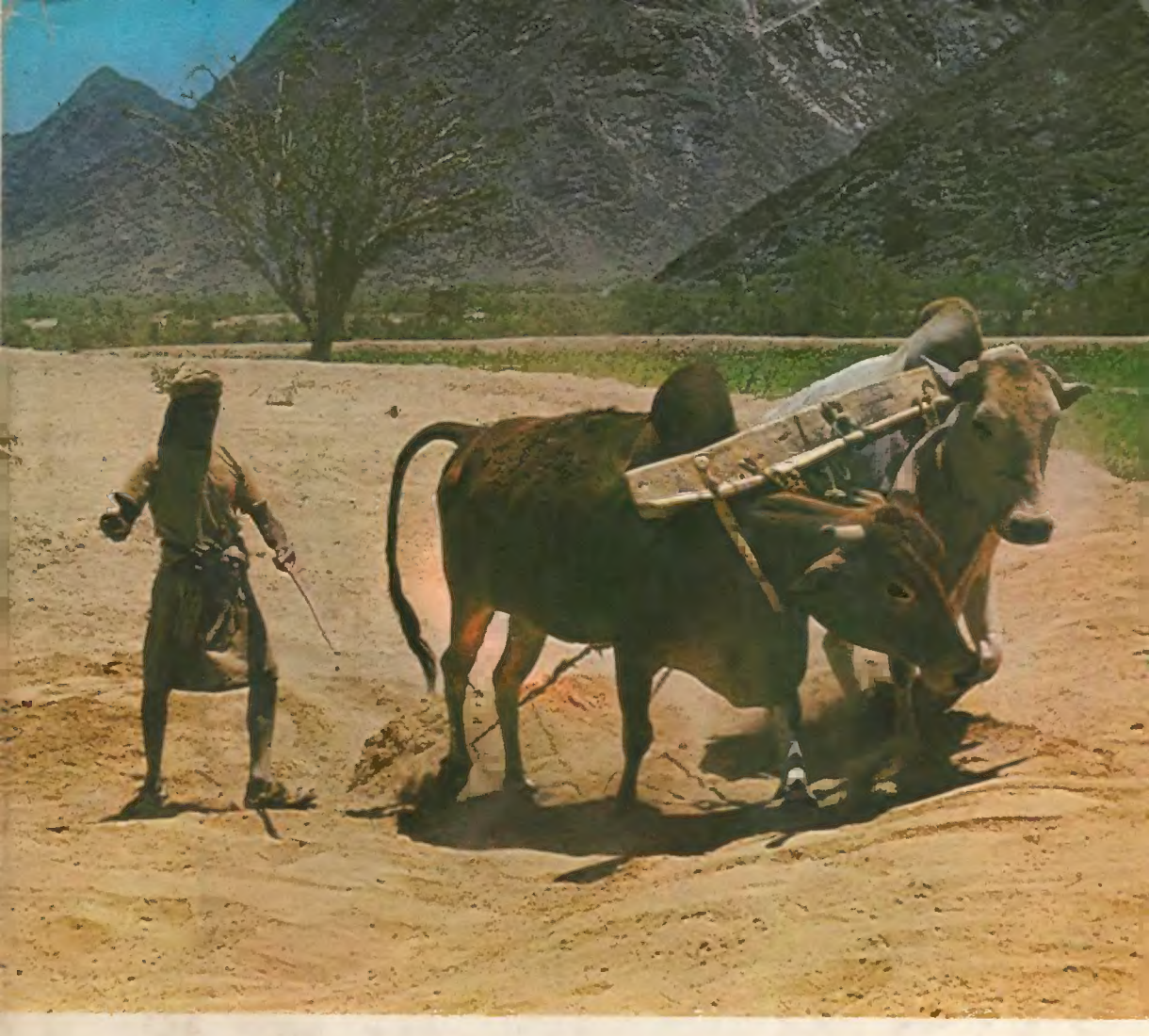

Krajczár Imre

Jemeniek közt

ÁDENTŐL—
DHOFARIG

Kossuth Könyvkiadó / 1976

Krajczár Imre

Jemeniek közt

ADENTÓL DHOFARIG

ISBN 963 09 0611 2

© Krajczár Imre, 1976

Csillag és keselyű

Az államtitkár csak mosolyog, amikor előadom terveimet, s hosszan sorolom, ki mindenkivel szeretnék találkozni, miről szeretnék írni. Az irodában tikkasztó a hőség, dr. Abdul Rahman talán ennek tulajdonítja igényeim kimeríthetetlenségét. Int a hivatalsegédnek, kávét és gyümölcslét kapok.

Én megkínálom Fecskével. Ez a kedvenc cigarettája, ezt szívta, amikor a budapesti tudományegyetemen tanult.

– Kőbányai Világost nem hoztál – kérdezi –, mert az nekem legalább olyan kedves, mint a Fecske.

Szürcsöljük a hűsítőt, és kicsit aggódom, hogy a félbeszakadt beszélgetés miatt újra kezdhetem kívánságlistám pontjainak felsorolását. De Rahman doktor megnyugtat: folytassuk csak ott, ahol abbahagytuk.

– Az ötvenkettedik kérdés az adeni kikötőre vonatkozott, az ötvenharmadik – mondja – a sólepárlásra. Szerintem ennyi elég is lesz. Mi persze minden segítséget megadunk a tájékozódáshoz, kíséréről, járművekről gondoskodunk, de előre is megmondhatom: nehezen gyűlik majd össze egy könyvrevaló. Eddig sem sok kiadvány jelent meg rólunk, pedig megfordult már nálunk néhány újságíró és író.

Kérdőn nézek Rahmanra, aki a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság kormányának egyik legfiatalabb tagja, mindössze huszonhat esztendős. Nyíltan válaszol: mi magunk sem tudunk eleget önmagunkról. Adatszolgáltatási hálózatunk még fejletlen, a fölmérésekre még nem jutott időnk.

– Legfeljebb több fáradságba kerül majd az ismerkedés – erősködöm –, és legfeljebb több szakemberrel fogok beszélgetni.

– Több szakemberrel?! Alig van négyszáz diplomásunk, és akik igazán ismerik az ügyeket, valamennyien nagyon elfoglaltak, állandóan úton vannak vagy vendégeket fogadnak.

– Majd legfeljebb engem is fogadnak – mondom én, mint aki bizonyos abban, hogy ezzel aztán minden titoknak nyitjára lelhet.

Ezúttal másodszor érkeztem ebbe az országba. Kairóból késő este indultunk. Ketten ültek mellettem. Az egyik hevesen magyarázgatta szomszédjának: „Jemen az más világ. Nem Egyiptom. Más a klíma, mások az emberek, még ha arabok is. És örökös a háborús feszültség". Bizonyságul a párizsi *L'Express* képes riportját mutatta, amely ezt a hangzatos címet viselte: „Háború Lawrence-módra". (Thomas Edward Lawrence [1888–1935] angol régész és orientalista a brit Titkos Szolgálat ügynökeként az első világháború idején megszervezte az arab-félszigeti beduin törzsek felkelését a török birodalom itteni területein. Az arab világban neve mindmáig ható jelképe lett a hírhedt módszerekkel indított háborúnak, a törvénytelen beavatkozásnak.)

Első utazásom idején, 1972 nyarán a repülőtéri első benyomások azonban nem utaltak semmiféle háborúra, nem csapott meg háborús légkör, nem éreztem idegességet, gyanakvást. Az őrök álmosak voltak, s amikor két nap múlva elővettem az útlevelem, meglepetésemre hiányzott belőle a belépést igazoló pecsét. A rend kedvéért később vissza is kellett küldeni láttamozásra az útlevelet. Egy-kettőre kívül voltam a légkondicionált csarnokon, s ingemet csakhamar vállamra tapasztotta a reggel hétkor is negyven fok körüli meleg és a nyolcvan százalék feletti páratartalom.

– Nagy a hőség – sóhajt a taxis, hogy jelezze együttérzését és elindítsa a beszélgetést. – Hiába, már közel a monszunidőszak. A levegő tele van porral, homokkal, apró rovarokkal, a parti vizekben meg hemzsegnek a cápák. A külföldiek, ha tehetik, ilyenkor a strandokra menekülnek, de most nem biztonságos a fürdés, mert a monszunviharok miatt fel kellett szedni a cápáktól védő hálókat, nehogy a hatalmas hullámverések széttépjék azokat. Bizony, ez az időjárás megviseli az embereket . . .

Engem azonban akkor a csigalassúságú tempó ingerelt. A gépkocsivezető kész-

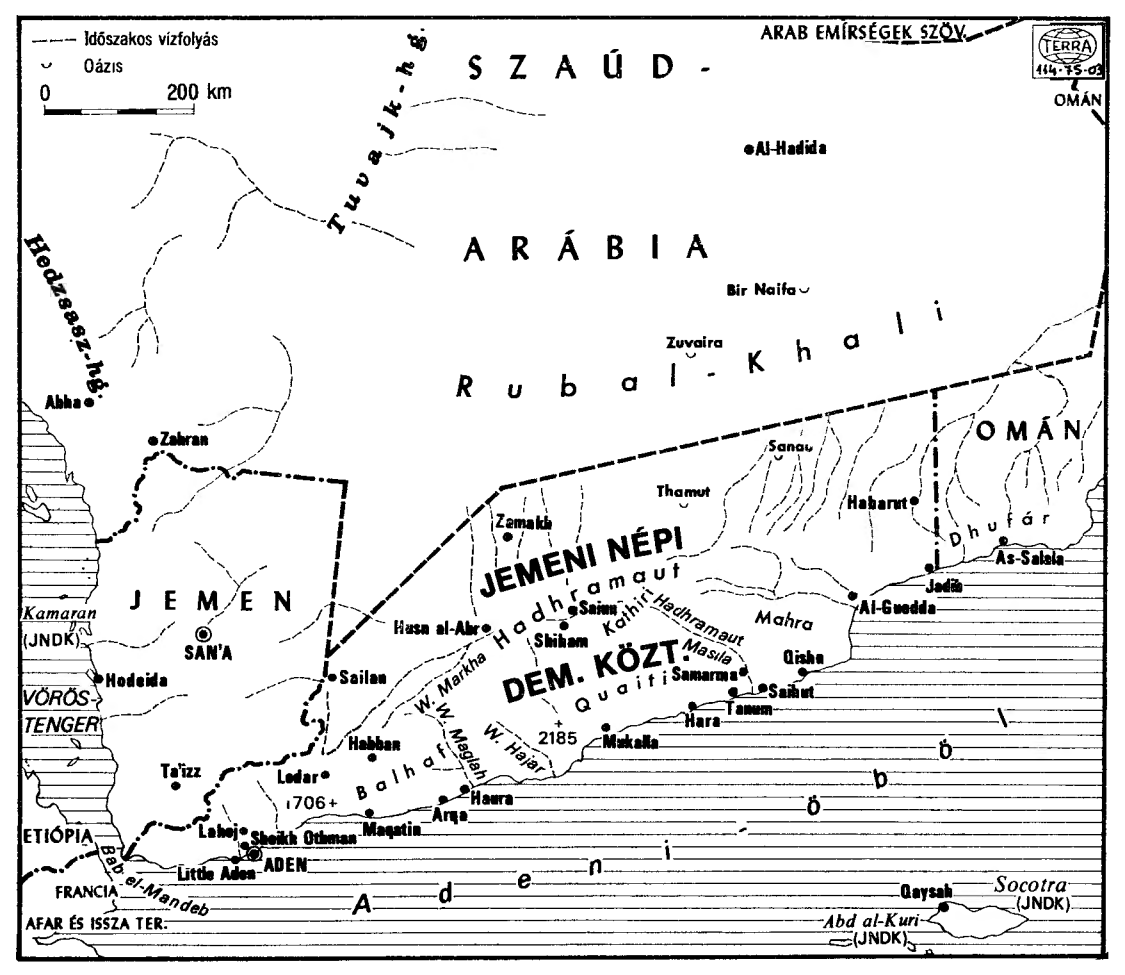

Időszakos vízfolyás
Oázis
0
200 km
ARAB EMÍRSÉGEK SZÖV.
TERRA
114-75-03
OMÁN
SZAÚD-
Tuvajk-hg.
Al-Hadida
ARÁBIA
Hedzsasz-hg.
Bir Naifa
Zuvaira
Rubal-Khali
Abha
Zahran
OMÁN
Sanau
Thamut
Habarut
Dhufár
As-Salala
Zamakh
JEMENI NÉPI
Hadhramaut
Jadib
Al-Guedda
JEMEN
Kamaran
(JNDK)
SAN'A
Hasn al-Abr
Saiun
Shiham
Kathiri
Hadhramaut
Mahra
Masila
Qisha
Hodeida
Sailan
W. Markha
DEM. KÖZT.
Samarma
Saihut
VÖRÖS-
TENGER
Quaiti
Tanum
Hara
2185
Mukalla
Habban
W. Maglah
W. Hajar
Ta'izz
Ledar
Balhaf
1706+
Haura
Arqa
ETIÓPIA
Lahej
Sheikh Othman
Maqatin
ADEN
Little Aden
Bab el-Mandeb
FRANCIA
AFAR ÉS ISSZA TER.
Adeni-öböl
Qaysah
Socotra
(JNDK)
Abd al-Kuri
(JNDK)

ségesen felvilágosított: a városban mindenütt „radaroz a rendőrség", ellenőrzi a sebességet. Lakott részeken óránként 20 kilométer a maximum.

Az egyes városrészeket hosszú, néptelen utak kapcsolják össze, ezeken már megugrik a sebességmutató. Most viszont én nem bánnám, ha lassulna valamit az iram. Jobban megbámulnám például azt a tevét, amely egykedvűen tűri, hogy púpja véres sebhelyét kitartóan mélyítse, vájja a félarasznyi csőrű hollókeselyű.

Délután a városi tanácsban már többet megtudtam a keselyűkről. Sok van belőlük – hallottam az egyik mérnöktől –, főként a város határában. Ez a madár eltünteti a bomló hulladékot, a ház körüli szemét nagy részét, remek szaglószervével már messziről megérzi, ha valahol „zsákmány" került a szabad ég alá. Így megérzi a teve sebének szagát is, és mindjárt rászáll. Tőrszerű csőrével marja, vési az eleven húst, gyakran beér a csontokig, a bordákig is. A vének még jósoltak is a keselyűk mozgásából. Régen, amikor még nem voltak szeméttelepek, hulladékégetők, nagyrészt a keselyűkön múlott a város egészségügye. Most már szívesen megritkítanák a keselyűállományt, de nehéz tőlük megszabadulni. Éles vijjogással közeledtek, csapkodó szárnyaikkal szinte elborítják az eget. Másnap a hajnali derengésben, amikor az elviselhetetlen hőség az erkélyre kényszerít, látom ahogy keringenek a tengerészklub előtt, s később a déli rekkenő hőségben is követik az embert, a szemetelő kirándulókat, s az állatokat, a külvárosi negyedek piszkos utcáit ellepő kecskéket.

Gold Mohrban, Aden exkluzív strandján egy török ENSZ-szakértő lesi a keselyűket. Szuperérzékeny magnetofonjával próbálja felvenni légitámadásra emlékeztető hangjukat.

– Ez az utánozhatatlan vijjogás akár ötven év múlva is emlékeztetni fog az itt töltött évekre. Figyelje meg – biztat –, egy csoportos „berepülés" – akár egy zenedráma! Ha valaki ennek az országnak a hangulatát, igazi atmoszféráját akarja megragadni, a madarakkal kezdje!

Némi iróniával jegyzem meg:

– No és most mit mondanak a madarak?

– Azt, hogy ez az ország a világ szélén van.

– ?

– Lehet, hogy kinevet, de én évek óta élek itt, számomra annak is jelentőse-

ge van, amit más észre sem vesz. Dél-Jemen nagy része sivatag, hiszen engem is azért hívtak ide, hogy ezen segítsek változtatni. A sivatag, a „szahra", maga a semmi. A sivatag találkozik a tengerrel, a „másik semmivel". A fülem megérzi, hogy a madárinvázió a tenger felől érkezik-e vagy a szárazföld irányából. Máshogy zajonganak, ha az agyolvasztó forróság hozza őket, és másképpen ha a hűvösebb áramlat. Nem mindegy, hogy melyik semmiből rohannak a másik semmibe.

Ez a felfogás mind ellenszenvesebbé lett nekem, ahogy közelebb kerültem ennek a nehezen megismerhető, távoli országnak az embereihez, földjéhez, múltjához – és persze a jelenéhez is.

Én eleve jó véleménnyel voltam a világnak erről a részéről, ahol már több ezer évvel ezelőtt is nagy birodalmak álltak. Hadramautban épültek például a világ első felhőkarcolói napon égetett agyagtéglákból. Hatalmas öntözőberendezések segítették, hogy szárba szökkenhessen a mag. Izgatott Aden, a régi tengerészregények gyakori helyszíne, és már diákkoromban fellelkesített az a kezdetben reménytelennek látszó függetlenségi harc, amely végül is a brit gyarmatosítók visszavonulásához vezetett. Hallottam ennek az országnak a szegénységéről és lakóinak a nyomor, az elmaradottság elleni nagy küzdelméről.

Nem hittem el, hogy ez az ország egyenlő a „semmivel". Egy minisztériumi igazgató, akivel több éjszakát átvitatkoztunk a Rock hotel bárjában, így enyhített a török mérnök formuláján: Jemen már több a semminél. Ám ennél sokkal, de sokkal többre akarjuk vinni. Elégedetlenek vagyunk, türelmetlenek. Tenni akarunk. S amit máris tettünk 1967, a gyarmati uralom felszámolása óta, azt nem jelképezheti sem a keselyű fekete teste, sem vészjósló hangja.

Mi jelképezheti hát valóban ezt az országot, amely az Arab-félsziget délnyugati részén mintegy három magyarországnyi területen fekszik, s lakossága földművelésből, halászatból, állattenyésztésből, kezdetleges iparból, szolgáltatásokból él? Mi jelképezheti azt a társadalmat, amelynek nagy tömegei még a törzsi viszonyok maradványai között vegetálnak, jobbjai azonban hittel hisznek a kormány és a Nemzeti Front Egyesített Politikai Szervezetének programjában, abban, hogy az országot a tudományos szocializmus eszméi alapján a szocializmus felé vezetik? Jelképe-e, és mennyire hiteles jelképe Dél-Jemennek az ötágú vörös csillag, amely piros-fehér-fekete csíkos zászlaja világoskék háromszögében áll?

Dél-Arábia az idők sodrában

A krónikás állandóan bajban van az elnevezésekkel. Hiszen az ország, amelyről ír, csak egyik része annak a területnek, amelyet a jemeni hazafiak Jemenen értenek. Az ország történelmének szálai csak nemrég ágaztak el, a több évezredes Jemen históriája nem régóta számol külön Észak-Jemennel és külön Dél-Jemennel, a megosztottság a huszadik század és a gyarmatosítás fejleménye. A mai politikai térképek pedig már két Jemen határait rajzolják fel. A két szomszédos országot, a Jemeni Arab Köztársaságot (Észak-Jemen) és a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságot (Dél-Jemen) bizonytalan, sok helyütt csak a térképen feltüntetett határok választják el egymástól és Szaúd-Arábiától, és nincsenek közmegegyezéssel elhelyezett határkövek Dél-Jemen és Omán határán sem.

Aki ma a demokratikus Jemenről akar írni, nincs könnyű dolga. Hiszen még az ország területét sem mérték fel pontosan: a szerényebb becslések mindössze 202 000 négyzetkilométerre taksálják az Arab-félsziget déli részén, az Adeni-öböl mentén fekvő területet. Az országgal foglalkozó statisztikák, nemzetközi összehasonlítások többsége azonban 300 000 négyzetkilométer körüli területadatokkal dolgozik. A különbséget az északon és keleten meghúzott határok bizonytalansága okozza, valamint az, hogy megbízható, az egész országot átfogó térképezési munkálatok mind ez ideig nem folytak.

Az országban sivatagos felföldek és hatalmas szárazvölgyek váltogatják egymást. A kétezer méteres magasságot megközelítő platóhoz a nyugati oldalon, Aden környékén vulkanikus eredetű hegyek csatlakoznak; itt nem ritka a 2500 méteres magasság sem.

A monszunövezetbe tartozó dél-jemeni hegyvidék keleten közvetlenül a tengerből emelkedik ki, nyugat felé haladva azonban 50–60 kilométer szélességű part menti síkság választja el az óceántól. A monszun-nyár forró: nem ritka a 40–45 fokos meleg sem, s a hőmérséklet legtöbbször éjszaka sem csökken többet, mint 4–5 fokot. Az ország egyes részein évszám nem esik az eső, a felföld peremén azonban az évi csapadék többnyire eléri a 400–500 millimétert. A mezőgazdasági kultúra nagyrészt a mélykutakra, a sivatagi felhőszakadások után felfogott és ősi módszereken alapuló elosztórendszerekkel irányított vízre épül. Méghozzá nagyon szerény kiterjedésben, hiszen csupán mintegy 300 000 feddánt művelnek az állami gazdaságok, a szövetkezetek és a magántermelők. (1 feddán = 4201 négyzetméter.) A lakosság nagy része – egyes becslések szerint több mint 80 százaléka – mégis a mezőgazdaságból él, noha a művelhető területnek mindössze töredékén – mintegy 0,8 százalékán – folyik rendszeres termelés. A hasznosítható talaj feltörése, a nagyszabású öntözőrendszerek kiépítése hatalmas erőfeszítéseket igényel.

Amit a természet ingyen ad: az a hal. Az Adeni-öböl a világ halban leggazdagabb területei közé tartozik. A hatalmas halkincs kitermeléséből ki is veszi a részét a világ számos halászflottája. Dél-Jemennek korszerű hajókra, feldolgozó üzemekre lenne szüksége ahhoz, hogy tengere kincseit kellő mértékben hasznosíthassa.

A tenger kínálja a sót is; a sólepárló üzem a főváros legrégibb ipartelepe. Geológusok kutatnak fémek, energiahordozók után; a kutatások esetleges sikeréről azonban hivatalos jelentések nem tanúskodnak, és az ásványlelőhelyek feltárásához kapcsolódó élénkebb gazdasági-műszaki tevékenység sem tapasztalható.

Aden fő értéke jó fekvésű kikötője. Az Indiai-óceán és a Vörös-tenger bejáratát őrző óriáskikötő forgalma a harmadik közel-keleti háború (1967) után azonban visszaesett. Az elmúlt évtized közepén még havonta 500–600 nagy hajót fogadott, ellátta őket üzemanyaggal, ivóvízzel, élelmiszerrel, gondoskodott javításukról. Amikor azonban a Szuezi-csatornát, a Vörös-tenger másik bejáratát lezárták, a forgalom az addiginak 20 százalékára esett vissza. A csatorna megnyitásától a forgalom ismételt megugrását, a bevételek gyarapodását remélik, az ország ipara még elég keveset hoz az államkasszába.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságban 1973-ban tartottak első ízben
16 népszámlálást, megbízható adatokat azonban nem sikerült szerezni. Mintegy más-

fél millió lakosa lehet az országnak. Még a főváros lélekszámáról is eltérőek a vélemények: a 270 000-es szám, amelyet a leggyakrabban emlegetnek, valószínűleg túlzottan szerény becslés, nem számol az Adenhez csatlakozó és politikailag, gazdaságilag oly fontos Seik Othman, Little Aden és Al-Saab településekkel, velük együtt mintegy 400 000-re tehető Aden lakóinak száma. A második „nagyváros", Mukalla lélekszáma a fővárosénak csupán egyhuszada! A lakosság nagyobb hányada – több mint kétharmada – vidéken él, egy részük vándorló beduin. Számukra mit sem mondanak a papíron kijelölt országhatárok, ide-oda vándorolnak a sivatagban, lélekszámuk csak nagyon hozzávetőlegesen állapítható meg.

Becslésekkel lehet csak képet adni a lakosság nemzetiségi összetételéről is. 90 százalékuk arab. A történelem folyamán mindig rendkívül forgalmas partvidéken szomáliaiak, etiópok, indiaiak, beludzsisztániak is letelepedtek – s többnyire nem önszántukból. Hiszen még a század negyvenes, ötvenes éveiben sem volt ritka, hogy a jemeni, ománi kikötőkből tengerre szállt hajók szüleiktől elrabolt gyermekekkel tértek vissza Afrikából! De Aden lehetőségeket is kínált a bevándorlóknak, a brit gyarmati uralom alatt meghonosodott szolgáltatások munkaalkalmakat adtak. Itt épültek az első üzemek, itt rendezkedett be a British Petroleum Company kőolajfinomítója is, amely Dél-Jemen munkásságának 80 százalékát foglalkoztatja.

ŐSI KULTÚRÁK NYOMÁBAN

Dél-Arábia kultúrájának viszonylag kevés feltárt emléke azt tanúsítja: ezen a területen már az időszámítást megelőzően is magasan fejlett civilizáció létezett. A konkrét régészeti gyűjtések és feltárások későn kezdődtek, jóllehet utalásszerűen, nehezen ellenőrizhető források meglétét sejtetve már az ókori történetírók is számon tartották ezt a régiót. Dél-Arábiában a modern történelmi és régészeti kutatás a XVIII. században kezdődött meg. Karsten Niebuhr 1761–1767 között szervezett öttagú expedíciójából egyedül tért vissza, és kiadta nagy feltűnést keltő beszámolóit, az Arábia leírását és az Útleírás Arábiáról és a környező országok-

rólt. A Niebuhrt követő expedíciók főleg feliratokról, romvárosokról tudósítottak, jelentéseikben esett szó először a híres dél-arábiai feliratos kövekről. Az első tudományos expedíciót a londoni Royal Geographical Society küldte Hadramautba 1938-ban, Aden brit meghódítása után száz évvel! A londoni kutatók tárták fel a hadramauti holdisten templomát és egy ősrégi öntözőrendszer maradványait. Azóta nem került sor nagyobb arányú ásatásokra.

A kőtáblákra vésett feliratokból és a régi egyiptomi és asszír feljegyzésekből képet lehet alkotni az ókori Jemen történetéről. Ezen a területen már az időszámítás előtti második évezredben fejlett államok voltak. Aden kikötője Ausan tengerész-államé volt, közelében, Dimnah városa körül Kataban állam alakult ki. Keletre Hadramaut, északnyugaton pedig a szabeus állam virágzott. Ezeknek az államoknak a lakossága törzsi kötelékekben élt, csak úgy mint a Karnavu székhelyű mineus államé. Az államok és a városok között a kapcsolatot a gazdag kereskedők tartották. A kereskedelemben forgalmazott árukat a föld- és kertművelést folytató arabok állították elő. De volt piaca a kézművesek kovácsolt áruinak és fazekasipari termékeinek is. A lakosság egy része akkor sem kötődött helyhez: a kóbor pásztortörzsek oázisról oázisra vándoroltak állataikkal együtt.

Az Arab-félsziget a történelem folyamán óriási természetes híd szerepét játszotta a három földrész, Európa, Ázsia és Afrika között. A kontinenseket összekötő utak Jemenen vezettek keresztül. A terület kisebb-nagyobb államainak kereskedői Aden tájékán rakatták tevékre az indiai és a kelet-afrikai kikötőkből érkező hajók terhét, hogy továbbszállítsák a Földközi-tenger vagy a Perzsa-öböl környékére. Elsősorban fűszerekkel és tömjénnel kereskedtek. Tömjénültetvények Szomáliában, Indiában, Hadramautban és Szokotra szigetén voltak. Régészeti leletek tanúsítják, hogy már az időszámítás előtti második évezredben hagyományosnak számított az az útvonal, amely átszelte a lakatlan hegyvidéket és áthaladt az Arab-félszigeten. A „tömjén országútja" Adenből indult, Dimnahon, Maribon és Mainon át vitt Nedzsranba, s ott elágazott a Perzsa-öböl irányába, illetve a Földközi-tenger felé.

A tömjén, a mirha, a fahéj és a többi fűszer forgalmazása gazdaggá tette a tranzitkereskedőket és a dél-arábiai államokat. A tömjén az ókori vallási kultuszok számára nélkülözhetetlen volt, arannyal fizettek érte, s kincseskamrájukban őrizték a templomok. A mirháról az ókorban azt tartották, hogy úgyszólván min-

den betegségre jó gyógyszer. Az egyiptomiak balzsamozáshoz is felhasználták. Nem lehetetlen, hogy Dél-Arábiában kell keresni azt a tömjéntermő országot, amelyet a fáraók Egyiptomában Puntnak neveztek. Hérodotosz, a történetírás atyja az egyetlen olyan területként emlegeti Arábiát, ahol a tömjén, a mirha, a fahéj és a cassia (egyféle gyógynövény) is megterem. Az európai utókor görög és római szerzők műveiből értesült először a mesés Arábia illatairól. Ők nevezték el ezt a helyet „Arabia Felixnek", Boldog Arábiának.

A fűszerkereskedelem utóbb véres konfliktusok kirobbantója lett. A dél-arábiai államok monopolizálták, és „jogaiknak" fegyverrel is érvényt szereztek. A „tömjénháborúkból" a szabeusok kerültek ki győztesen, miután Kariba il Vatar szabeus király legyőzte legfőbb vetélytársait, a katabani királyságot és a mineusok államát. Az utókor számára hatalmas alabástromoszlopon örökítette meg győzelmét, amely korszakos jelentőségűnek bizonyult. Megszerezte Adent, és az időszámítás előtti V. században az uralma alatt egyesült államalakulat körülbelül a mai Észak-Jemen és Dél-Jemen területét ölelte fel.

A szabeus birodalom kereskedelmi nagyhatalom volt. Maribból, a fővárosból ellenőrizte a tömjénút kereskedelmi forgalmát. Gyarmati jellegű telepeket létesített Etiópiában, s a telepesekre támaszkodva szorosabbra fűzte a gazdasági kapcsolatokat Kelet-Afrikával, Indiával, sőt a görögökkel is. Pompás épületeket emeltek a fővárosban, és a birodalom fénykorában egyenletes vízellátást biztosító hatalmas öntözőrendszert építettek.

A szabeus állam pusztulása után a mineusok lettek a karavánutak urai, Katabon vált az adminisztratív és politikai központtá. A szabeusok templomai és palotái elpusztultak, a nagy értékű feliratos köveket a későbbi nemzedékek beépítették saját alkotásaikba. Elpusztultak az öntözőművek, a duzzasztógátak és csupán romjai maradtak meg a híres maribi nagygátnak.

Az időszámítás előtti második században új hódítók jelentkeztek, a himjariták, s a harcokban Aden ismét elpusztult. Jóllehet a régi birodalom egy rövid időre még újjáéledt, az időszámítás utáni századokban a vezetést mindinkább a bizánci, zsidó és perzsa kereskedők vették át, s elterjedt a keresztény vallás is. A negyedik század utolsó negyedében Jemen etióp fennhatóság alá került. Egy himjarita királynak, Aszad Tubbának sikerült ugyan felszabadítania az országot, de az etió-

pok ismét felülkerekedtek, s ekkor a bennszülött nemesség a perzsákhoz fordult segítségért. A hatodik század végéről tudósító krónikák már perzsa tartományként tartják számon Jement – méghozzá nem a gazdag provinciák között. A hosszú harcok szétzilálták a kereskedelmet, a többször beomló maribi gát megjavítására már nem maradt erő, a termőföld ismét sivataggá vált, s a lakosság egy része kivándorlásra kényszerült.

A térség életében az iszlám térhódítása jelentett újabb fordulópontot. Jemen az Arab Kalifátushoz tartozott, s a harcos törzsek fiai mindenütt az első sorokban küzdöttek az iszlám világhódító seregeiben. A korabeli – rendkívül magas fokú – arab civilizáció nem hagyta érintetlenül Jement sem: ebben a korszakban épültek a „Tavila tartályok", amelyek maradványai ma is láthatók a Tartályok Völgyében, ahol az egymás mögött sorakozó medencékben fogják fel az esőzések vizét és a néhány hegyi forrás szűken csörgedező erecskéit. Ez idő tájt épült fel Sibam városa, Hadramautban pedig az iszlám uralomra jutása után emelték napon égetett téglákból a már említett, s ma is álló „toronyházakat".

MEGJELENNEK AZ ANGOLOK

Jemen 1539-ben török uralom alá került, s a kereskedelmi központokat és a kikötőket két évszázadra az oszmán-törökök birtokolták. A XVI. században irányult a figyelem ismét Dél-Arábiára, hiszen az Adeni-öböl parti vizein vitorláztak el az Indiába tartó európai hajók. A támaszpontokért harcoló portugálok, hollandok, franciák és angolok vetélkedése ismét puskaporossá változtatta a levegőt. A portugálok 1513-ban támadták meg Adent, de visszavonulásra kényszerítették őket. A XVII. század elején az angolok is megpróbálkoztak Aden bevételével. A Brit Kelet-Indiai Társaság vezetői figyeltek fel először a kikötő jelentőségére, hiszen az kulcsfontosságú helyen feküdt a brit partoktól Indiába vezető tengeri útvonalon. Az utazás az idő tájt Glasgowtól Bombayig még kedvező széljárással is legalább 106 napig tartott, szükség volt az ivóvizet, élelmiszert biztosító közbeeső állomá-

sokra. A gőzhajózás korában pedig szenet vételeztek itt a hajók. Aden értékét fokozták a körülötte elhelyezkedő szigetek is: ezek a Vörös-tenger déli bejáratát őrzik. A tengerek feletti uralomért sikeresen harcoló Anglia csak a kedvező alkalmat várta a kereskedelmi és stratégiai szempontból egyaránt jelentős Aden meghódítására. 1839. január 11-én aztán Hins kapitány filléres kalózregénybe illő fordulattal kézre kerítette a várost: miután fegyveres támadása kudarcba fulladt, 600 angol fontért megvásárolta a területet a felette szuverenitást gyakorló szultántól. A brit gyarmatosítók körültekintően építették ki birodalmukat: a környező szigetek megszerzésével biztosították uralmukat a dél-arábiai vizeken, keleten, Omán felé pedig felváltva alkalmazták az ágyúnaszád-diplomáciát s a fontok meggyőző erejét.

Aden az angol uralom alatt elszigetelődött az ország más részeitől. Erős katonai bázissá építették ki, és a meghódított Jement közvetlenül Indiából kormányozták. (Bombay indiai tartományhoz tartozott, csak 1937-ben került közvetlenül a brit gyarmatügyi minisztérium irányítása alá.) A britek számára elsősorban Aden jelentette Jement, főleg a Szuezi-csatorna megnyitása után, amikor is jelentősége még nőtt. A csatorna megnyitásakor fokozódott az Egyiptomra nehezedő brit nyomás, s először a vízi út részvényeinek megszerzésével, majd Egyiptom megszállásával az Indiába vezető legrövidebb tengeri út minden állomása (Anglia–Gibraltár–Málta–Port Szaid–Aden) London ellenőrzése alá került. Ez pedig új feltételeket teremtett a brit gyarmatosítók számára az Arab-félszigeten. Az angolok úgynevezett védelmi szerződéseket kötöttek a kis szultánságok, emirátusok uraival, s a mai déljemeni területek nagy része gyarmati-félgyarmati sorba süllyedt. Ez volt az ún. Adeni Protektorátus. Az angol stratégiában azt a szerepet kapta, hogy védelmi vonalul, hátországul szolgáljon a nagy támaszpont, Aden biztosításához. Ettől kezdve Aden fejlődését, sorsának alakulását kizárólagosan a birodalmi távlatokban érvényesülő angol érdekek határozták meg. Katonai táborok létesültek, a tisztviselők számára lakónegyedek épültek, bővült a kikötő, s a szolgáltatásokban munkaalkalmat kereső bevándorlókkal gyorsan növekedett a város lakossága.

A város, a „brit világ" mögött azonban szinte érintetlenül ott maradt a törzsi-feudális hátország. A sejkek és emírek hatalmát, önkényét semmi sem korlátozta, fényűzően éltek alattvalóik munkájából. Az angol igazgatás és a kereskedelem megszervezése sem fogta át az egész országot, csak az Aden ellátásához szükséges

területekre terjedt ki. Adent a laheji és abidzsani földeken termelt zöldséggel, élelmiszerekkel látták el, ezek a vidékek estek olyan közel a kikötőhöz, hogy a nagy melegben sem romlott meg szállítás közben az élelmiszer. Az út- és szállítási viszonyok nem is tették lehetővé távolabbi területek bekapcsolását a kereskedelmi forgalomba. Igy az angol uralom idején szinte teljesen elkülönült egymástól Aden és a hátország.

A gyarmati elnyomás és a helyi feudális önkény felszínre hozta azokat az erőket, amelyek egyaránt harcoltak az idegen betolakodók és a helyi bábjaikká süllyedt kis hatalmasságok ellen. Küzdelmük azonban jó ideig eredménytelen maradt. Az első világháborút követő nagy forradalmi hullám megrendítette a legnagyobb gyarmattartók hatalmát, fellendültek a nemzeti felszabadító mozgalmak. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után néhány arab államban megkezdődött a kommunista szervezkedés, több helyütt megalakultak a kommunista pártok is, és a nemzeti felszabadító harcok jelentős tényezővé váltak. A második világháború után, századunk derekára az arab országok többsége kiharcolta függetlenségét, s az afrikai térségben és az Arab-félszigeten is előtérbe került az arab egység eszméje. 1945-ben megalakult az Arab Liga, s az – bár London is fűzött hozzá bizonyos reményeket – egyértelműen támogatta a dél-jemeni nép szabadságharcát.

A Ligának különben alapító tagja Jemen, mármint Észak-Jemen, amely az első világháborút követően, az Ottomán Török Birodalom bukása után önálló királysággá alakult. Ez a területileg lényegesen kisebb, de Dél-Jemennél sokkal népesebb ország azonnal szembehelyezkedett az észak felé terjeszkedni akaró angol hódítókkal. A kelet-afrikai angolellenes nemzeti mozgalmak és az arab függetlenségi törekvések leverésére Nagy-Britannia messzemenően kihasználta Aden stratégiai adottságait. London innen vezényelte gyarmati légióit Kenyába, Tanganyikába, Ugandába, és itt vonta össze azokat az erőket, amelyek szüntelenül harcban álltak az észak-jemeni törzsi csapatokkal. Ezek a torzsalkodások a második világháború után szinte állandósultak. Az összjemeni egység eszméjének letéteményese ez idő tájt Észak-Jemen volt: a szanái imámok a jemeni állam részének tekintették a déli partvidéket is.

A felszabadító harc osztálybázisa, társadalmi-politikai hátországa azonban Dél-Jemenben alakult ki, elsősorban Adenben, ahol a British Petroleum Company üze-

meinek megszervezése megteremtette a városi proletariátust. 1956-ban megalakult az egységes Szakszervezeti Kongresszus, amely trade-unionista álláspontot foglalt el, de nem tudta megakadályozni, hogy aktivistái a szociális követelések mellett általánosabb érvényű politikai kérdésekkel is foglalkozzanak. A sztrájkolók eleinte csupán szervezeteik elismertetéséért harcoltak, de a szaporodó tüntetések már a gyarmati elnyomás megszüntetésének követelését is felszínre hozták.

Megerősödött az antikolonialista harc az Adeni Protektorátusban is. A brit csapatok 1950 óta reménytelenül birkóztak a vidéki zendülésekkel, a büntető expedíciók mind több lázadó paraszttal találták szembe magukat. Az angol gyarmatbirodalmat egymás után érő kudarcok és a szocialista országok segítsége az arab népeknek egyaránt erősítette a dél-jemeni felszabadító mozgalmak pozícióit.

Ebben a helyzetben London is bizonyos engedményekre, látszatreformokra kényszerült. Formális önkormányzatot engedélyezett Adennek, és 1959-ben választásokat rendezett, hogy Törvényhozó Tanácsot hozzanak létre. A legszervezettebb politikai erő, az Adeni Szakszervezeti Szövetség azonban bojkottra szólított fel, s a választásra jogosultaknak még az egyharmada sem jelent meg az urnáknál. A brit kormányt ez mit sem zavarta: így is létrehozta azt a testületet, amelyre át lehetett hárítani a felelősséget az – egyébként angol kezdeményezésre hozott – elnyomó intézkedésekért. Új megoldásokkal próbálkozott London a Protektorátusban is: itt az emirekkel, szultánokkal újabb védelmi szerződéseket írt alá, és létrehozta a Dél-arábiai Emirátusok Szövetségét. 1962-ben e mesterségesen összetákolt szövetség felvette a tekintélyesebb Dél-arábiai Államszövetség elnevezést, és 1963 januárjában Adent is bekényszerítették ebbe az államalakulatba. Az angolok célja az volt, hogy az iparosodó várost, amelyben mind erősebben szervezkedett a munkásosztály, feloldják a feudalizmus szintjén megrekedt emirátusok körében. S valóban, Aden képviselői szinte szóhoz sem jutottak a Szövetség irányító testületében. Egyébként a brit fennhatóság érintetlen maradt: London továbbra is ellenőrzése alatt tartotta a flottatámaszpontot, az államszövetségi hadsereget, a külpolitikát és a pénzügyeket. Az angol fegyverekkel felszerelt haderőt brit tisztek képezték ki. A parlament szerepét ellátó Államszövetségi Tanács, valamint a tizenhat miniszterből álló úgynevezett Főtanács nem korlátozta számottevően a helyi hatalmasságok jogait.

A látszatreformok azonban nem tudták leszerelni a Jemen északi, független és déli, gyarmati sorban tartott részén erősödő nacionalista megmozdulásokat. A nemzeti mozgalomban a gyökeres fordulatot az észak-jemeni monarchia megdöntése, a köztársaság megalakulása hozta meg. 1962 őszén kikiáltották a Jemeni Arab Köztársaságot, amelynek védelméhez jelentős segítséget nyújtott a Szovjetunió és az arab világban mind nagyobb befolyásra szert tevő Egyiptom. A dél-jemeni hazafiak is magukénak érezték a köztársaságot, sok fiatal forradalmár ott szerezte meg első harci tapasztalatait, s a köztársaság jó ideig támaszpontja lett a dél-jemeni szabadságharcosoknak. Aden és a partvidék népe egyöntetűen szembehelyezkedett azokkal a brit és amerikai tervekkel, hogy a nyugatiak dél-jemeni területek, támaszpontok felhasználásával harcoljanak a köztársasági csapatok ellen. Az angolok Észak-Jemen ellen hozott intézkedései délen is erősítették a jemeni nemzeti érzést, megkönnyítették a szakszervezetekben dolgozó hazafiaknak a gazdasági és politikai tömegharc összekapcsolását. Adenben sűrűsödtek a véres összecsapások, egyik sztrájk a másikat érte. Az ENSZ 1963 júliusában napirendre tűzte az adeni kérdést, és vizsgáló bizottságot küldött a városba. A gyarmatosítók megtagadták a 24 ENSZ-tagállam képviselőiből összeállított bizottság bebocsátását, azt azonban nem akadályozhatták meg, hogy a kiküldöttek a szomszédos országokban információkat szerezzenek a tényleges helyzetről. Jelentésük lesújtó megállapításokat tartalmazott, s ennek alapján az ENSZ-közgyűlés 18. ülésszaka 1963 decemberében határozatban követelte a brit uralom, a támaszpontrendszer felszámolását, a szabad választások megtartását, a nép önrendelkezési jogának maradéktalan érvényesítését.

A FELKELÉS KIROBBANÁSA

London nem vette tudomásul a határozatot, a terror, az elnyomás fokozásával válaszolt a legszerényebb követelésekre is. A dél-jemeni hazafiaknak nem maradt más választásuk: fel kellett készülniük arra, hogy a fegyveres kihívásra fegyver-

rel válaszoljanak. Már szerveződtek azok az erők, amelyek vállalták a fegyveres harc kockázatát, 1963-ban megalakultak az első politikai és fegyveres csoportok a függetlenné vált Jemeni Arab Köztársaságban. A nemzeti függetlenségi mozgalomhoz tartozó arab nacionalisták és szocialisták, valamint más titkos hazafias szervezetek tömörültek, azok, amelyek a függetlenség kivívásának egyedüli útját a fegyveres nemzeti forradalmi harcban látták.

A fegyveres harc 1963. október 14-én robbant ki az ország középső részén, a nehezen megközelíthető Radfan-hegységben. A radfani „vörös farkasok" sikeresen harcoltak, meggyőzték a lakosságot arról, hogy az angolokat meg lehet verni. A katonai és politikai sikerek eredményeként 1964 júniusában Kairóban hivatalosan megalakult a Dél-Jemeni Nemzeti Felszabadítási Front (Nemzeti Front), és még az év októberében megindult Dél-Jemenben a szervezett és összehangolt fegyveres harc. A felkelők állandósuló fegyveres nyomása támaszpontjaikhoz szögezte a brit gyarmati alakulatokat. Az öntözőberendezések elpusztítására, a falvak „megbüntetésére" megtorlásképpen alkalmazott bombázások nem érték el a remélt hatást, ellenkezőleg: a harcosok tábora megnövekedett. Tehetetlen volt velük szemben a brit irányítású államszövetségi arab hadsereg is, amelyet szétziláltak a soraikban illegálisan tevékenykedő Nemzeti Front aktivisták. A harc második évében London törvényen kívül helyezte a Front harcosait, a foglyokat az angolok megkínozták és kivégezték. Megszüntették a látszat-önkormányzatot, és ismét a brit főmegbízott lett élet és halál ura. A felkelők fegyverei azonban mind közelebb dörögtek Adenhez, és a mozgalom megtalálta az összekötő szálakat a Szakszervezeti Szövetséghez, valamint a marxista–leninista eszméket valló Demokratikus Népi Unióhoz.

A nemzeti függetlenségi mozgalomnak volt egy mérsékeltebb szárnya is, amely kezdetben ellenezte a fegyveres harcot. 1965 májusában a Nemzeti Front ellensúlyozására meg is alakították a Felszabadítási Szervezetet. A Nemzeti Front azonban megteremtette a kapcsolatot ezzel a szervezettel is, egyesültek és 1966-ban létrehozták a Megszállt Dél-Jemen Felszabadítási Frontját, a FLOSY-t. Az egyesülés után kiéleződtek az ellentétek az angolokkal kompromisszumra hajló liberális és a következetes nemzeti erők között. Ezért 10 hónap után a Nemzeti Front kivált a FLOSY-ból.

Erre az időre gyakorlatilag már megszűnt a Dél-arábiai Emirátusok Szövetsége, a brit bábföderáció, az ellenőrzés vidéken a Nemzeti Front kezébe került. London mégis vonakodott tárgyalópartnernek elismerni a Frontot, megfelelőbbnek találta volna a mérsékeltebb elemekre épülő FLOSY-t. De a FLOSY-nak is volt „szépséghibája": a szervezet élénk kapcsolatokat tartott fenn Egyiptommal, a gyarmatosítók pedig ez idő tájt Kairót tekintették legfőbb ellenfelüknek az arab világban.

London azonban nem sokáig meditálhatott. A fegyveres harcot vitathatatlanul a Nemzeti Front vezette, a nép mögötte sorakozott fel, sikeres harcuk eredményeképpen egyre nagyobb területek kerültek a Front irányítása alá. 1967. június 20-án a Front osztagai benyomultak a Kráterbe, Aden legősibb negyedébe. Tizenhét napig tartották a városrészt, ahol a szó szoros értelmében égett a föld a gyarmatosítók talpa alatt: a szabadságharcosok, hogy megelőzzék a járványveszélyt, hatalmas szabadtéri máglyákon égették el az elesett angol katonák holttestét.

A Nemzeti Front harcosainak látványos sikerei nem maradtak hatástalanok a dél-arábiai bábföderáció húszezer főnyi hadseregére sem. Beérett a fegyveres erők kötelékében kifejtett felvilágosító munka gyümölcse: a katonaság egyöntetűen a Nemzeti Front mellé állt. Nagy-Britannia tárgyalásokra kényszerült, s meglepően rövid idő, 8 nap után kötelezte magát az azonnali kivonulásra, a függetlenség megadására, sőt vállalta az új állam bizonyos anyagi támogatását is. A dél-jemeni delegációt Kahtan al-Saabi vezette, és tagja volt Abdul Fattah Iszmail el Dzsaufi, a Front jelenlegi főtitkára is.

Óhatatlanul felmerül a kérdés: mi volt az oka annak, hogy London ezúttal ilyen készségesnek mutatkozott és mellőzte a hagyományos halogató taktikát. A brit világbirodalom ekkor már a végét járta: London arra kényszerült, hogy mind több gyarmatának megadja a fegyveres vagy politikai harccal kikövetelt függetlenséget. Pozícióit kikezdte az amerikai versenytárs is. A birodalom zsugorodásával párhuzamosan csökkent az Adenhez hasonló támaszpontbázisok értéke. Ráadásul a Szuezi-csatorna lezárásával Aden elvesztette fő jövedelmi forrását, az átmenő forgalom kiszolgálásából eredő hasznot. A város mint a közel-keleti brit erők parancsnokságának székhelye is veszített jelentőségéből.

Anglia azonban más tényezőket is figyelembe vett. Számolt azzal, hogy az új

államnak nagymérvű gazdasági nehézségekkel kell majd megküzdenie a kikötő elárvulása miatt. De számított a várható politikai nehézségekre is, arra hogy a hatalomra került erők nem egységesek. Gyengítette az új köztársaságot, hogy ellentétek voltak a két Jemen között, és Szaúd-Arábia is csak a kedvező alkalomra várt, hogy beavatkozzék a fiatal állam belügyeibe. Mindezek következtében – vélte Anglia – a dél-jemeni köztársaság vagy rövid időn belül elbukik, vagy politikai célkitűzésein változtatva, hajlandó lesz együttműködni a volt gyarmatosítókkal. Számításai azonban nem váltak be.

GYŐZ A NEMZETI FRONT

1967. november 30-án Dél-Jemenben kikiáltották a népköztársaságot, s ezzel véget ért a 128 évig tartó brit gyarmati uralom. A vezetés a Nemzeti Front kezébe került. A Front első intézkedései között törvényen kívül helyezte a testvérgyilkos összecsapásokért felelős FLOSY-t (a FLOSY hívei a függetlenség kikáltása előtti hónapokban, megriadva a Nemzeti Front sikereitől, sok esetben fegyverrel támadtak annak tagjaira, polgárháborús veszélybe sodorva az országot), és feloszlatott minden politikai szervezetet. A FLOSY később nyíltan ellenforradalmi szerepre vállalkozott; illegális harci szövetséget kötött a reakciós Dél-Arab Ligával. Ezzel hozzájárult annak az ellenforradalmi veszélynek a fokozódásához, amely veszély kívülről és belülről egyaránt fenyegette az országot. A két nyíltan jobboldalivá vált tömörülés összefogásából született Dél-jemeni Nemzeti Erők Szervezete Szaúd-Arábiából és Észak-Jemenből indított több támadást a haladó rendszer ellen.

Az országot, akkori hivatalos nevén Dél-jemeni Népköztársaságot 123. tagállamként fölvették az Egyesült Nemzetek Szervezetébe. Dél-Jemen azonban akkor még nem volt a szó modern értelmében vett állam. Hiányoztak a megfelelő képzettségű emberek és a megfelelő intézmények, az irányító szerepet betöltő Nemzeti Fölszabadítási Frontnak pedig az illegális munkáról át kellett térnie a kormányzásra. A harcban született nemzeti mozgalom bizonyos kérdésekben azonos nézete-

ket vallott, de az állam, a társadalom jövőjét illetően nem tudott egységes közvéleményt kialakítani. Fölvetődött a nagy kérdés: milyen irányban fejlődjön tovább a Dél-jemeni Népköztársaság? A kapitalista vagy a nem-kapitalista utat válassza?

Századunk második felének sajátosságai közé tartozik, hogy ezeknek a problémáknak a megoldása nemcsak az illető országok belső viszonyaitól függ, hanem a nemzetközi erőviszonyok is befolyásolják a kibontakozást. A szocializmus erőinek előretörése és a nemzeti felszabadító mozgalmak tekintélyének a gyarapodása, valamint az arab világban végbemenő progresszív folyamatok biztosították, hogy a felszabadult Dél-Jemen népére nem lehetett kívülről rákényszeríteni a kapitalista utat, s a fejlődés fő irányvonalát a társadalom reális erőviszonyai alapján lehetett megjelölni. A részletekben azonban még a vezető testületekben is bizonytalanság uralkodott, hiszen a Nemzeti Frontot alkotó csoportok osztályelkötelezettségei jelentősen különbözők, ellentétesek voltak. Föltehetően ennek volt a következménye az is, hogy a Front 1965. évi első kongresszusán elfogadott Nemzeti Charta kiemelte ugyan a szocialista eszmék meghatározó szerepét, de nyomatékosan szólt a nemzeti magántőke szerepéről is. A Charta azonban csak a harcok idejére egyesíthette a Nemzeti Frontot és a társadalom különféle irányzatait. A függetlenség elnyerése után gyorsan felszínre kerültek az ellentétek.

Nem voltak egy véleményen a népköztársaság első elnöke, Kahtan al-Saabi körül csoportosuló úgynevezett mérsékeltek és a Dél-Jemen mai vezetői, Szalem Ali Rubia államfő és Abdul Fattah Iszmail el Dzsaufi, a Front főtitkára által vezetett balszárnyhoz tartozók sem. A balszárny radikális földreformot akart, a bankok, a nagykereskedelem és a nagyipar államosítását követelte. A „mérsékeltek" reformelképzelései is mérsékeltebbek voltak: teret engedtek tőkés tendenciáknak is, vidéki osztálybázisukat pedig a kulákok segítségével, sőt ennek a rétegnek a kibővítésével kívánták megteremteni. Az ellentétek tehát alapvetőek voltak, ki is robbantak már a függetlenség első évében.

1968 márciusában Zindzsibarban tartották a Nemzeti Front nagy jelentőségű negyedik kongresszusát, ahol a küldöttek elsöprő többsége a balszárny követelései mögé sorakozott fel. Elhatározták az államapparátus átszervezését, agrárreform végrehajtását, a hadsereg megtisztítását a reakciós elemektől és népi milícia felállítását. A Front másik szárnya sem maradt tétlen, ennek magvát a hadsereg ké-

pezte, amelynek élén a köztársasági elnök és egyben hadsereg-főparancsnok Kahtan al-Saabi állt, körülötte pedig azok a főtisztek osztogatták a parancsokat, akik a brit akadémiákon szerezték katonai és politikai ismereteiket. Ezt a kasztot főként az a kongresszusi határozat ingerelte fel, amely a politikai biztosok intézményének bevezetésével akarta megteremteni uralmát a hadsereg fölött. A tiszteket törzsi neveltetésük, szokásaik is szembeállították a Nemzeti Front haladó szárnyával, amelynek megbuktatására, pontosabban fölszámolására, ellenforradalmi pucscsot robbantottak ki még a kongresszus havában, 1968 márciusában. Letartóztatták a Nemzeti Front baloldali vezetőit, a kommunistákat és a szakszervezeti vezetőket. Számításaikat arra alapozták, hogy az adott időpontban a hadsereg volt a legszervezettebb, legmobilizálhatóbb erő az országban, a „civil" államgépezet pedig még meglehetősen akadozott. A kielégítetlen szociális követelések, a hozott határozatok elszabotálása pedig újabb feszültséget teremtett a társadalomban. Emellett a tisztikar méltán számíthatott a volt gyarmattartók támogatására is: nem volt kétsége afelől, hogy ha kísérletét siker koronázza, akkor London habozás nélkül megadja majd a megígért költségvetési hozzájárulást. A szerződésben vállalt 60 millió font sterling kártérítés helyett ugyanis Nagy-Britannia csak a feszültséget növelte, amikor kivonulását megelőzően látványos béremelést hajtott végre, hogy ezzel is nehézségeket okozzon a születendő államnak.

A Nemzeti Front Iszmail vezette balszárnya a hegyekbe vonult, s két hónap múlva fegyveres felkelést indított, amely azonban nem járt sikerrel.

Ekkor újabb megrázkódtatás érte az országot, ezúttal a feudális törzsi erők ellenforradalmi lázadása. Megmozdulásuk veszélyességét fokozta, hogy az arab és a nyugati reakció nyílt támogatását élvezték, ezért még a Nemzeti Front mérsékelt szárnya is arra kényszerült, hogy fölvegye ellenük a harcot. Az ellenforradalmi veszély ismét közelítette egymáshoz a Front két szárnyát. A baloldali erők Kahtan al-Saabi elnök segítségére siettek, és a lojális kormánycsapatokkal együtt leverték a zendülést. A győzelem azonban nem szüntethette meg a Nemzeti Frontot feszítő ellentéteket, a negyedik kongresszus határozatainak végrehajtása körüli harc ismét felszínre hozta a két szárny közötti nézeteltéréseket. A júniusban meghirdetett kormányprogram csak gazdasági reformokat emlegetett, a radikális, forradalmi erejű változásokra még csak nem is célzott.

A kormányzat intézkedései azonban még a programon is túltettek. Leváltották Mohamed Ali Haitam baloldalinak ismert belügyminisztert, és mind nagyobb hatalom koncentrálódott a jobboldal eszközévé vált Kahtan al-Saabi elnök kezében. Ő volt a Nemzeti Front főparancsnokságának elnöke, az államfő és a kormányfő, a hadsereg-főparancsnok, s mindeme minőségében lehetőséget nyújtott a társadalom különböző szféráiban meglevő jobboldali tendenciák felerősödéséhez.

A KORREKCIÓS LÉPÉS

A körülmények cselekvésre késztették a baloldalt, amely egyébként a Nemzeti Front minden szintjén és fórumán szót emelt a törvényesen elfogadott döntések, a megígért reformok végrehajtásáért, és keményen harcolt a Fronton belüli reakciós irányzatok ellen. 1968 októberében összeült a Nemzeti Front főparancsnoksága, elhatározta a múlt hibáinak orvoslását, a kollektív vezetés elvének érvényre juttatását és a forradalom továbbfejlesztését, követelte a szorosabb kapcsolatokat a Szovjetunióval és Egyiptommal. Kahtan al-Saabi elnök e döntésekre terrorintézkedésekkel válaszolt. Ekkor, 1969. június 22-én a baloldal egy jól szervezett fordulatot hajtott végre, amely vér nélkül a kezére juttatta a Nemzeti Front, az államgépezet és a hadsereg legfontosabb hadállásait. Az államfőt leváltották (jelenleg emigrációban él), és funkcióit egy öttagú Elnöki Tanácsra bízták. Ekkor kerültek élre többen az ország mai vezetői közül: az államfő Szalem Ali Rubia lett, a Front főtitkárának Abdul Fattah Iszmail el Dzsaufit választották. A kormányfői posztra a Kahtan al-Saabi által leváltott Mohamed Ali Haitamot nevezték ki, akit 1971-ben a jelenlegi miniszterelnök, Ali Nasszer Mohammed Hasszani váltott fel tisztségében. A hatalomváltás napján kiadott nyilatkozat félreérthetetlenül leszögezte, hogy a dél-jemeni nép nemcsak a brit imperializmus visszaszorításáért harcol, hanem a népi demokratikus fordulatért is.

Sajátos terminológiával ezt a megmozdulást „korrekciós mozgalomnak", „korrekciós lépésnek" nevezik, utalva arra, hogy a folyamatosság fennáll a forradalmi

fejlődésben, csupán bizonyos hibák kijavításáról volt szó. Maradjunk meg tehát ennél a Dél-Jemenben gyakran használt kifejezésnél, jóllehet az ország közvéleménye ezt a lépést egy újabb forradalom nyitányának tekinti.

A hatalom kulcspozícióiba visszakerült balszárny ugyanis elhatározta a társadalom gyökeres átalakítását, azt, hogy egyszer s mindenkorra megakadályozza a reakciós erők megerősödését, szervezkedését. Azonnal hozzáfogott a fegyveres erők kötelékében már régóta esedékes tisztogatáshoz: minden olyan tisztet elbocsátott, aki nem volt hajlandó elfogadni a Front politikáját, akadályozta a demokrácia továbbfejlesztését.

Az 1970 novemberében kihirdetett alkotmány Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságnak nevezte el az országot. Népi demokratikus jellegűnek tekinti azt a fejlődést, amely Jemennek a szocializmus felé mutatja az utat. Külpolitikai elveik közé sorolta, hogy szoros kapcsolatokat kívánnak teremteni a haladó arab országokkal és a szocialista országokkal. Az alkotmány az állam feladatait illetően is osztályálláspontra helyezkedik, így a kezdeti időszakban különösen fontosnak tartja annak erőszakszervezet funkcióját. Szükség is volt erre, mert a belső és külső reakció támadásai nem szűntek meg, s a fiatal demokráciának több ízben kellett fegyverhez nyúlnia, hogy elhárítsa az ellenforradalmi támadásokat, amelyekről a továbbiakban még részletesebben lesz szó.

A Nemzeti Front tagsága gyorsan felzárkózott a korrekciós mozgalmat kezdeményező és végrehajtó baloldali csoport mögé. A Nemzeti Felszabadítási Front 1970-ben új nevet vett fel: Nemzeti Front Politikai Szervezetének (NFPSZ) nevezte el magát. Utalás volt ez arra, hogy a frontot politikai szervezetnek tekintik, egy majdani párt magvának. A következő, ötödik kongresszusra a korrekciós lépés után három évvel, 1972-ben került sor. Addig kidolgozták az NFPSZ szervezeti szabályzatát, új programját, amelyeket a kongresszuson elfogadtak. A program hangsúlyozza, hogy az országban nemzeti demokratikus forradalom zajlik, és eközben érlelődnek a szocializmusba való átmenet feltételei. A hatalom a széles néptömegek, a munkások és szövetségeseik – a parasztok, a katonák, a forradalmi értelmiségiek – érdekeit juttatja kifejezésre, népi demokratikus diktatúrának felel meg. A program tervbe veszi a tudományos szocializmus eszméivel felfegyverzett, élcsapat jellegű párt megszervezését is. A fegyveres erők, az erőszak-

szervezetek az NFPSZ hatáskörébe tartoznak. A program a tervgazdálkodás mellett kötelezi el magát, a feladatok között sorolja föl az állami szektor megerősítését, a gazdasági tevékenységet részben állami irányítás, részben pedig állami ellenőrzés alá vonja.

Az ötödik kongresszus, amely főtitkárnak ismét Abdul Fattah Iszmailt választotta meg, kimondta, hogy a szervezet tevékenysége a kollektivizmus és a demokratikus centralizmus elveire épül.

A dél-jemeni fejlemények kritikus szemlélői a következő években némi türelmetlenséggel vetették föl, hogy a program egy részének megvalósításáért nem tettek eleget az országban. A bírálók azonban megfeledkeztek arról, hogy ez a program fogalmazta meg először azt az igényt, hogy a szűk prakticista nézeteket átgondolt, tudományos mérlegelésekre támaszkodó politikával váltsák föl. A Nemzeti Front a tudományos szocializmus elmélete alapján kívánja irányítani a tömegek akcióit. Naivitás lenne azt hinni, hogy egy Dél-Jemen típusú országban az igény fölismerését azonnal mindenben a megfelelő politika követheti. Ehhez időre van szükség. Az NFPSZ 1975 elején tartott hatodik kongresszusa a tények reális mérlegelése után újabb lépést tett előre: a legfontosabb teendőként az ország védelmét és az ötéves terv végrehajtását jelölte meg.

Nem vitatható, hogy ez a két feladat a dél-jemeni fejlődés kulcskérdése. A demokratikus Jemen a nem-kapitalista utat választotta. Ez biztosíthatja csak a nemzeti függetlenség megszilárdítását és a társadalmi haladást. Az ország elmaradottsága, gazdasági, műszaki fejletlensége azonban gátjává válhat minden haladó társadalmi mozgásnak, ezért alapvető fontosságú a tervszerű fejlesztés. Az első hároméves tervet egy kilenchónapos átmeneti terv követte, és utána kezdtek hozzá a hosszabb lejáratú, ötéves programhoz. Az NFPSZ így összegezte a gazdasági feladatokat: „A gazdasági átalakulás szükségszerű folyamata során a szolgáltatási ágazaton alapuló gazdaságot termelő jellegű nemzeti ipari és agrárgazdasággá kell átalakítanunk, felhasználva a tudományt és a tervezést, hogy megteremtsük a műszaki-anyagi alapot népünk és országunk előrehaladása, a kizsákmányolás és az elmaradottság, a munkanélküliség és a szegénység felszámolása érdekében."

Igényes, nem könnyen megvalósítható program ez. De aki az országot bejárja,

Aden, Towahy városnegyed

Egy darabka új Aden

Az ősi Kráter

A forradalom nyomai itt-ott még láthatók

Az üzleti negyed Maallában

Keleti stílusban épült ház

A Tartályok Völgye

Hajók a maallai kikötőben

A híres ősi, napon égetett agyagtéglákból épült felhőkarcolók Sibamban

A „Fáklya" iskola tanulói és diákjai

A beihani ünnepség zenekara

Iskolások üdvözlik a külföldi vendégeket Beihan közelében

és a hat tartományban, a városokban és a határvidékeken, az üzemekben, a termelőszövetkezetekben, s a hivatalokban ismerkedik a jemeni nép életével, hétköznapjaival és ünnepeivel – lépten-nyomon tapasztalhatja: a fejlődés *fő irányát* az ötéves terv céljai szabják meg.

FŐVÁROS A SZIKLÁK LÁBÁNÁL

Az ország fővárosa Aden, a legfontosabb közigazgatási és politikai egység. Ez az Első Tartomány. Itt a legnagyobb a népsűrűség, de hogy pontosan mekkora, azt senki sem tudja: hiszen nehéz a városnak még az alapterületét is meghatározni. A mai Adent alkotó Towahy, Kráter, Seik Othman, Little Aden, Al-Saab és Maalla valamikor külön települések voltak a kopár, vad hegyek és a szeszélyes öblöket alkotó tengerpart egy-egy zugában. Nehéz jellemezni ezt a több városból álló fővárost, ahol az egyes negyedek nemcsak nevükben különböznek egymástól, mindegyikben más az életvitel, másmilyenek a házak, talán még az emberek is.

Maalla a „kikötőváros". Ide futnak be a hajók Szomáliából s Kelet-Afrika más országaiból, és itt telepednek le azok, akik a vándorlást megunva állandó lakhelyet keresnek. A Főutcával párhuzamosan fut a Szomáli utca. Ha az volna a célom, hogy a fény és árnyék szokásos képletét felhasználva, a csillogás és a nyomor örökölt ellentéteként mutassam be ezt a várost, feltétlenül hosszan írnék a Szomáli utcáról, ahol afro-frizurás fejek kandikálnak ki az istállóablak-szerű lakásbejáratok nyílásából. Ugyanakkor az úri szabók és a nyugati luxuscikkeket árusító üzletek hosszú sora is Maallában van: a cégtáblák akár London vagy Antwerpen valamelyik utcáját is tarkíthatnák. Itt helyezték el a dhofari hazafiak központját, és néhány házzal odébb itt kapott helyet a palesztin képviselet is.

A Főutcán az autók zavartalanul közlekedhetnek. Mercedesek és Fiatok kerülgetik egymást, meg az indiai TATA cég nehézkes autóbuszait. A Főutcán legfeljebb egy-egy teve fékezi le időnként a forgalmat, a Szomáli utcában néha egész kecskenyájak elvonulását kell megvárni.

A házak kocka alakúak, s mint más arab városokban, itt sem ritka a lapos háztetőre épített újabb kulipintyó: az ellenőrizhetetlen „népi lelemény" már régebben is így enyhített valamit a kínzó lakásgondokon. A maallai Főutca lakásai közművel ellátottak, hideg padlózatúak. Tucatnyi bennük a konnektor, hogy jusson minden modern csodagép – hűtőszekrény, ventillátor, légkondicionáló berendezés és más masina – bekapcsolásához.

A lakások ablakait többszörösen átfont, sűrű drótháló védi a rovarok, az ajtókat pedig többszörös zár a tolvajok behatolásától.

Towahy a főváros nemzetközi negyede, itt találhatók a minisztériumok, a nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező dél-jemeni vállalatok. Azelőtt is Towahy volt az adminisztratív központ, az épületek többsége európai jellegű, csak a bazárok rengetege utal arra: egy évtizede még ez a városnegyed volt a nyugatról érkező turisták egyik célpontja. A bazárok, lakóépületek sokszínű együtteséből néhány szállodaépület magasodik ki. A Rock hotel tetőteraszáról messzire ellátni a tenger felé, a másik oldalról e városrészt is a barnás sziklák karéja fogja körül.

E sziklák azonban mégis különböznek a többitől, bádogviskók hosszú sora kapaszkodik rájuk, s a kanyargós utak mellett jól látszik a hegyre települőket követő vízvezeték alig hüvelykujjnyi vastag csöve. A Szuezi-csatorna lezárása előtt itt a bazárok éjszaka sem zártak be, ma javarészt nappal is lehúzott redőnyök szomorítják a városképet.

Az üzletek alapterülete kicsi, de a legtöbb áru nem is igényel nagy raktárakat. A japán híradástechnika és optika, a hongkongi játékipar, a világ legkülönbözőbb részeiből érkező textíliák, főként a reklámfogásoknak és a kereskedők rábeszélőkészségének köszönhetik forgalmukat. Az utóbbi években itt is felgyorsult az áremelkedés, de az arab bazárvilág szédítő ármutatványai nagyrészt ismeretlenek.

A Tájékoztatásügyi Minisztérium épületével szemben van a városi sportpálya: az odatóduló helyi közönség és a Crescent hotel ablakaiból bámészkodó külföldiek elszánt futballcsatákat láthatnak: katonai alakulatok és vállalati együttesek vagy iskolák lelkes sportolói mérik össze erejüket.

A Rock, a Crescent és az Ambassador hotel háromszöge fogja közre a taxiállomást és a buszok végállomását. A buszok nem fordulnak be a szűk utcácskákba, még a taxik sem férnek el a bádogviskók és a deszkabódék között. A jár-

művek innen a többi „nagy" negyed felé indulnak, Little Adenbe, Seik Othmanba vagy a Kráterbe.

Az adeni utcák tiszták, s tiszta az emberek ruházata is. Adenben ismeretlen az egyes arab városokra jellemző koldushad, ritka a keservesen kántáló kéregető. Más vonja magára a látogató figyelmét. Férfiak ülnek a földön törökülésben vagy kis asztal mellett, előttük írógép: beadványok, kérelmek vagy szerződések megfogalmazását és legépelését vállalják.

Towahyból taxival tíz perc a Kráter, és mivel a taxi olcsó, nem is nagyon megy mással az utas.

A Kráter Aden munkásnegyede, itt került sor a függetlenségi háború legmerészebb akciójára. Rommá lőtt házak őrzik még ma is a nyomait, de a forradalom Dél-Jemenben egyébként sem merevedett még történelmi emlékké.

Az egyes negyedek messze esnek egymástól, s míg az autó nyeli a városrészek közt a kilométereket, a forró szél idefújja a nem messze hamvadó szemét szagát. Aden sokat költ a tisztaságra, gépesített szeméttelepét néhány európai város is megirigyelhetné. De alig van növényzete, ami elnyelné a gázokat és gőzöket, ritka az árnyék, a lombok csak Towahyban tartoznak hozzá a városképhez. Ezen szeretne változtatni a köztársaság minden bizonnyal legnagyobb álmodozója is.

– Engem is Nagynak hívnak, mint annyi honfitársát – mondja bemutatkozáskor – Debrecenben tanultam épületgépészetet. (A névnek persze csak a hangzása Nagy, angol átírása Nadj.)

Most a város egyik főmérnöke, íróasztalának fiókjában fantasztikus terveket őriz. Tereket látok a rajzokon, szökőkutakat, lombos fákat.

– Szökőkút? Lomb? Ebben a városban?

– Majd jöjjön el a Tartályok Völgyébe, ott megláthatja, hogy ez nem is olyan elérhetetlen álom – invitál szívélyesen, és a kirándulás nem is maradhat el.

A völgyben óriási kőtartályok sorakoznak, itt volt valaha Aden vízgyűjtője, az itt tartalékolt víz tette képessé a város lakóit arra, hogy a mindenkori ostromlókkal dacolni tudjanak. A tartályok az évszázadok során beomlottak, a betontekenők alján zöldessárga víz poshad, a hegyek hasadékaiból lecsurgó ritka csapadékból kapja a szerény utánpótlást. A völgyben a fák gyökerei a földfelszín felett „könyörögnek" levegőért, páráért, nedvességért. Azért még ez sem az álmok völ-

gye. Este lesz, mire bejárjuk a Tartályok Völgyét, amelyet éppen „Nagy" főmérnök tervei szerint hoztak rendbe.

– Nem voltak nagyszabású tervek – szerénykedik –, a helyszínen oldottunk meg mindent. Társadalmi munkások jöttek az ötletekkel, nekem legtöbbször csak az volt a dolgom, hogy megállapítsam: kivitelezhető-e, amit ajánlanak, érdemes-e megcsinálni.

Este színes villanyégők gyulladtak ki, könnyedén himbálta őket a szellő, varázslatossá vált a táj.

– Szórakozni járnak ide a fiatalok, és meg is találnak itt mindent – dicsekszik a főmérnök. Még presszót is építettek a híd mellé – mintha csak Debrecenben lennénk.

– Több helyi központ kialakítását terveztem már meg, a műszaki rajzok többsége is készen áll...

– Csak?

– Csak a pénz hiányzik. Ki tudná megcáfolni, hogy most fontosabb dolgokra kell a pénz.

A fojtogató vízhiányra, fahiányra az ENSZ is felfigyelt: a világszervezet is részt akar venni a növényszegény főváros fásításában. Szükség is van a segítségre, de ha megjön, akkor sem biztos, hogy valóság lesz azokból a hangulatos terekből, melyek megtervezésére magyarországi élményei buzdították „Nagy" mérnököt.

Az adeni utca is színes, hangos, mint a legtöbb városé a Közel-Keleten. A tarkaságban is van azonban egy mind jellemzőbbé váló szín: ezt a khakiöltönyök, kosztümök elterjedése okozza. 1973-ban, de főleg 1972-ben a különösen feszült légkörben a politikai illem szinte megkívánta, hogy a hivatalnokok ilyen ruhában jelenjenek meg munkahelyükön, mintegy készen álljanak arra, hogy bármely pillanatban harcba indulhassanak.

A rendkívül csinos fiatal hölgy, aki a külügyminisztériumban a szocialista országokkal foglalkozó osztály referense, s a minisztérium épületéből visszakísért Towahyba, szintén a ruhákról beszél.

– Adenben senki sem mondja, hogy ruha teszi az embert. De ha jól megnézi ezeket a kosztümöket, észreveheti, hogy minden lány, asszony másképpen hordja őket. Egy kis szűkítés vagy bővítés, és máris egyéni jelleget kap a ruha, mint

ahogy a fátyol viselése is módot adott bizonyos különbségek, különbözőségek kifejezésére. Persze, esztétikai különbségekre gondolok.

A fátyol nem uralja az adeni utcát. Az idősebbek vallási meggyőződésből, a fiatalabbak egy része célszerűségből vagy sajátos divatból, esetleg a családnak engedve hordja, de ez a finom fekete muszlinfátyol, ami itt szokásos, korántsem teszi lehangolóvá viselője megjelenését, mint némely sivatagi országban, ahol a fátyol sűrű szövésű, merev anyagból készül.

És nem ritka a fátyol alatt virágfüzérrel hazasietö asszony sem, márpedig a fehér virág-kardísz, az illatos fejék vagy az egyszerű csokor jelentése nagyon is egyértelmű: akár a férj, akár a feleség viszi haza, gyengéd felhívásnak tekinthető a várható házastársi örömökre.

A veszély közérzete

Első jemeni utazásom alkalmával, 1972-ben Adenben váratlan előzékenységgel megnyílt előttem minden ajtó. Miniszterek, államtitkárok, az NFPSZ Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagjai tették félre sürgős teendőiket, hogy fél órára, órára fogadjanak, s a beszélgetések bizony sokszor ennél jóval hosszabbakra nyúltak.

Barátomtól, Rahman doktortól azután megtudtam, hogy az előzékenység a budapesti vendégnek szól, és mindenki készségesen segít, aki valamikor Magyarországon tanult, vagy rokona, ismerőse készül itt későbbi hivatására. A tolmács is nálunk szerzett közgazdasági diplomát.

Közben a tolmácsot telefonhoz hívták. Arab beszédéből nem sokat értettem, de annyit mégis, hogy sokszor mondja: „lá", „lá", ami magyarul „nem"-et jelent. Kiderült, hogy a köztársasági elnök ajánlatát utasította el, aki másnap este 10 órakor hajlandó lett volna fogadni.

Nem tudom végül is mivel tért ki a meghívás elől, de az igazi okát gyorsan elmondta:

– Holnap este a Crescent hotelben összejövetelt akarunk rendezni, elbúcsúzunk tőled, mi, akik jártunk Magyarországon. Már értesítettem azokat is, akik vidéken dolgoznak, itt lesz mindenki, nem fújhatjuk le a találkozót.

– No de az elnök . . . – hebegtem. Ám hiába, itt már elhatároztatott: nem lesz interjú. S többen is hévvel magyarázták nekem, hogy náluk a demokrácia az emberi közvetlenséget is jelenti, azt, hogy a köztársasági elnök invitálása sem jelent többet, mintha az ország bármelyik polgára hívott volna meg. Arról meg biztos

könnyű szívvel lemondanék az olyan találkozás kedvéért, ahol „pesti jemeniekkel" lehetek együtt.

Több történetet is elmeséltek arról, hogy mennyire közvetlenek, jóhiszeműek a jemeni emberek. A miniszterelnök hivatalát például jó ideig semmiféle őrség nem strázsálta, így történhetett meg, hogy egy fegyveres merénylő akadálytalanul juthatott be a kormányfő irodájába. Szerencsére, mellélőtt . . .

Mielőtt azonban még összegyűltünk volna a búcsúestre, újabb váratlan meghívást kaptam.

– Most az ország egyik legérdekesebb emberét fogjuk meglátogatni – készített föl a kocsiban tolmácsom. – Ahmed Ali Anter hadsereg-főparancsnokhoz, a honvédelmi miniszter helyetteséhez megyünk. Ahmed Ali Anter tagja a Nemzeti Front Központi Bizottságának, közvetlen felettese pedig Ali Nasszer Mohammed Haszszani miniszterelnök, aki egyben a hadügyi tárca birtokosa is.

Meglepődtem, s kicsit zavarba is jöttem. Nem kértem a beszélgetést, katonai vezetővel még nem csináltam interjút. De gondolatban sem sokáig készülhettem a találkozóra és a kérdésekre, máris megérkeztünk.

Vékony falú, falépcsős épület elé kanyarodtunk. A függőfolyosókról nyíló ajtók zárva voltak. A miniszterhelyettes előszobájában óriási ventillátor alatt pihent az őrség. A parancsnok felállt, üdvözölt bennünket, és máris benn voltunk Ahmed Ali Anter irodájában.

A társalgás vontatottan indult. A tábornok maga töltötte ki a narancslevet a poharakba, és közben arab módra hosszas udvariaskodással üdvözölte a külföldi vendéget, akit bizonyára nagyon megviselt az éghajlat, ami a monszun előtt tényleg szinte kibírhatatlan. Jó negyed óráig beszélgettünk erről a témáról, és közben nem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogy lám, az angolok a világ minden zugába elvitték ezt a bornírt szokást, a társalgást az időjárásról. Ahmed Ali Anter, mintha megérezte volna, hogy az angolok jutottak az eszembe, megjegyezte:

– Februárban jó itt az idő. Az angolok azt mondták: „Mindent gyűlölünk Dél-Arábiában, csak az adeni telet szeretjük."

A tolmács megjegyzi, hogy ezt a miniszterhelyettes nyilván nem közvetlenül az angoloktól hallotta, mert velük legfeljebb a géppisztolyok nyelvén társalgott. De

úgy aztán annál emlékezetesebben. Ahmed Ali Anter az angolellenes fegyveres harc kirobbanásától kezdve részt vett a felkelésben, az angolok vadásztak rá, vérdíjat tűztek ki a fejére. Hogy még most is él, jórészt személyes bátorságának és lélekjelenlétének köszönheti.

FELKÉSZÜLTEN VÁRJUK A TÁMADÁST

– Szóval, az időjárás... Ilyenkor, monszun előtt nehéz nekünk is, akik itt születtünk. De gondolom, az európai újságírónak nem az éghajlat jelenti nálunk a legnagyobb élményt? – A főparancsnok most előrehajol és váratlanul ezt mondja: – Szeretném, ha azt, amit ezután mondok, szó szerint megírná, s minden lap közölné! Írja meg, hogy újabb támadás készül ellenünk, és legföljebb hetek vannak hátra, hogy megindúljon a koncentrált roham. El akarják taposni az országot még ebben az évben.

Mi tagadás, meghökkentem. Egy háromszázezer példányban megjelenő napilapot képviseltem, a „Népszavát", ott írhattam meg, amit láttam és hallottam, és ráadásul ez az újság egy elszigetelt nyelven jelenik meg, amit tizenötmillióan sem értenek a világon. Mit tehetek én azért, hogy felrázzam a világot, akadályozza meg az újabb agressziót, gátolja meg, hogy ezt a szocializmus útja felé igyekvő országot eltapossák. De nem törhettem sokáig a fejemet, a miniszterhelyettes máris folytatta:

– Bizonyos forrásokból megtudtuk, hogy „testvérországunk", Észak-Jemen, továbbá Szaúd-Arábia, az Arab-öböl menti országok – köztük is elsősorban Omán – és valószínűleg Irán is augusztusban összehangolt támadást indítanak ellenünk. Az intervenciósokat az Egyesült Államok és Nagy-Britannia pénzzel és fegyverrel támogatja. Elárulhatom: tisztában vagyunk az ellenség terveinek legfontosabb pontjaival, ismerjük a támadók politikai céljait is. Dél-Jement az arab világ Kubájának tartják, meg akarnak fojtani bennünket.

A miniszterhelyettes beszámolt a készülő intervenció előjeleiről is: Észak-Je-

men összevonta törzsi katonai erőit a határon; Szaúd-Arábia és Omán partizánvadász különítményei az előző napokban lecsaptak az egyik gerillabázisra. Az első jelentések több halottról és sebesültről, elpusztított járművekről, harci eszközökről adtak hírt. Szanában, Észak-Jemen fővárosában ideiglenes kormány alakult, hogy rögtön az első meghódított dél-jemeni négyzetkilométeren berendezkedhessen, demonstrálhassa jelenlétét. Az országban pedig ellenforradalmi összeesküvéseket lepleznek le: az ellenség összehangolt támadásra készül.

A honvédelmi miniszterhelyettes szenvedélyes hangon segítséget kért:

– Ruházat kell, élelmiszer, gyógyszer, szállítóeszköz... Fel kell készülnünk a támadásra.

Akkor, 1972 júliusában még nem gondoltam, hogy folytatása lesz ennek az interjúnak – méghozzá Budapesten. A megjósolt háború még a hetvenkettes év őszén kirobbant. A védelmi harcokat a miniszterhelyettes irányította, és ott voltak a legforróbb pontokon a Nemzeti Front Központi Bizottságának tagjai is – közülük jó néhányan soha nem tértek vissza. A harcokban elesett a miniszterhelyettes testvéröccse is. Ahmed Ali Anter a háború után néhány hétre Magyarországra utazott gyógykezelésre. Ekkor, 1973 januárjában találkoztam vele ismét a pesti katonai kórházban.

Mellette, a másik ágyon a dhalai katonai körzet parancsnoka feküdt. Tüzes szemű, sovány férfi. Bemutatkozik: Khaid őrnagy.

Beszélgetünk a harci eseményekről. Ismét hangoztatják, hogy tudták mikor, honnan és milyen erőkkel fog támadni az ellenség, s úgyszólván minden úgy történt, ahogy számítottak rá. A dél-jemeni reguláris hadsereg zöme a sivatagi támaszpontokon tartózkodott. Amíg a helyszínre érkeztek, addig a népi milícia tartotta a frontot. A sorkatonaságot szándékosan vonták hátrább, hagyták, hogy az ellenség törzsi csapatai behatoljanak a határvidékre. Akkor avatkozott be a déljemeni hadsereg, s képzettebb, szervezettebb, technikailag jobban felszerelt katonái eldöntötték a háború sorsát. Visszafoglalták a határvidéket, sőt ideiglenesen több észak-jemeni települést is felszabadítottak. Ahmed Ali Anter elmondja, hogy a felszabadítást szó szerint értették: a börtönökről leverték a lakatot, s fegyvereket adtak a politikai foglyoknak.

– És ők csatlakoztak a felszabadítókhoz? – kérdeztem.

– Sajnos, nem sokan. A család, a helyhez kötöttség ott tartotta őket, s féltek a megtorlástól is.

A honvédelmi miniszterhelyettes maga irányította a harcokat. De a háború közepén váratlanul vissza kellett utaznia Adenbe. Az ellenség rádiói azt híresztelték, hogy meghalt. Ezért megjelent az adeni televízióban, hogy a képernyőn cáfolja meg a híreszteléseket, megakadályozza a pánikot.

Khaid őrnagy könyökére támaszkodik az ágyban:

– Azért a jó felkészülésen és a barátainktól kapott segítségen kívül volt még egy fontos tényező is, az, hogy a mi seregünk nem zsoldos hadsereg, mi tudtuk, miért harcolunk. Képzelje el: mi úgy mertünk elébe menni ennek a háborúnak, hogy nem sokkal előtte – az ország gazdasági nehézségei miatt – csökkentettük a fizetéseket, s ennek a kényszerű feladatnak a végrehajtását éppen a hadseregnél kezdtük meg. De a harci morálon ez mit sem változtatott.

Közben Ahmed Ali Anter egy fényképet vesz elő szekrényéből, s dedikálja. A kép hosszúkás arcú, tányérsapkás törzstisztet ábrázol, szája hossszában vékony bajusz húzódik végig. A mostani Ahmed Ali Anter arca már kerekebb, haja gyéres, rövidre nyírt, szeme fáradtabb, mint a régi fotón. A képpel együtt egy levelet is átad az arab szöveg magyar fordításával együtt. A levelet a Népszava főszerkesztőjének címezte és közli, hogy kormánya az NFPSZ illetékeseivel egyetértésben meghív Dél-Jemenbe, utazzak el a harcok színhelyére, és látogassak el az ománi szabadságharcosok által felszabadított övezetbe is.

Így jutottam el másodszor Dél-Jemenbe.

Adenben azután még több ízben találkoztam a köztársaság katonai parancsnokával.

Aden igazi arab város, falai között gyorsan szállnak a hírek, pillanatok alatt értesültem róla én is, ha valahol ellenséges próbálkozásra került sor. Ilyenkor hiába hívtam a miniszterhelyettest, ha súlyosabb konfliktusról volt szó, Ahmed Ali Anter mindig személyesen vezette a harcokat, vagy éppen azért utazott a helyszínre, hogy ott győződjék meg a hírek valódiságáról.

A KŐELEFÁNT ÉS ORMÁNYA

Adenban a beszélgetések úgyszólván mindenütt egyformán kezdődtek. Akár az egészségügyi miniszterhelyettes vagy a kormánnyal együttműködő papok képviselője, akár az NFPSZ Központi Iskolájának igazgatója vagy a JNDK Általános Munkaszövetségének elnöke tájékoztatott valamiről, akár a sólepárló üzem igazgatójánál vagy az adeni kikötő elnökigazgatójánál tettem látogatást, az első mondatok az általános helyzetre vonatkoztak, arra, hogy az ország szorító gazdasági nehézségekkel küzd, s mivel szocialista célokat állított maga elé, kevés segítség érkezik az arab világból. Sőt, inkább elgáncsolni igyekeznek őket. Az első napok után az a gyanúm támadt, hogy talán még a szerelmesek is az ország gondjairól suttognak egymással. Ennek ellenkezőjéről csak a Casinóban és a Rock hotel bárjában eltöltött esték győztek meg: a hangulat mindig fesztelen volt, a szoknyák – a minibbnél is minibbek. Az ősi jemeni hastáncot ugyanúgy járták, mint évszázadok óta, a beatzenekar hangerejét pedig nem lehetett túlkiabálni.

A csendes, diszkrét és elegáns Gold Mohron, az adeni luxusstrandon a belügyminisztérium tisztviselője volt a kísérőm az egyik délután. Közeledett a dagály ideje, a cápaveszély elleni acélhálók között is emelkedett a víz. Úszkáltunk az ugródeszka körül, s közben jemeni barátom elárulta, hogy szabad idejében verseket ír. Elmondta, hogy Dél-Jemenben nehéz költőnek lenni, kevés a nyomda, kevés a papír, gyér a publikációs lehetőség, költeményeit ritkán látja nyomtatásban.

– Miről ír?

– A forradalomról. A hazámról. Arról, hogy a nép összefogása nélkül elvész az ország. Hiszek a nemzeti egységben, abban, hogy az északi és a déli jemeniek együvé tartoznak. Nézze azt a távoli miniatűr félszigetet ott, jobbról. Egy elefántra hasonlít, amely földre lógatja az ormányát. De ez az elefánt kőből van és az ormánya is. Az egyik versemben azt írom: „Olyan szilárd a mi együvé tartozásunk, mint ahogyan a kőelefánt ormánya összeforrt a tenger hullámai alá benyúló kőpadkával." Európai ember talán csodálkozik az én témáimon, de bennünket most ezek a gondok foglalkoztatnak. Örömeim egyik forrása pedig, hogy sorra meghiúsítjuk az ellenforradalmi erők kísérleteit.

– Azért írok a szerelemről is, de hát – s ravaszkásan mosolyog – a menyasszonyom is khaki színű ruhát hord, s az oldalán fegyvert visel... Ám, ha megkérdeznék tőlem, miről írnék a legszívesebben, azt válaszolnám, arról, hogy az emberek boldogok. Arról, hogy a ma még sokak által lenézett, elmaradott, szegény hazám gyönyörű, mert a sivatag homokjából kinőtt vad hegyek utánozhatatlanul szépek. S a gyér növényzet – a természet szűkszavú költészete – is megihleti az embert. Szívesen írnék többet a hazai tájakról, mert ez azt jelentené, hogy túljutottunk a legfőbb akadályokon, a gazdasági nehézségeken, az ellenséges támadásokon. Szeretnék egy jemeni útikalauzt is írni...

Dél-Jemenben Dél-Jemenről arab szerző tollából ma nem lehet útikönyvet olvasni. A legmegbízhatóbb kalauz most a katonai térkép. Az adeni belügyminisztérium egyik vezetője egy hatalmas falitérkép előtt beszél a belső helyzetről, az utóbbi hónapok feszültségeiről. Arra figyelmeztet, hogy nem lehet különválasztani egymástól a külpolitikai problémákat, a katonai kérdéseket és a belbiztonsági ügyeket, ezek a legszorosabban összefüggnek egymással. Valahányszor külső támadást készítettek elő Aden ellen, mindig felélénkült a belső reakció is.

– Az ellenség egyesíti erőit az ellenünk folyó katonai és politikai harcban – mondja –, nekünk is ezt a módszert kell követnünk. Ami pedig a belső reakciót illeti, ne tévesszük szem elől, hogy akit a forradalom megfosztott vagyonától, akit rendszerünk elmozdított kényelmes, zsíros pozíciójából, azt gyakran a szaúdarábiai zsoldosok között, az Észak-Jemenben vagy az Ománban szervezett légiók tagjai között találjuk meg.

A kapitány a legutóbbi ellenforradalmi próbálkozások színhelyeit mutatja a térképen. A fehér pálca megáll Beihan el-Qasab (a jemeniek csak Beihannak nevezik) oázisváros határában, 1972-ben kétezer zsoldossal tört be ide Al Guadder sejk. A sejk – egy időben mérsékelten jobboldali politikusnak, törzsi vezetőnek ismerték Dél-Jemenben – Észak-Jemen felől jött zsoldosaival.

Másnap ugyancsak szóba került Al Guadder sejk támadása, ezúttal Muhammed Szaleh Mutija belügyminiszterrel beszélgettünk.

A miniszter szobája egyszerű, alig különbözik beosztottjáétól. A „miniszteri szintet" legfeljebb az jelzi, hogy a bútorok többsége fából készült; ebben a kopár, fában rendkívül szegény országban a fabútorzat már bizonyos rangot jelez.

Az asztalán miniatűr szobor, kutyáját pórázon tartó, európai arcú és öltözékű rendőrt vagy határvadászt ábrázol. Előtte – mintha csak egy lőszergyári mintakollekció lenne – kisebb-nagyobb lövedékek sorakoznak, talpukra állítva. A legnagyobb sem lehet húsz milliméternél nagyobb kaliberű.

– Ilyesmikkel fogadjuk a hívatlan vendégeket – mondja a miniszter.

– Sűrűn érkeznek?

– Gyakrabban, mint szeretnénk. Támadásuk ritkán ér bennünket meglepetésként, annál kevésbé, mert ismerjük az ellenség harcmodorát. A szabotázsok, diverzáns akciók úgy előzik meg a nagyobb támadásokat, mint az óriási tengeri ragadozókat a kisebb „őrhalak". Az egyik jelenlétéből következtetni lehet a másikra. Az egyik felderítése után érdemes nyomban kutatni a másik után is. Érzékenyen figyeljük például a törzsi lázongási kísérleteket, ezekre is épít az ellenség.

A miniszter is a térkép elé áll. Hadramautra, az Ötödik Tartomány vidékére mutat: ide nemrég a Szaúd-Arábiába menekült Al Maharra sejk akart betörni. Zsoldosaival együtt megérdemelt sorsára jutott.

Megkérdeztem a minisztert, miben rejlik a titka annak, hogy a külső és belső ellenforradalmi kísérleteket sorra meg tudják hiúsítani.

– A legfontosabb talán, hogy a nép és a vezetők bíznak egymásban. Valamikor egy európai generális azt mondta, hogy a háborúhoz pénz kell, pénz és újra pénz. Kizárólag pénzzel nem lehet azonban csatát nyerni. Láthatja: nekünk kevés a pénzünk, de fegyverben és hitben nincs hiány.

LÉGIUTASOK GÉPPISZTOLLYAL

Beihan oázisváros, alig másfél órányi repülőútra fekszik Adentől. Az indulásra várunk. A nagy váróteremben álmos ventillátor riogatja a legyek hadát, az asztaloknál jemeniek, szomáliak, kenyaiak teáznak. A gép indulásának ideje már jóval elmúlt, de senki sem türelmetlenkedik. A tea kitűnő, a kóla hideg, a gyermekek élénk zsivaját pedig úgyis megszokta mindenki.

A jemeni férfiak többségénél fegyver van. A katonáknál puska, a mezítlábas civilek ingét kinyomja az övbe dugott pisztoly agya, a szoknyaszerű fútát viselő férfiak vállán géppisztoly.

Végre beszállunk a repülőgépbe – oda is mindenki viszi a fegyverét. A steward – mert a belföldi repülőjáratokon nem légikisasszony kíséri az utasokat – csupán arra kéri meg a fegyvereseket, hogy a géppisztolyokból vegyék ki a tölténytárakat.

A gép eléggé ütött-kopott, a második világháború idején használhatták. A csomagteret semmi sem választja el az utasoktól, a bőröndöket, zsákokat, kosarakat, szatyrokat csupán néhány kötél rögzíti a gép oldalfalához. Alacsonyan szállunk, eleinte a tenger felett, majd északnak kanyarodunk, az észak-jemeni–szaúd-arábiai–dél-jemeni hármashatár körzete felé. Alattunk kopár hegyek, lakatlan völgyek. Amikor a pilóta megtudja, hogy budapesti vagyok, fényképezni invitál a vezetőfülkébe. Mindjárt el is árulja váratlan szívélyessége titkát: öccse Magyarországon tanul.

Leszálláshoz készülődünk, bekapcsoljuk az öveket. Várost, reptéri épületeket, irányítótornyot sehol nem látok. Ekkor egy plató homokjára kirakott kátrányoshordók sorát pillantom meg, jelzik a reptér bejáratát. A repülőgép kereke alatt porzó homokréteg nagyon vékony, alatta érckemény természetes kőfennsík, felesleges lenne ide cementlapokat lefektetni.

Megáll a gép. Bódészerű, drótkerítéssel körülvett épület felé indulunk, ez a légikikötő pályaudvara. A repülő Mukalla felé megy tovább, majd visszafordul Adenbe. Az utasok máris készülődnek a beszálláshoz. Fútába bújt ismerőst pillantok meg: Bukeir doktort, aki Pécsett szerezte meg orvosi diplomáját, és az adeni „Köztársaság" kórházban dolgozik.

Most fél évre Beihanba helyezték, mert Jemenben sem akarnak vidékre menni a végzett diplomások. Ezért az orvosoknak – meghatározott szisztéma szerint – öt-hat hónapot valamelyik vidéki kórházban kell dolgozniuk. Bukeir most néhány napra visszamegy Adenbe: nősülési szabadságot kapott.

A reptér szélén három terepjáró gépkocsi áll, mellette fegyveresek sürgölődnek. Egyikük bennünket mustrál éppen, mintha azon gondolkozna, odalépjen-e az idegenekhez, megszólítsa-e őket.

Az autókban a járás és a tartomány vezetői ülnek. Beihan ugyanis a Negyedik

Tartomány északi járásának székhelye. Elsőnek Ali Sarija Hadi tartományi kormányzó mutatkozik be, mellette áll helyettese, Hamid Ahmed Lamless, egyébként az északi járás kormányzója és Szaleh Hasszan Szultan tartományi rendőrfőnök.

Kísérőm zsebében ott lapul Ahmed Ali Anter honvédelmi miniszterhelyettes levele, s első pillanatban kizárólag ennek tulajdonítom, hogy amikor elindulunk a város felé, valóságos testőrség sorakozik fel mögöttünk. A mi autónkba is fegyveresek ülnek, és követ bennünket két Land-Rover, két elnyűhetetlen, erős angol terepjáró gépkocsi, ugyancsak tele fegyveresekkel. Magamban túlzásnak tartottam ezt a nagyfokú biztosítást, és arra gondoltam, hogy sok helyütt egy államfő sem kap erősebb kíséretet.

Néhány percnyi kocsikázás után bekanyarodunk a városba. Jellegzetes oázisváros: a házakat, fákat homoksárgára festette a port okádó síkság felől fújó szél. A pálmafák is fakózöldek, azon sem csodálkoznék, ha a pörkölő nap hatására hirtelen összezsugorodnának, elhamvadnának hatalmas hajtásaik.

A városban furcsa kép tárul elém. Férfiak ülnek a házkapuk előtt, puskára támaszkodva. A suhanc, aki a tevét hajtja, géppisztolyt lóbál a kezében. Az öregek díszes töltényövekkel szíjazták körül magukat: ők megmaradtak a régi, első vagy második világháborús puskák mellett. Egyébként revolver van a kormányzónál is, helyettese angol puskát visz a vállán, és a népszámlálási biztos legfontosabb eszköze sem a ceruza vagy a töltőtoll, hanem a puska. Egyetlen fegyvertelen embert látok csak a közelemben, a szakácsot, aki „civilben" költő, műkedvelő régész és történész.

Bekanyarodunk a vendégház kapuján. A földszinten a legénység tanyázik, a vendégeket az emeleten szállásolják el. A legkényelmesebb szobában – mint mondják, ott szokott megszállni a köztársasági elnök – kolléganőm, a varsói *Kontinenty* világot járt munkatársa, Genowefa Gzekała kapott helyet. Magam a tolmáccsal és a kísérővel abba a szobába költözöm, ahol nemrég a magyar kormányküldöttséget helyezték el.

Beihan a köztársaság legforróbb pontja. A környező hegyeket az 1972. évi háború idején megszállták az észak-jemeni csapatok. De azóta is állandó a veszélye annak, hogy Szaúd-Arábiából vagy éppen Észak-Jemenből különféle bandák szi-
50 várogjanak be erre a vidékre. – Ne csodálkozzanak – mondja a kormányzó –, ha

itt senki sem megy ki az utcára fegyver nélkül. Erős a milícia és a reguláris hadsereg is, de föl kell fegyvereznünk a népet is.

A puskák és az ívtáras géppisztolyok zöme vadonatúj, ezeket nem az apáktól és nagyapáktól örökölték. A szocialista országokban készült fegyverekhez csak nemrég jutottak.

– A veszélyérzet – szólal meg a vörös turbános szakács-költő – a társadalmi közérzet egyik legszembeötlőbb vonása nálunk. Mi a bölcsőtől a sírig fegyvert viselünk. És használjuk is. Sajnos.

KORMÁNYZÓ ZÖLD CÉDULÁKKAL

A beihani vendégházban chéllel (fecskefű) ízesített tea gőzölög előttünk és a szakács remekműve, a kecskemájas omlett. Majd hideg kólával kínálnak, s a kormányzó csak ezután kérdezősködik, mire is vagyunk kíváncsiak, mit szeretnénk látni, hallani, kivel akarunk találkozni, mennyi időt szándékozunk itt tölteni.

Mondom, hogy szeretnék ellátogatni a „Fáklya" iskolába, ahol a beduinok gyermekeit nevelik. Az Arab-félsziget egyetlen olyan kollégiuma ez, ahol az ellátás és az oktatás ingyenes.

A kormányzó kis zöld papírt vesz elő, ráír valamit, és az egyik fegyveres már el is tűnik vele.

– Egy termelőszövetkezetbe is elmennék – folytatom, és ekkor újabb zöld cédula íródik, s egy újabb ember iramodik el vele.

A város múzeumának megemlítésekor ismét elsietnek egy zöld cédulával, egy másik akkor kel útra, amikor a letelepedett beduinok otthonára lennék kíváncsi.

Lengyel kolléganőmet a szezámfeldolgozás ezeréves és mindmáig fennmaradt technikája érdekli – újabb zöld cédula, s amikor a katabani alkotmánykövet említi, akkor a szakácsnak álcázott költő és történész segít megírni az üzenet szövegét.

Lassan megy a program tisztázása: pótlólag is elindul egy-egy feljegyzés. Végül

is a kormányzó feláll, s közli, hogy a megbeszélés pillanatnyilag véget ért, a továbbiakat majd az ebédnél tudjuk meg.

Addig is sétálni indulunk, illetve csak indulnánk. A kapuban az őrök értésünkre adják: ez nem szokás itt. Kísérő nélkül nem biztonságos járkálni az idegennek.

Másnap aztán, amikor elkezdődött a vidéki program, fény derült a zöld kártyák titkára. A kormányzó ezeken értesítette a járási és tartományi vezetőket és az illetékes helyi szerveket, üzemeket, hogy oda kívánunk látogatni, és ehhez tegyék meg a szükséges előkészületeket. Az előkészületek pedig időt vettek igénybe, hiszen gondoskodni kellett az út fegyveres biztosításáról is. Mert a három autónyi, puskával, géppisztollyal felszerelt kíséret csak egy része volt az őrségnek: fegyveresek álltak az útkanyarokban, a hegycsúcsokon, mindenütt, amerre mentünk.

– Ennyire fontos személyiség itt két alig ismert európai újságíró – kérdezem tréfálkozva a kormányzót, aki maga vezeti a kocsit.

– Ha úgy tetszik, igen – válaszolja. – A szomszédoknak, a diverzánsoknak minden alkalom jó arra, hogy zavart keltsenek. Jól jönne nekik egy kis nemzetközi botrány, ami abból kerekednék, hogy nem tudtuk megvédeni vendégeinket. Mindjárt azt mondanák: milyen rendszer, milyen hatalom az, amely nem képes garantálni a területére érkezett idegen testi épségét, biztonságát?!

A „Fáklya" iskolába megyünk, az arab világnak ebbe a talán legkülönösebb tanintézetébe. A város szélén az „országút" jócskán kiszélesedik, természetes kőtalapzaton halad a gépkocsi. Egy óra múlva már magunk mögött hagyjuk a homoktengert és fölfelé kapaszkodunk. Ali Sarija Hadi kormányzó kiválóan ismeri ezt a vad vidéket. Erre bujkált a hatvanas évek elején, amikor kitört a dél-jemeni felkelés.

– Kígyók és skorpiók lestek ránk a hegyekben – és angolok – mondja. – Akkor tanultam meg becsülni a puskát.

A kocsi tetején antenna remeg: az adó-vevő készülék mellett állandóan dolgozik a rádiós. Amikor egy percre megállunk, hogy bevárjuk az utánunk következő kocsikat, Ali kinyitja szögletes kis diplomatatáskáját és a zöld cédulákat tanulmányozza. A rádiós átadja neki az üzeneteket, ő pedig gyorsan feljegyzi a válaszokat – és már folytathatjuk az utat.

Útépítő gépekhez érünk: faragják a veszélyesen kiálló sziklákat, hogy legalább a Land-Rover ne akadjon el, legalább a terepjáró számára járható legyen az út.

Megállunk egy fura építmény mellett: gát ez, de sem előtte, sem mögötte nem látunk vizet.

– Szultáni zsiliprendszer volt – magyarázza a kormányzó. Arra szolgált, hogy a parasztok földjéről az urasági birtokokra terelje a vizet.

Most vesszük észre, hogy a másik két kocsi lemaradt. Várunk vagy tíz percet, közben körbejárjuk a gátat, amely az esős hónapokban szabályozza a lezúduló vizet, de a többiek csak nem jönnek. Rádió csak a kormányzó kocsijában van, így nem marad más hátra, mint a legtermészetesebb hírközlő eszköz. Az egyik kísérő fogja a géppisztolyt és kétszer egymás után a levegőbe lő. A válasz meg is érkezik egy rövid sorozat formájában, és csakhamar jönnek a kocsik is. A járási kormányzó autóján kereket kellett cserélni.

– Úgy látszik az autó mégis érzékeny erre a vidékre – mondja a kormányzóhelyettes, akit röviden csak mamurnak szólítanak.

A kocsi – egy japán Toyota – különben éppen ezen a környéken cserélt gazdát néhány hónappal ezelőtt. A már többször említett nevezetes Al Guadderé volt, aki itt, Harib tájékán lépte át a határt kalandéhes kíséretével együtt.

– Már vártunk rá, tudtunk a provokáció előkészületeiről – elevenítik fel az eseményeket a kíséret tagjai. Az összecsapásban különben mostani útitársaink közül többen részt vettek, így a kormányzó, mamurja és lelkes útimarsallunk, Szaleh Hasszan Szultan rendőrkapitány is.

A mamur mutatja a puskáját:

– Ez is a sejké volt, hadizsákmány. A kocsikat is ők hozták „helybe". De volt náluk egy párját ritkító darab is, ezüsttel kivert, külön az ő számára készített géppisztoly hullott ki a sejk kezéből, amikor vége lett a komédiának! A fegyvert most ott láthatja Adenban, a hadtörténeti múzeumban.

A kíséret tagjainál különben kevés a zsákmányolt fegyver, főként ívtáras géppisztolyt hordanak és dicsérik, hogy milyen gyors, milyen könnyű vele a célzás.

Ismét elindul a karaván, átevickélünk a hegyeken. Bekanyarodunk egy gazdasági udvarba: állami gazdaság központjába értünk.

Az irodában a megszokott kép fogad bennünket. Fellahok jönnek, mennek, mindegyiknél fegyver. Még a teát felszolgáló suhancon is ott zötyög a géppisztoly. A mamur a legutóbbi szaúd-arábiai betörésről érdeklődik a helybeliektől, s az egyik munkás részletesen beszámol róla, hogy az önvédelmi milícia hogyan állt helyt.

Ők is szereztek hadizsákmányt: az ananászformájú rézdarab kézről kézre jár, a menekülő szaúdi zsoldosok hagyták itt, egyébként a legújabb típusú kézibomba.

Zsíros tejjel ízesített arab teát hoznak, újra és újra kérek belőle, a kormányzó már a szívemet félti az erős italtól és a sok folyadéktól. – Én meg – mondom neki – őt féltem a sok zöld cédulától... Mert a zöld papírok, a rádióüzenetek újra megszaporodtak.

A kormányzó és helyettese harminc körüliek, a többiek fiatalabbak. Játékos kedvűek, vidámak. A gazdaság udvarán gyors céllövőversenyt rögtönöznek. A mamur féltenyérnyi konzervdobozt tesz egy homokdomb aljára, és mintegy kétszáz lépésről célba veszi. Durranás, a doboz megugrik, a géppisztoly talált. Most a kormányzó fogja vállához a fegyvert – és a doboz feljebb ugrik a homokdombon, a következő lövések pedig átrepítik a bucka túlfelére.

A BEDUINOK ISKOLÁJA

A pihenő után továbbindulunk. A „Fáklya" iskola magas kőfallal körülvett palota, valamikor szultáni kéjlak volt. A környék ura hetedhétországra szóló vigalmakat rendezett itt, egy-egy mulatozásra napokig érkeztek a környékbeli előkelőségek. És – ahogy beszélik – a szultán testőrsége is napokig hajszolta a környék szépasszonyait és lányait; erőszakkal gondoskodtak a vendégek számára szórakozó partnerekről. A testőrség másik része pedig a falak környékét strázsálta, ott vadászott a feleségüket, lányukat, kedvesüket kétségbeesetten kereső-kutató feldühödött férfiakra.

Amikor az iskola megnyílt, a legjobban éppen a szultán emberei, kerítői uszí-

tottak ellene. Lázították a környék lakóit, rémhírekkel ijesztgették a szülőket, gyámokat, rokonokat: ne engedjék ide a fiúkat, mert „kommunistát nevelnek belőlük". Az iskola vezetői, nevelői alig győzték visszaverni a rágalmakat, s végül is győztek. Ma már a környező országokból – Észak-Jemenből, Szaúd-Arábiából, Ománból – is jönnek ide diákok. Kitűnő híre van az iskolának.

A kocsikaraván megérkezik a palotához. Az épületet zászlók díszítik és arcképek: a marxizmus–leninizmus klasszikusai s a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság államfője, Szalem Ali Rubia tekintenek a belépőkre.

A zászlódísz, a dekoráció – ünnepet jelez. Április elseje van, az iskola alapításának évfordulója. Vendégeket hívtak meg a környező oázisokról, a kormányzóság és a járás távolabbi településeiről. Teherautók hozzák a közeli iskolák növendékeit, de kíváncsiak a felnőttek, a szülők is, aki csak teheti, eljött.

Az iskolába nem könnyű bejutni. A kapuban két gyerekember áll szuronyos rohamkarabéllyal: engedély nélkül senki sem léphet be.

Minket azonban éljenzés, ünneplés fogad, és a diákok csasztuskaszerű versezeteket szavalnak, ezektől volt hangos ottjártamban az egész ország: *„Életünket és vérünket Jemenért!" „Szalmin utat mutat a munkásnak és a parasztnak!" „Szalmin, vezesd győzelemre a dolgozókat!" „Szalmin, vidd diadalra Maszkat és Omán szabadságharcosait!"*

Hamarosan frissen költött jelszavak is felharsannak: *„Éljen a jemeni–magyar barátság! Éljen a jemeni–lengyel barátság! Magyarija–Polandija–Jemenija!"*

Tapsolunk, megköszönjük az ünneplést. Mondom a kormányzónak: most látom csak igazán, mit érnek a zöld cédulák... Ali hálás a bókért, szerencsére nem érzékeny a csipkelődésre. Áthárítja a dicsőséget a vörös turbános költőre, a nagyszerű szakácsra: „Nálunk ő a jelszófelelős! Ő mondja meg, mi kerül a zöld cédulára..."

A költő kellő öntudattal fogadja az elismerést, és nyomban új bravúrra készül. Arra kér, énekeljek el egy magyar népdalt, ő lefordítja arabra, és pillanatokon belül visszaéneklik. Ugyanezt javasolja a lengyel kolléganőnek is. Vele jobban jár, Genowefa tud énekelni. Így aztán a könnyed kis lengyel népdalt hamarosan megtanulták barátaink.

Az iskola eléggé szokatlan képet mutat. Nincs különbség a tanterem és a lakó- vagy hálóterem között.

A nagy termet, ahova bevezetnek bennünket – akárcsak a díszkaput – zászlók és portrék díszítik. Ezeken kívül csak a legmindennapibb használati tárgyak, a diákok taneszközei, ülő- és fekvőalkalmatosságai láthatók bennük. A kőpadlót gyékényszőnyegek borítják, a falakon – mint fogasokon a kabátok – géppisztolyok lógnak. Fegyverek állnak gúlákba rakva a tanterem sarkaiban is.

Oktatók és növendékek sereglenek a terembe, ahol legelőször is – tálalnak. Természetesen úgy, mint máskor. Tehát a földön, illetve a gyékényen.

Óriási alumíniumtálakra rakják a rizst, a kecskehúst, és ízlésesen zöldségekkel, hagymával körítik. A nagy tál mellett kisebb edények mártással. Evőeszközt nem nagyon látok, nem is hiányzik a háziaknak, kézzel vesznek az ételből.

A lengyel és a magyar újságíró tanácstalanságát látva aztán gyorsan előkerül egy-egy tányér és kanál is.

Kísérőm, aki diplomás jogász és az adeni kormány tájékoztatásügyi minisztériumában dolgozik, felvilágosít: itt az emberek szívesebben esznek kézzel. Azt tartják, hogy a kezet lehet a legkönnyebben megmosni, tehát a kéz tisztább, mint a legjobban lesúrolt evőeszköz. Emellett a fém állítólag elveszi az étel valódi ízét.

Ebéd közben az igazgató elbüszkélkedett az iskolával.

– Nézze meg – mutat a gyerekekre –, mindegyiknek cipő van a lábán, tiszta a ruhája. Tanszereket adunk nekik, és mindent, amire itt szükségük lehet. Persze fegyvert is, Jemenben nem ember az ember, főleg a férfi, ha nem ért a fegyverhez. A rend, a fegyelem is katonás. Cipő, sapka, ing, derékszíj mindenkin van. Ne csodálkozzon azon sem, hogy az iskolában több a géppisztoly, mint a töltőtoll: az iskola gazdája a hadsereg, a katonaság lát el bennünket mindennel.

Az ellátás jemeni viszonyok közt kitűnő. Az intézetben a hagyományos tárgyak oktatása sem marad el az egyéb jemeni iskoláké mögött. Tanítanak írást-olvasást, számolást, földrajzot, történelmet és politikai ismereteket is.

Délután megkezdődik az iskolai ünnepség. Az adeni rádió egyenes adásban közvetíti. Az igazgató hosszasan ecseteli az elmúlt év eredményeit és gondjait, a nevelésben, az oktatásban és a kiképzésben elért sikereket. Utána a katonai parancsnok szólal fel, a fegyverforgatás oktatásáért ő a felelős. Majd a kormányzó lép az emelvényre, és az idegen ismét meggyőződik arról, hogy a jemeni forradalom bőséggel nevelt ki szónokokat.

A beszédeket taps fogadja, de a leghangosabb ünneplés azt a diákot köszönti, aki társai nevében megköszöni a nevelők és az oktatók fáradozását és az állam áldozatkészségét.

A hivatalos ünnepséget jutalmak, oklevelek kiosztása és a dicséretek kihirdetése zárja le. A jutalmak: új ingek, cipők, zoknik, golyóstollak és Szalem Ali Rubia köztársasági elnök portréi. A kisdiákok kemény kézfogással mondanak köszönetet és gyorsan felkészülnek – a hadijátékra.

Előtte azonban még lepényevés, zsákban futás, gúlaformálás és néhány más ügyességi gyakorlat szórakoztatja a közönséget. A katonásdit fegyvertelenül kezdik. Tízéves kisdiákok puskaszerűen kinyújtott kézzel jelzik, hogyan biztosítják társukat, amíg az a földön fekvő ellenséget megmotozza. Aztán sor kerül egy „valódi összecsapásra" is.

SEJK SZAMÁRHÁTON

Nem messze vagyunk az ominózus Haribtól, Al Guadder sejk betörésének színhelyétől. Mit is mímelhetne mást a gyakorlat, mint azt, hogy egy sejk kíséretével együtt megpróbál behatolni a környékre.

Szamárháton jön a „sejk", kísérete gyalog halad mellette. Mire beérnek az iskolaudvar közepére, már felkészült a „védelmi csapat" is: a fiúk az egyik sarokból vaktölténnyel lövöldöznek. Mindenki arra felé figyel, mire a másik oldalról ugyancsak megszólal egy vakra töltött gépfegyver. Végül is a sejket és csapatát bekerítik, az ellenség többsége „elpusztul", egy része „megsebesül". Még tart a ratatata, amikor a „harc" színhelyére kanyarodik egy autó, és leugrálnak róla a lövészek, tüzelésre tartott fegyverrel. A másik autóval a szanitécek jönnek, akik a sebesülteket hordágyakra rakják, rendkívül gyorsan és szakszerűen elhelyezik valamennyit a gépkocsin, és máris levonulnak a harctérről. A puskaporszagú homok közepén csak a csacsi marad, mígnem a „sejk" egyik „életben maradt" embere megszánja és elvezeti.

A kiképzőtiszt elmondja, hogy a legnehezebb dolga a sejk és kíséretének összeválogatásával volt. Senki sem akart ilyesféle szerepekre vállalkozni. Szüleiktől, nevelőiktől, másoktól annyi rosszat hallottak a gyerekek a sejkekről, emírekről és gyülevész hadaikról, hogy még játékból sem akartak azonosulni velük. Úgyhogy – fegyelem ide, fegyelem oda – csak jutalmak kilátásba helyezésével lehetett betanítani a gyakorlatot.

Ez azonban egyáltalán nem látszott a „manőveren". A 8–10 esztendős gyerekek óraműpontossággal hajtották végre a rájuk bízott feladatokat. Az adeni rádió riportere lelkes szavakkal tudósít: „Mintha csak felnőtteket, igazi katonákat látna az ember..."

Néhány arab országot beutaztam már, és tudom, hogy a pontatlanság nem számít kirívó udvariatlanságnak. Sok helyütt magyarázatot sem kell adni rá: eleve feltételezik, hogy ha késik valaki, nyomós oka volt rá, s már az is dicséretes, hogy mégis megérkezett. Dél-Jemenben is gyakran csodálkoztam azon, hogy noha az emberek a legpontosabb japán és svájci órákat viselik, a mutatók haladása szinte senkit sem érdekel. Az órának igen, de az időnek nincs becsülete. A „Fáklya" iskolában azonban „rehabilitálták az időt". Aki ezen a délutánon bármikor az órájára pillantott, elégedetten állapíthatta meg: „időn belül vagyunk", és tudhatta, hogy pontosan az előírt programszám következik.

Az adeni riporterre is szemmel láthatólag a szervezettség, a begyakorlottság, a pontosság teszi a legnagyobb benyomást.

– Csupa olyan erény ez – mondja a katonai parancsnok –, amellyel eddig elsősorban az európai emberek dicsekedhettek. De nekünk is szükségünk van rájuk, ha helyt akarunk állni. Bizonyára tudja, hogy valamennyi iskolánkban a legfontosabb tárgyak közé soroljuk a szervezési-vezetési-adminisztratív ismereteket. Az ilyesfajta törekvéseket tükröznie kell az oktatás metodikájának, szellemének, szervezettségének, gyakorlatának is. Ezért amit itt látott, ne tekintse egyszerűen a jemeni katonás nevelés sikerének. Számunkra ez elsősorban a korszerű nevelés sikere. Ha elfogadjuk azt az igazságot, hogy a dolgok, folyamatok, rendszerek fejlettségének egyik ismérve a szervezettség színvonala, akkor indokolt, hogy mindent megtegyünk ennek a színvonalnak az emeléséért – akár polgári, akár katonai kérdésekről van szó.

Lőporfüst keveredik a benzingőzzel – vége az ünnepségnek. A vendégek felülnek a teherkocsikra, indulnak haza.

És az iskola diákjai? Ők is kapnak egy kis vakációt. Néhány hétre hazamehetnek a szüleikhez, segítenek a földeken, elmondják, hogyan élnek a kollégiumban. és biztatják az ismerősöket, a többi szegény sorsút, hogy bátran jelentkezzenek.

Megtudom az igazgatótól, hogy az iskolának is van gazdasága, abban is dolgoznak a diákok. Sőt, a hadsereg egységei is végeznek bizonyos termelési és szolgáltatási feladatokat. Adenban például a katonák rendszeresen részt vesznek a köztisztasági munkákban – s nem csak a legénység! A hadsereg-főparancsnok éppen úgy dolgozik, mint a tábori tüzér vagy a gépkocsizó lövész.

Mi is elindulunk vissza Beihan felé. Lassan besötétedik, reflektorok pásztázzák végig az úttalan utat. A kormányzóval az iskoláról beszélgetünk. Dicsérem az imponáló szervezettséget, Ali Sarifa Hadi csak bólogat. Végre megszólal.

– Én is esküszöm a szervezés jelentőségére, ám néha közbeszólhat a véletlen. 1963-ban a Radfan-hegységben harcoltam. Egy évvel később előkészítettük a felkelést Adenban is. Gépkocsival rohantam, hogy a megadott helyre odaérjek, mert szervezőink mindent pontosan előkészítettek. Aztán beleszaladtam egy teherautóba – és az adeni kórházban tértem magamhoz. Így maradtam ki az adeni felkelésből. Igaz, később „behoztam a lemaradást" . . .

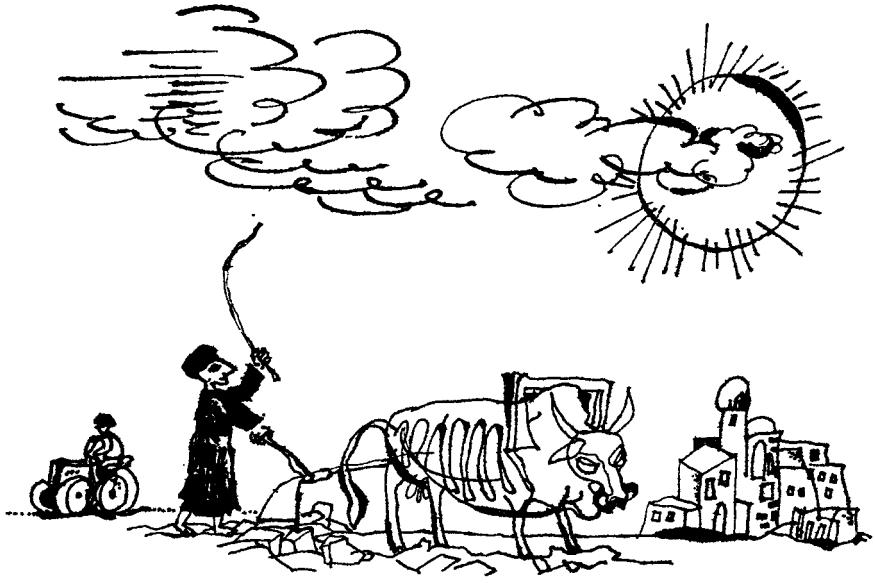

A földcsata

Egy jemeni kisvárosban eseménytelenek az esték. Így azután, ha gyűlést hívnak össze, vagy ünnepséget rendeznek, mozdulni sem lehet a termekben vagy az udvaron. A beihani jemeni–magyar–lengyel barátsági nagygyűlés ezen az április eleji napon jóval később kezdődött, mint amikorra meghirdették, mert még sötétedéskor, hét óra után is özönlöttek az emberek. A szokásos öltözékben jöttek, a szokásos fütában, s természetesen magukkal hozták a fegyverüket is. A szervezők kivilágították a Front székházának udvarát. A helyi villanytelep dolgozói túlóráztak emiatt, mert egyébként este tíztől reggelig nincs áramszolgáltatás.

De most működtek a hangosító berendezések, csak úgy harsogott a népi zene. Beihani barátaink meg akarták mutatni, hogy mulat a jemeni ember, ezért a szónoklatokat viszonylag rövidre fogták, s inkább a zenés-táncos-énekes produkciókra szántak több időt. A sajátos ritmusban skandált szövegekben csakhamar felismerhettem a dél-jemeni vezetők neveit. Népi hangszerekkel, egymáshoz ütött töltényhüvelyekkel, puskatussal verték a ritmust, és az emberek kitartóan éltették Szalem Ali Rubiát, akit a nép Szalminnak nevez, Abdul Fattah Iszmail el Dzsaufit, a Nemzeti Front főtitkárát és Ali Nasszer Mohammed Hasszanit, a kormány elnökét. A legtöbbször Szalmin neve hangzott el, azé, aki „utat mutat a földfoglaló parasztoknak, aki a fellahokat kivezeti a tudatlanság sötétjéből, felszabadítja a nőket, és a szocializmus felépítésének nagyszerű feladatát tűzte ki a jemeniek elé".

Szalmint országszerte tisztelik, ám ez sokszor már a személyi kultusz jegyeit viseli magán. Különösen sokat emlegetik ezen a tájon, ahol annak idején a radfani „vörös farkasokkal" kirobbantotta az első felkelést, és ahol valamikor dolgozott.

Jemenben a vendég tiszteletére rendezett ünnepségen nemcsak a helybeliek, a szervezett együttesek szerepelnek, valamilyen módon produkálnia kell magát a vendégnek is. Ha külföldi, akkor a szónoklattól eltekintenek, viszont énekkel vagy tánccal kell bekapcsolódnia a mulatságba.

A vigalomban a kormányzóság vezetői jártak elöl jó példával, utánuk a járási és a helyi vezetők következtek. A külföldi sem maradhatott tétlen, ez a legnagyobb sértés lett volna. A közönség a tartózkodást lenézésnek, lekezelésnek, gőgnek értelmezné – ilyesmire pedig a jemeni ember roppant érzékeny. Nem volt kibúvó, sasszézni kellett a poros udvaron, ahol vékony póznákra kifeszített drótokon, füzérben lógtak a villanykörték. Lengyel kolléganőm gyenge szívére hivatkozott, de neki sem kegyelmeztek. A ritmust forradalmi dalok, arab énekek, csasztuskák szolgáltatták, és a pódiumon szereplő énekkarokhoz rövidesen csatlakozott az ezer főnyi sokaság is.

Amikor már eléggé felizzott a hangulat, elértünk a jemeni ünnepségek fénypontjához. Az első sorból felállt egy férfi és géppisztolyát színpadias mozdulattal a zenekar elé helyezte – jelezve, hogy fegyverét, életét, szolgálatait felajánlja Jemennek, a forradalomnak és a forradalom vezérének, Szalminnak. Ezután a géppisztolyból kiemelt ívtárat feje fölé tartva, mint egy mulatozó magyar a boroskupát, táncolni kezdett. Mind többen váltották meg így belépőjüket a homokfelhőbe vesző táncporondra, és a tömeg lelkesen kiabálta: *„Életet, ifjúságot és vért Jemenért! Hiszünk Jemenben!"*

A legtöbb jelszó, a legnagyobb ünneplés a földreformmal kapcsolatos szerepéért éltette Szalmint. Itt voltaképpen nem is kedvelik a reform szót, inkább az 1972-ben lezajlott földfoglaló mozgalmat emlegetik, amikor kisajátították a régi tulajdonosok földjét és odaadták a parasztoknak.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság a függetlenné váláskor elmaradott földművelési kultúrát örökölt. Az árutermelő kapitalista gazdálkodás, az üzemszerűség nyomait legfeljebb Lahej és Abidzsan (más néven: Zindzsibar) környékén, tehát Aden közelében, a brit bázisok ellátási övezetében lehetett felfedezni. Patriarchális, feudális viszonyok nyomorították az országot, az öntözhető földek és a víztartalékok nagy része a szultánok, emírek, sejkek és különféle vallási vezetők kezén volt. A rendkívül alacsony hatásfokkal termelő mezőgazdaság alig

15–20 százalékkal járult hozzá a nemzeti jövedelemhez. Érthető, hogy a forradalom és a nemzeti mozgalom győzelme után az ország új vezetői hatványozott figyelemmel fordultak a mezőgazdaság felé.

Az első agrárreformot 1968 márciusában hirdették meg. A törvény radikális intézkedéseket helyezett kilátásba, kimondta, hogy kártalanítás nélkül meg kell fosztani földbirtokaiktól, mezőgazdasági felszereléseiktől, épületeiktől az egykori sejkeket, szultánokat, emíreket, a volt minisztereket. Ezzel egyidőben állami tulajdonba kerültek a gazdátlanul maradt, elhagyott földek. A kisajátított birtokokat a szegényparasztok, a földnélküliek, a beduinok és a forradalom mártírjainak családtagjai között kellett kiosztani. Szabályozták a birtokolható föld maximumát is: öntözött földből 25, öntözetlenből pedig 50 feddánt kaphatott egy család.

A látszólag radikális reform megvalósítása azonban meglehetősen vontatottan haladt előre, 1970 elejéig még csak 17 ezer feddánt sajátítottak ki, ennek is csupán a negyed részét osztották ki, és nem is mindig tartották meg a reform előírásait. A földosztó bizottságokban túlsúlyba kerültek a jobboldali elemek, és helyi manipulációikkal egy új kulákréteg létrejöttét és megerősödését segítették elő. Az 1969 júniusában megkezdett korrekciós mozgalom, az új agrártörvény csökkentette a birtokolható föld maximumát (öntözött földből 20, öntözetlenből 40 feddán lehetett egy család birtokában, a nagycsaládok 40, illetve 80 feddánra tarthattak igényt).

A Nemzeti Front Politikai Szervezete az új földreform-törvény végrehajtását vidéki osztálybázisa, társadalmi háttere megerősítésére használta fel. Az államfő elnökletével bizottság alakult az agrárreform végrehajtására. A Front aktivistái, agitátorai a helyszínen magyarázták meg a törvény jelentőségét, és bátorították a parasztok megmozdulásait. A fegyveres föllépések mindenütt eldöntötték a földvitákat, s 1973 végéig 75 ezer család kapott földet. Huszonnégy állami mintagazdaságot hoztak létre, és megkezdődött a mezőgazdasági szövetkezetek szervezése. 1973 végén már 66 mezőgazdasági és halászati szövetkezet működött a Jemeni NDK-ban. A nagyüzemek főleg a nyugati övezetben – a főváros közelében – jöttek létre, a keleti országrészben szívósabbak a törzsi, vallási hagyományok, még alacsonyabb szintű a mezőgazdaság technikai fölszereltsége, és kevés a nagyüzemi mezőgazdasági termeléshez értő szakember.

APA ÉS LÁNYA

Több tartomány kormányzójával beszélgettem a földreformról. Valamennyien kiemelték: az 1972-es esztendő volt a döntő év, ez év augusztusában dúlt a leghevesebben a „földcsata". Szó szerint csata volt, mert a reformbizottság országos elnöke, nem más, mint Szalem Ali Rubia a parasztoknak megadta a jogot a fegyveres földfoglaláshoz. Rádióbeszédben biztatta őket, hogy szerezzenek érvényt a reformnak, ha szükséges, fegyverrel is.

A tartomány kormányzója és valamennyien büszkén emlegették, hogy ők is részt vettek a földfoglalások előkészítésében. A Negyedik Tartomány főnöke, Ali Sarija Hadi az augusztusi napok emberi, erkölcsi, politikai megpróbáltatásairól beszélt. E tartományban különösen élesen vetődött fel a földkérdés, itt volt a leghevesebb a türelmetlenség, és a legnagyobb az ellenállás.

– A helyi reakciósok az egész beihani vádi mentén izgattak ellenünk. De így volt ez Haribnál, a Dzsohora völgyben és mindenütt. Nem riadtak vissza a gyilkosságoktól sem. Családok szakadtak ketté, egyéni tragédiákról hallhattunk, mert a földkérdés nemcsak a nagypolitika erőit osztotta meg, éreztette hatását az egyes családokon belül is. A fiatalabb generáció rendszerint megértette az idők szavát, de az idősebbek makacsul szembeszálltak. A kormányzóságban többször került sor fegyveres összecsapásra az augusztusi napokban, és eközben néha a felismerhetetlenségig összezavarodtak a frontok.

– Egyik kahanutival (helyi pap) – folytatja – például azért végzett a népharag, mert megölte a saját lányát. A lány hallgatta a rádió felhívását, egyetértett vele, általában vonzódott ahhoz az életformához, amelyet a forradalom ajánl Jemen mai ifjúságának. Kimondta véleményét családi körben is, ezért a kahanuti nem engedte ki az utcára, és megtiltotta, hogy rádiót hallgasson. A lány akkor az ablakba állt és onnan kiabált a nap mint nap tüntető és felvonuló tömegnek, hogy a parasztokkal érez ő is, nekik van igazuk, és kérte, szabadítsák ki.

A tömeg erre megostromolta a házat. „Halál a kahanutira!" – kiáltották. Amikor azonban a felbőszült emberek beszakították a kaput, a lányt már halva találták: az apja végzett vele. Természetesen a pap nem kerülhette el a sorsát.

A földtörvény alapján Dél-Jemenben ingyen adták a földet használatra. Adót szednek utána, mert mint mondják, szegény az ország, számít minden bevétel. 15 százalék a jövedelemadó, további 5 százalékot pedig az állami földalapba kell befizetni. Árpát, búzát, kölest, banánt, gyapotot, datolyát, szezámot, kávét és zöldségféléket termesztenek, az állatok közül pedig a tevék, szamarak, kecskék, birkák tartása hoz jövedelmet, úgyhogy nem gond az adófizetés.

Minden életnek azonban elemi feltétele a víz. Bár szerény ütemben, de országszerte épülnek a kisebb-nagyobb gátak, fúrják a kutakat. A falusiak a Front biztatására saját erőből már 1973-ban 110 öntözésre alkalmas kutat ástak. Nagy szükség van itt a segítségre, a tanácsadásra. A parasztok cselédek voltak, fogalmuk sem volt a gazdálkodásról, megszokták, hogy az intézők, a birtokosok emberei mindig megmondják, mit kell tenniük. A távlati cél a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése, állami gazdaságok és szövetkezetek létrehozása. Ezek nagy teljesítményű tárolókra, gátakra, vízszolgáltató berendezésekre épülnek majd. Addig azonban szorgalmasan dolgoznak újabb 212 kút megépítésén.

A legtöbb segítség ebben a vonatkozásban is a szocialista országokból, elsősorban a Szovjetunióból érkezik, de nem maradt tétlen a FAO, az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete sem. A kutakon kívül gépekre is szükségük van a jemenieknek. Keményen meg kell dolgozni a földek termővé tételéért, és szüntelen harc folyik, nehogy a sivatag visszahódítsa az egykor már megművelt földeket. Az állattenyésztést is korszerűsíteni akarják. Egy akkora gazdaságot terveznek, ahol kétezer tejelő tehenet tarthatnak majd. Az állattenyésztési programban a kubaiak is közreműködnek: az ő segítségükkel Adentől nem messze baromfiüzem létesül.

De a Beihan környékieket nemcsak a maguk sorsa érdekli, kérnek, hogy én is számoljak be a magyar földosztásról, a kollektivizálás magyar tapasztalatairól.

Elég késő volt már, de nem térhettem ki a felkérés elől, annál kevésbé, mert a kormányzó még azzal toldotta meg, hogy miután másnap éppen április negyedike lesz, a magyar felszabadulás évfordulója, képzeljem magam egy szónok helyébe, aki ez alkalommal éppen a földosztásról beszél.

A diskurzust kecskeméti barackpálinka kortyolgatása közben folytattuk, s így a szónoklatról szerencsére mindannyian megfeledkeztünk.

Másnap a beihani vádiban visz az utunk. A vádi néhol Duna szélességű, másutt erősen összeszűkül. Közepén keskeny zöld csík, igénytelen növényzet jelzi, hogy ott maradt meg leghosszabb ideig a víz, s a felszín alatt van még némi tartalék.

Hogy a víz milyen magasan állhat benne az esőzések idején, és milyen erős lehet a sodra, arra azok a hatalmas kövek, simára csiszolt szikladarabok utaltak, amelyek a mederben ágaskodtak. Nem győztük kerülgetni őket.

Ahol megművelt földek mellett haladunk el, ott citrom és narancs érik a vadzöld lombok között, másutt paradicsomtáblák virítanak.

Faluhoz közeledünk. Házat még nem látunk sehol, de az út mellett már iskolás gyerekek várnak ránk és a magyar–jemeni barátságot éltetik. Megállunk, üdvözöljük őket. A gyerekek aztán sorra rázendítenek az összes forgalomban levő jelszóra. Sem őket, sem a tanítókat nem zavarja, hogy a forró ünneplés közben – szó szerint is forróság volt, negyvenöt fok meleg – a vendég felvételeket készít. A gyerekek festői látványt nyújtanak. Képeket, címereket emelnek a magasba, zászlókat lengetnek: szinte valamennyi európai és ázsiai szocialista országé megtalálható közöttük.

Ali úgy érzi, ehhez magyarázatot kell fűznie.

– Szegények vagyunk, mindenkitől mindent elfogadunk. Még egy képet sem utasítunk vissza.

Beérünk Guorába. A faluban emeletes vályogházak. Az utcák kihaltak, pedig még dél előtt vagyunk. Csak egy szezámmagot sajtoló paraszt noszogatja fáradhatatlanul a présszerkezetet forgató tevéjét.

Dél lesz, mire elérjük úti programunk első állomását, az Ali Anter termelőszövetkezetet. A kollektív gazdaságot a honvédelmi miniszterhelyettes öccséről nevezték el, aki 1972-ben az észak-jemeni támadás idején hősi halált halt.

Már itt is tudtak rólunk; váratlanul nem lehet sehova sem érkezni. A szövetkezet apraja-nagyja a földeken van, mindenkinél puska. A hegytetőn őrök állnak. Fegyveres vigyáz a szivattyúra, amely egy ásóval vájt, legalább negyven méter mély és öt méter széles kútból emeli fel a vizet. Puskát visel a bivalyok hajtója, és természetesen a szövetkezet vezetője, egy idősebb férfi, Mohamed Abdul is, aki hangos Viamillahhal (Allah veletek) köszönt. Ismeri a kormányzót, a helyettesét, az összes kormányzósági és járási tisztségviselőt, akikkel lelkesen megropogtatják

egymást, miközben a vendégek ügyelnek, nehogy valami is kiessen Mohamed vászkos övéből – tőrök, pisztolyok, kések, ceruzák, töltőtollak sorakoznak benne, sőt még egy hatalmas olló is ott ágaskodik.

HÁZ ÉPÜL A SIVATAGBAN

A tűző napon beszélgetünk, ott mondja el a szövetkezet történetét Mohamed Abdul.

– Beduinok voltunk valamennyien, én azt sem tudom pontosan, hol születtem. Megöregedtem anélkül, hogy várost láttam volna, a tevékkel csak a forrásokat és az oázisokat kerestük fel. De sivatagi vándorok voltunk itt valamennyien, egyikünk sem aludt még kőből épített házban. Most készül az első. Nézze meg, tizenhatan csináljuk, tizenhat család lakik majd benne.

Az épülő házat nehéz bejárni. Lent, ahol az asszonyok „szobái" nyílnak, még csak van valami lépcsőféle, de az emeletre már létraszerű tákolmány vezet, az utolsó két métert pedig mászva kell megtenni.

Gyanútlanul megkérdezem, megnézhetnék-e egy lakószobát a földszinten? De rögtön észreveszem, hogy hallatlan tapintatlanságot követtem el. Az arcokról azonnal lefagyott a mosoly, Mohamed Abdul pedig ezeréves puskáját szorongatva harciasan elállja az utamat. – Az asszonyok sátrába nem léphet idegen . . . mondja vészjósló hangon.

Ali kormányzó minden ékesszólására szükség van, hogy meggyőzze az öreg Mohamed Abdult: semmiféle veszély nem fenyegeti négy felesége erkölcsét, az idegen csak azért lépett a függönyajtóhoz, mert nem ismeri a helyi szokásokat.

Most már, ha akarnék sem térhetnék ki a biztatás elől: felvonszolom magam a háztetőre és körbefényképezem a tájat.

Egyébként e ház pincéjében helyezték el a japán szivattyúgépet. Azt gondolták talán a szövetkezetiek, hogy a Diesel-motor zöreje mellett jobb alvás esik majd? De a hatalmas gép zajától nappal sem hallani semmit. Ezért kell őröknek szem-

mel tartani a dombokat, mert az ellenség akár zajos helikopterrel közeledhetne, észre sem vennék.

– És járt már erre az ellenség? – kérdezem.

Még a napra is emlékeznek, 1972. október 12-én történt. A hegyek felől jöttek, északról. Akkor még nem voltak őrszemek, őrház sem, csak a kút körül folyt a munka. A támadók meglepték a közösséget, de csak addig maradhattak támadók, amíg a géppisztoly a fellahok hátáról a kezükbe került.

– A jemeni állam letelepített bennünket, földet adott, állatokat kaptunk, géphez jutottunk. Segít a lakásépítésben, tanítót küldött gyerekeinkhez – sorolja Mohamed Abdul –, a törzsi lázadók meg vissza akartak kényszeríteni bennünket a nyomorba, a sivár sivatagi életbe, ahol nem sokban különböztünk a körülöttünk kóborló kutyáktól.

– És mi lett a támadás vége?

– Sokan jöttek ellenünk, de jóval kevesebben voltak, amikor visszavonultak. Még a halottaikat sem vitték el. Mi ástuk meg a sírokat, ami nem is könnyű ezen a kopár, sziklás vidéken. A termőföldből meg nem adhatunk egy ezred feddánt sem, az kell az élethez.

És az öregember szeme könnybe lábadt: láthatóan meghatotta saját szónoklata. De azért folytatta:

– Szalminnak köszönhetjük mindezt. Szalmin a proletárok atyja. Szalmin biztatott a felkelésre, a gazdaság alapítására, ő gondoskodik rólunk. Mi az ő fiai vagyunk.

Hallgatom ezt a furcsa, Európában már szokatlan akusztikájú vallomást, majd az öreg hirtelen témát vált.

– Nézzen ránk: már nem vagyunk fiatalok, de könnyen, gyorsan megszoktuk a rendszeres munkát, s amellett éppen úgy, mint régen, mindig a kezünk ügyében tartjuk a fegyvert is. Csak most már tényleg van miért forgatnunk.

Az Ali Anter termelőszövetkezet megalapítása tizenhat család sorsát változtatta meg. Némelyikben tizenhat gyerek is él egy apa és két-három anya mellett; összesen kilencvenhárman vannak. A földművelést 25 feddánon kezdték, eddig főleg szezámot és búzát termeltek.

Most bővítik a termőterületet. Adenből óriási hengereket, földgyaluszerű alkal-

matosságokat hoztak nemrég. Mert e táj termővé tétele a talaj feltörésével és egyengetésével kezdődik: enélkül még sarlóval sem lehetne aratni a kiálló kövek, gyökerek miatt, s mi sem teremne a sziklák közt elvékonyodó homokrétegen.

Bejárjuk a szövetkezet nem túl nagy kiterjedésű földjét. A datolyapálmák tövében kis erecskében bátortalanul csörgedez a kútból kiemelt friss, hideg víz. Odább búzát csépelnek. A gazdaság vezetői a termést próbálják fölbecsülni, azt, hogy futja-e belőle egy újabb szivattyú vásárlására; nem kevesebb, mint nyolc hízott tehén árát kell adni érte.

Miközben beszélgetünk, autó érkezik tele fegyveresekkel. A vezető mellől kiszáll egy tizennégy éves fiú, vállán géppisztollyal. A közösség véne, a szövetkezet vezetője tiszteletteljesen bemutatja:

– Ő a mi tanítónk. A gyerekeinket oktatja írni-olvasni. A díjazást meg az államtól kapja, éppen most volt bent a fizetéséért a városban.

– Ha akarja, megnézheti az iskolánkat – teszi hozzá.

Körülnézek: épületnek nyoma sincs a félig kész szivattyúházon és az őrség kőkalyibáján kívül. Az öregember egy terebélyes fa felé mutat:

– Az ott a tanterem, az árnyékban. Ideiglenesen. Amíg fel nem építjük az iskolát. Mert az is meglesz.

Légvonalban talán huszonöt kilométernyire vagyunk Beihantól, megyünk tovább. Lesimított, homokos platóra érünk, ahol a felületből szabályos rendben, csúcsokkal fölfelé álló, 30–40 centiméter magas kődarabok emelkednek ki. Csak hátul magasodik egy nagyobb halom, a kőmező végén. Temetőben járunk, síremlékek, fejfák között. Az egyszerű kövek alatt szegény emberek, fellahok, beduinok nyugszanak, a testesebb kőrakás egy valamikori szultán síremléke. A sírokon semmiféle írás vagy megkülönböztető jel nincs: akik őrzik az elhunyt emlékét, úgyis tudják, melyik kő alatt fekszik a hozzátartozójuk.

– De mit is érne itt a sírfelirat? – jegyzi meg Ali. – A lakosság nagy része írástudatlan, a kő formája, helye segít az eligazodásban.

Naptól izzó faluba érünk. A legelső ház a legnagyobb, ablakait függöny takarja. Mutatni akarom, hogy mennyire kiismerem már magam a jemeni viszonyokban, és megjegyzem: Itt bizonyára nagyon gazdag ember lakik.

– Csak lakott – felel rá a kormányzó. – Földesúr volt, a hatvan feddánján há-

romszázan dolgoztak, hogy mindene meglegyen neki, négy feleségének meg a gyermekeinek. De a sejk elment az ellenforradalmár zsoldosokkal, a családját meg itt hagyta. Mi természetesen nem fosztjuk meg az itt maradottakat az élet lehetőségétől: ha akarnak, dolgozhatnak. A feleségek és a gyerekek, becsületükre legyen mondva, nem irtóznak a munkától. Néhány feddán földet meghagytunk nekik: tartsák el magukat.

Közben elhagyjuk a falut, újabb szövetkezet határában fékeznek az autók. A „Fellah"-ban tíz család dolgozik. Az elnök üdvözli a kormányzót, az idegent, de úgy látszik, a „szokványos" üzemlátogatást valami másra is fel akarja használni és – mintha ismerős lenne a dolog – cementet, vasat, épületfát kér Alitól, mert hiába kilincselt utánuk a járási székhelyen.

A haribi vádinál elkanyarodik a kocsikaraván. Tsz-oázis zöldell a kopár, sárga völgyben, előtte ház, mellette zakatoló szivattyú. Letelepszünk az árnyékban. Úgy látszik, várunk valakire, de senki sem érkezik. A kormányzó bosszús, a zöld cédula ezúttal hatástalan maradt... Azért a megállásnak van mégis valami haszna, a gépkocsivezetők leeresztik a felforrt hűtővizet, és frisset töltenek helyébe.

A KŐBE VÉSETT ALKOTMÁNY

Messze járunk Beihantól, és ezúttal nem a kormányzó jelére áll meg a karaván, a vörös turbános költőnek van közölnivalója.

Gigantikus romok közt állunk, a hajdani katabani királyság székhelyén. Az épen maradt sziklatömbök oldalait himjarita írásjelek borítják. Valószínűleg a kapukat díszítették az öklömnyi vésetek, rovások. Mögöttük palota romjai süppedtek a homokba, de még tisztán kivehető a feljárati oszlopsor alja, a nagyszabású lépcsőzet néhány darabja.

És itt magasodik a törvénykő is, a katabani alkotmányt rögzítő hatalmas kilométerkő alakjára emlékeztető sziklatömb. Az első véseteket az évszázadok során újabbak követték: új uralkodók, új törvényhozók faragtatták simára a követ, hogy

azután a maguk parancsolatait vessék rá, az ő hatalmukat biztosító törvényeket örökítsék meg. Most sima a sziklatömb, a demokratikus Jemen – ha kezdetleges nyomdatechnikával is – már papiroson terjeszti, hirdeti törvényeit.

Visszaindulunk Beihanba. A gépkocsik felkapaszkodnak az emelkedőre, és amikor kiérünk a tükörsima sivatagi asztallapra, vad autóverseny kezdődik a három terepjáró között. Ali vezeti az elsőt, kalandfilm kaszkadőrjének képzeli magát, ám én cseppet sem örvendek, hogy mutatványait nekem is végig kell élveznem. Órákig tart a hajsza, csak egy-egy vádi szűkületében kényszerülnek rendre, libasorba.

A vad rohanásban átszáguldunk a reptéren is. Amikor elhagyjuk, Ali megáll. A másik két kocsi is mögöttünk.

– Most megspóroltunk ötven dínárt – mondja a kormányzó.

– ?

– Ennyi a büntetés, ha valaki gyalogosan, tevével, szamárral vagy kocsival a reptér területére lép. Ha észreveszik, könyörtelenül behajtják mindenkin.

– A kormányzón is?

Ebben azért már nem olyan biztos a sivatagi autóverseny győztese.

Két nappal később velünk repült vissza Adenbe, hivatalos ügyben hívatták az NFPSZ központjába.

– Aztán nézzen körül a többi tartományban is – biztat –, mert noha nem nagy a lélekszámunk, de az egyes vidékek és lakóik azért sokban különböznek egymástól. Nekik ugyan már nem küldözgetek zöld cédulás táviratokat, de azért beajánlhatom a többi kormányzónál is – teszi még hozzá búcsúzóul.

A protekcióra azonban nem volt szükség: az agrárreformügyi minisztériumtól minden felvilágosítást és segítséget megkaptunk, és budapesti barátom, Rahman tájékoztatásügyi államtitkár már gondoskodott róla, hogy a többi tartományban is részletes felvilágosítást kapjunk mindenről.

– Mi keveset termelünk, de a legtöbb jemenit mégis a föld tartja el – tájékoztat az agrárreformügy igazgatója. – Ezért ne csodálkozzék azon a szinte vallásos áhítaton, amellyel a nép és vezetői a földről, a gépekről, a vízről, az agrotechnikáról beszélnek.

Zindzsibar az abidzsani vádi deltájában épült. Ötezer lakosú székhelye a Har-

madik Tartománynak. Itt zajlott le a Nemzeti Frontnak az a bizonyos kongresszusa, amely a haladó földreform mellett foglalt állást, és itt robbantak ki a parasztság türelmetlenségének első jeleiként a földfoglaló felkelések. Most a tartományi agrárreform-hivatal foglalkozik a terület mezőgazdaságával, irányítása alá tartoznak a járási agrárreform-osztályok és a szövetkezeti osztályok, tanácsokkal segíti a földhöz juttatott parasztokat, a hét termelőszövetkezetet, az állami ültetvényeket.

A kormányzó nincs a hivatalában. Titkára elmondja, hogy legnagyobb gondjuk az ivóvíz és az öntözővíz biztosítása. A terület szövetkezetei árutermelésre rendezkedtek be, mert jó földek vannak erre, s ha megkapják a kellő vízmennyiséget, bőven meghálálják. Valóban meglep, amikor felsorolja mi minden terem ezen a tájon. A búza, a kukorica és a szezám mellett számtalan zöldségféle, paradicsom, paprika, padlizsán, saláta, krumpli, répa, káposzta, uborka, karfiol, zöldbab, zöldpaprika, köménymag ... És persze gyümölcsök is: narancs, citrom, papaya, szőlő, édeskrumpli, banán, dinnye, mangó, füge, sárga- és őszibarack. Egész esztendőn át fuvarozzák innen a terményeket az ország más vidékeire. Ezért három kereskedelmi irodát is szerveztek, hogy biztosítsák a jó áruelosztást.

A legjobban a jó utakat hiányolják, hiszen a gyümölcs- és zöldségféle csak frissen értékesíthető. Főleg tengelyen szállítanak, az autóút azonban kevés és rossz minőségű. Már elkészült az Aden–Zindzsibar útszakasz, 28 mérföld hosszú, épül az Ameirt Mukallával összekötő, jóval nagyobb távolságot áthidaló út is, és fontos kereskedelmi vonal lesz a huszonöt mérföldes Nahiz–Hala–Alhadd műút.

– És a gépekkel – vált témát a tartományi titkár –, velük is sok nehézségünk van. Soha sincs elegendő abból, amire szükség lenne. Nehezen boldogulunk jól működő gépjavító állomások nélkül. Jelenleg magyar szakember is dolgozik a gépjavító szolgálat megszervezésén, de nehéz a dolga. Többször láttam, amint a minisztérium mérnökigazgatójával együtt maga javítja a gépeket, nincsenek embereink, munkásaink, akiket megtanítson a szakmára.

Kísérőm, a Tájékoztatásügyi Minisztérium megbízottja mind sűrűbben néz az órájára. Már a vendégházban kellene lennünk. A vendégház – erődszerű épület – magaslaton fekszik, uralja a környéket. Szultáni palota volt, majd angol főhivatalt rendeztek be az épületben.

Körülötte, amerre a szem ellát, szépen megművelt termőföldek. Láthatóan ezen a vidéken a legsikeresebb az ember harca a sivataggal. A gyümölcsligetek és zöldséges kertek zöld szőnyege mindenfelé eltakarja a homokot; kopárságukat csak a hegyek nem tudják titkolni. A sziklarengeteg itt is olyan sivár és élettelen, mint az ország más vidékein.

Az Aden és Zindzsibar közötti úton nagy a forgalom. A terepjáró lekanyarodik a műútról, s szinte beleszalad a tengerbe. Aztán jobbra fordul és azon a keskeny homokpadkán hajt tovább, amelyet keményre kalapáltak az Indiai-óceán sós hullámai. Itt nincs forgalom, a gépkocsivezető csak arra vigyáz, nehogy belerepüljünk a cápáktól hemzsegő tengerbe.

Zindzsibar szélén, közel a „kínai hídhoz" – kínai szakemberek Kínából hozott anyagok felhasználásával építették – fékez a kocsi. Kísérőm egy parasztházra mutat. Ott él a köztársasági elnök édesanyja, mindmáig szerény körülmények között. Az elnök gyakran meglátogatja, néha elhozza külföldi vendégeit is. Ravaszkás mosollyal teszi hozzá: Talán azért is kevesebb errefelé a fellahok gondja-baja. Vezetőik többször megtehetik, hogy közvetlenül beszéljenek az elnökkel. Az pedig nyilván nem marad hatástalan . . .

NASSZER AJÁNDÉKA

Mielőtt elbúcsúzunk, kísérőmnek kézbesítik az államtitkár üzenetét. Megtudom, hogy másnap Lahejbe látogatunk. Aden az ország fővárosa, de Lahej a mezőgazdaság igazi központja. Ott működik Dél-Jemen legmagasabb fokú mezőgazdasági oktatási intézménye. Az első végzősök éppen aznap veszik majd át a diplomát az iskola egyiptomi igazgatójától és Szalem Ali Rubiától.

Szalmint kétszer láttam szerepelni „agrárpolitikusi" minőségben. Egyik alkalommal a kubai segítséggel felépített baromfiüzem avatásán mondott beszédet, most pedig ezen a tűzforró hétvégén Lahejbe érkezett a diplomakiosztás, emlékműavatás, a kiállítás és a mintagazdaság megtekintésére.

Az elnök vezetésével ott volt majdnem az egész kormány, a miniszterelnök, a belügyminiszter, az azóta elhunyt külügyminiszter, és megjelentek a miniszterhelyettesek és az NFPSZ vezetői is. Az elnökségben ült a tartomány kormányzója is, mellette az intézet egyiptomi és jemeni oktatói.

A „Nasszer" mezőgazdasági iskolát a néhai egyiptomi államfő idején Kairó ajándékozta a demokratikus Jemennek, s a technikai felszerelésen kívül az oktató személyzetről is gondoskodott. Az egyiptomi szakemberek irányításával kiterjedt tangazdaságot, mintaüzemet is berendeztek.

Az intézetet az emberek általában „főiskolának" emlegetik, s azt tervezik, hogy tényleg főiskolai rangra emelik a közeljövőben. Most hetven feddános kísérleti üzeme segítségével baromfitenyésztőket, agrárgépészeket, állattenyésztőket képez ki. Az első diplomások tanulmányi ideje két és fél esztendő volt, a következő csoport már három évig tanul, és amikor valóban felsőoktatási intézmény lesz, négy évre hosszabbítják meg a tanulmányi időt.

Az intézet diákjai – a végzősök és az alsóbb évfolyambeliek is, fiúk, lányok vegyesen – az iskola udvarán állnak katonás sorokban.

Az elnöki asztalon dunsztosüvegekben virágcsokrok, a köztársasági elnök keze ügyében műanyag kanna: abból tölt magának, ha megszomjazik, és azt adja tovább az NFPSZ-vezetőknek és a miniszteréknek is.

Az elnökségtől jobbra minden hivatalos ünnepség főszereplője, az ország legnépszerűbb zenekara foglal helyet – nyakkendős öltözékben. Egyébként mindenki nyitott gallérú ingkabátot hord.

Az ünnepség megnyitásaként a végzős diákok haditorna gyakorlatokat mutatnak be, majd – tekintet nélkül a forróságra – megkezdődnek a beszédek.

A kormányzó papír nélkül, nagy rutinnal szónokol arról, hogy mit vár a végzős diákoktól az ország, amelynek egyik legnagyobb problémája a káderhiány. Képzett agronómus, mezőgazdász, állattenyésztő kevés van, azoknak is nagy részét a minisztérium foglalkoztatja, és úgy küldi ki őket egy-két napra a gazdaságokba.

A miniszter felszólalásában szerénységre, egyszerűségre buzdítja a hallgatóságot. Kicsit furcsán hangzik e vezetőkben, káderekben szegény országban az a megjegyzés, hogy nem azért tanulunk, hogy vezetők legyünk. Dolgoznunk kell, meg kell fogni a szerszámot is. Felhívása összhangban van az országban mindenütt ta-

pasztalható egyszerűséggel, azzal a követelménnyel, hogy az emberek semmiféle munkától, feladattól ne riadjanak vissza. Az ünnepség a délutánba nyúlt, de a program még nem ért véget. Az iskola a diplomakiosztásra kiállítást rendezett: a tantermekben ínycsiklandó füge-, datolya-, dinnyehalmok s más egzotikus gyümölcsök mellett jégszekrények. Saját csomagolású poharas tejet, joghurtot, tejszínt, tejfelt kínál az egyik, saját palackozású hűsítőket a másik. Ki-ki kedve szerint válogathatott.

A kiállítás megtekintése után az elnök emléktáblát avat, átvágja a szalagot az első diplomakiosztó ünnepség emlékére emelt szerény obeliszk előtt.

Körbejárjuk a gazdaságot. Az árnyas gyümölcsösben Szalmint körülveszik az emberek. Az őrség diszkréten a háttérben marad. Szakemberek, tanárok, leendő és már gyakorló agronómusok beszélgetnek az elnökkel a kukorica termésátlagairól, a növényvédő szerek helyes alkalmazásáról – és természetesen az agrárpolitikáról.

Úton hazafelé a kormányzó megkérdezi tőlem, tudom-e, hogy a hadsereget riadókészültségbe helyezték? Újabb szaúd-arábiai és észak-jemeni betörésről beszélnek. A milicisták a Negyedik Tartományban meg is ütköztek a betolakodókkal.

Az ebédnél nem kerül szó a harcokról. A vendégek nyugodtak, akkurátusan válogatják a halszálkákat és kortyolgatják a gyümölcslevet. Úgy látszik, még nem tudnak a betörésről.

A sült mellé zöldséget, hagymát és kitűnően jegelt sört kínáltak, amíg nem hozták a kávét, nem is illett semmiféle súlyosabb témát szóba hozni.

– Majd a vendégszobában folytatjuk – karolt belém a kormányzó, amikor felkeltünk az asztaltól. Magas, szép szál férfi, ismerősnek tűnt. Rájöttem, hogy előző nap láttam a portréját egy New York-i magazinban, amely nagy riportot közölt Dél-Jemenről. Ez volt a címe: „Szocialista forradalom Dél-Arábiában".

– Az 1972-es háború éppen az én kormányzóságom határán tört ki – kezdi a beszélgetést. – Nem kellett különösebben agitálni az ellenállásra: a parasztság, a felfegyverzett nép magáénak érezte a földet, mindent. Tudja, nem sokkal a harcok előtt zajlottak le a földfoglaló felkelések, így aztán szinte kivétel nélkül mindenkinek volt mit féltenie, volt miért küzdenie. A kormány vetőmagot, műtrágyát, növényvédő szereket, gépeket adott a szövetkezeteknek.

– Mindenütt szervezett munkára törekszünk. A szövetkezetekben bizottság irányítja a termelő- és értékesítő munkát, és működik egy ellenőrző bizottság is, éppen úgy, mint az országos adminisztrációban. Ott is mindenütt megszervezték az ellenőrző bizottságokat, ezek biztosítják a nép közvetlen beleszólását.

– És az ellenőrző bizottságok mennyiben tudják megítélni a döntések szakmai helyességét, célszerűségét?

– Képesek rá. Például az ellenőrző bizottságok közreműködésével vezettük be a laheji kollektív gazdaságban a munka szerinti bérezést; a régi egyenlősdi megbukott. Aki igyekszik, az megkeresi a napi fél dinárt. Van olyan család, ahol a heti jövedelem eléri a 20 dínárt, ami ötven dollárnak felel meg.

Hitetlenkedve nézek rá, valószínűtlenül magas összeg ez Dél-Jemenben.

– A szövetkezésnek különböző típusait vezettük be, és a kereseti viszonyok sem mindenütt egyformák – jegyzi meg.

A hatalom gyakorlásának mechanizmusáról, az apparátus hatékonyságáról, a kormányzósági vezető szervek munkájáról kérdezgetek a továbbiakban. Vendéglátóm elmondja, arra törekszenek, hogy minél hathatósabban és gyorsabban intézkedjenek. A gyors beavatkozás eddig csak a harci cselekményekben volt szokásos, most az államszervezet munkájában is mindennapossá akarják tenni. Eldicsekszik vele, hogy megnőtt a paraszti öntevékenység, szaporodnak a helyi kezdeményezések.

– Kevés a pénz, a központi alapok is soványak, nálunk nem elég csak kérni, tervezni. Azon múlik minden, hogy a lakosság hogyan járul hozzá a tervek megvalósulásához, hogy a vezetőség képes-e mozgósítani az embereket például egy falusi egészségház építésére, vagy az iskola tatarozására. Legalább az alapozásig el kell jutni saját erőből.

– És mi történik azután?

– Azután lehet kérni. Igényelhetik a kormányzósági hivatalok segítségét, elmehetnek akár Adenbe is, persze az is előfordul, hogy hiába, de hát nagyon korlátozottak a pénzeszközeink.

– Mégis mit építenének, létesítenének, ha módjukban volna?

– Szükség lenne például szórakozóhelyekre. Itt jó az éghajlat, turistaparadicsom lehetne ez a környék. Iskolák, orvosi rendelők is kellenének, kulturális be-

ruházások ... De azért, ami eddig történt, azzal is meg lehetünk elégedve a mi szerény lehetőségeinkhez képest. És ezt nem elsősorban pénzzel teremtettük meg, az emberek csinálták! Megtanultuk, hogy csak önmagunkban bízhatunk. Gátak, vízművek épülnek, talajjavítás és termőföldek kialakítása folyik, csatornázunk. A mezőgazdasággal törődünk a legtöbbet, hiszen ez a környék látja el egyebek közt a fővárost is élelemmel. Itt terül el az a medence, amit már a „Boldog Arábia" időszakában is Vádi Heirnek, a Bőség Völgyének neveztek. Azt hiszem, ott már várják is önt az egyik gazdaságban.

Ezen a napon azonban már nem indulhattunk el, mert a beszélgetés elhúzódott. Pedig sajnálhatják – mondja búcsúzóul a kormányzó, mert a legnagyobb gyapotültetvényünkön most éppen kint van a kormányzósági nőbizottság, és annyi szép nőt, mint ahány ebben az együttesben összegyűlt, ritkán látni egy napon ...

400 LÁDA PARADICSOM

A Második Tartományban az emberek még pontosan emlékeznek, mikor tört előre a sivatag. A széles vádik mentén még fél évszázaddal ezelőtt zöldelltek a földek, a gyarmati rendszernek azonban másféle gazdaságpolitikai elképzelései voltak, és semmit sem tett az elsivatagosodás megakadályozására. A kvarcos, szilikátos homok tehát visszatért oda, ahonnan a civilizáció már évezredekkel ezelőtt elüldözte.

Széles, hosszú táblákon elnyúló állami gazdaságnál állunk meg a Bőség Völgyében. Gyapotot, paradicsomot termelnek itt az állandó és időszaki munkások. A talajegyengetéshez szovjet segítséget kaptak. Már egy évi termésből fedezni tudták az összes költséget. Most azt tervezik, meghosszabbítják a táblákat, hogy a környező falvak, tanyák lakóinak is munkalehetőséget teremtsenek.

A csatorna mentén paradicsomos ládák sorakoznak, várják a gépkocsit, hogy az árut frissen szállíthassák az adeni piacra.

– Jó év lesz az idei – mondja elégedetten a gazdaság igazgatója –, 400 láda

paradicsomot is leszedünk egy feddánról, 25–30 rattle-t (12–14 kilót) rakunk egybe. Egy láda paradicsomért 200 filt, azaz egyötöd dínárt kapunk. De termelni akarunk még káposztát és más kerti növényeket is.

– A kezdet persze nagyon nehéz volt. Még a nagy gépek is alig tudták elegyengetni a földet. Az első héten napi nyolc órát dolgoztunk, a másodikon már tizennégyet: délelőtt nyolcat, délután meg hatot. Ilyen kemény munka nélkül egy tő sem eredt volna meg! A kormánytól megkaptunk minden segítséget. Sokszor maga Szalmin is kijött hozzánk, nemegyszer itt is aludt velünk együtt a földön. Most már háromszor takaríthatunk be termést egy évben. De a sivatag nem adja ingyen a paradicsomot!

Lahej felé indulunk tovább. Az út mellett takaros falvak, a vályogházak előtt kerteket, gyümölcsösöket öntöznek. Datolyapálmák szívják magukba mohón a vizet. Előttünk tevekaraván poroszkál, az állatok pálmaágakat visznek a hátukon. A pálmalevél nagy kincs: lakóház, kunyhó építőanyaga, falat, tetőt, dobozt, ládát csinálnak belőle az ügyesebb parasztok vagy a kézművesek.

Lahejben tart a piac. Gyümölcs, megjavított autógumik, textíliák, zöldségfélék, birkahús, karóra, puskaszíj és még százféle árucikk felett valóságos légyfelhők döngenek. Átvágunk a zsibvásáron, a közigazgatási központba igyekszünk. Szaleh Hasszant keressük, ő ebben a tartományban az agrárreformügy felelőse. Hivatala lépcsőjén fegyveres őrség áll, de a puskaszíj nyitott zubbonyon feszül, a lábak mezítelenek.

Az agrárreform felelőse éppen értekezletet tart, tucatnyi munkatársa üli körül a kecskelábú asztalt, a jegyzetpapírok mellett pedig ott gőzölög a tejes tea. Gyorsan befejezik a tárgyalást, gépkocsikról kell gondoskodni, hogy kijuthassunk a határba.

– Gépkocsi? De hát mi sem gyalog jöttünk – szólok közbe, de aztán megmagyarázzák, hogy az a vidék, amerre most indulunk, nem kifejezetten Volvóknak való, Land-Rover és Toyota terepjáró kell oda.

A városból a hegyek felé haladunk, a forróság is enyhült, de ahogy felérünk a fennsíkra, ismét átizzít mindent a tűző nap.

A fennsíkot völgyek törik meg, kisebb vádikon kelünk át, az egyikben még víz is csordogál. A gázlónál egy birkanyáj átkelését kell megvárnunk.

Ezzel a primitív szerkezettel osztják el a vádi vizét

Völgyzáró gát, Beihan környékén

Egy szövetkezet vezetői
a Dzsohora völgyében

Ünnepélyes fölavatás,
az új víztároló három falut
lát majd el a legdrágább kinccsel

Hadramautban
a gyér növényzeten
legföljebb [illegible] kecske él [illegible]eg

A népszámlálási biztos

A katabani birodalom híres feliratos kövei

Szalmin diplomát oszt a „Nasszer" Mezőgazdasági Főiskolán, majd átvágja a szalagot az első diplomakiosztó ünnepség emlékére emelt szerény obeliszk előtt

Hazafelé . . .

Halászbárkák az Adeni-öbölben

Ha újra megindul a forgalom, hire-hamva sem marad a kézi munkának a kikötőben

Az adeni sólepárlót is korszerűsíteni kell

A „Mártírok" Ruhagyár varrodájában

A zindzsibari gyapotbálázóban tisztítják, válogatják és csomagolják a termést

Út már nincs, ha csak azt az alig látható nyomot nem tekintjük annak, amelyet a régebben erre járt autók kerekei hagytak a kőkeményre szikkadt talajon. Messze mögöttünk vannak már a kertek és a szántóföldek, kopár, elszomorító vidéken járunk.

Egy Tisza szélességű vízmosáshoz érünk. Partja meredeken zuhan a mélybe. Tőlünk nem messze emberek dolgoznak. Völgyzáró gátat építenek szovjet tervek alapján, szovjet segítséggel. Az építkezésről arab művezető tájékoztat.

– Jól halad a munka – mondja büszkén –, ha készen leszünk, újabb 150 feddánt tudunk majd termőre fogni.

Vizet azonban sehol sem látok. A gát fala csontszáraz agyagon áll. A mederben száraz lábbal járnak az építők.

– Most ne is keresse – mondják –, ez a gát a hegyekről lezúduló vizet fogja majd fel. A sivatagi felhőszakadások vízkincse eddig végigrohant a szakadékokban, meg sem állt a tengerig, vagy pedig szétterülve gyorsan elpárolgott.

– S mit termelnek majd az öntözött földön?

– Gyapotot. A hosszú szálú gyapot ára állandóan emelkedik a világpiacon. Ez a tartomány lesz az ipari növények bázisa.

A művezető térképet tesz elém, azon magyarázza, hogyan alakul majd a táj.

– Ez a különleges szerkezetű gát csak a völgy elzárására lesz alkalmas, csak a vádi medrét fogja termővé tenni. De előbb még el kell egyengetni a talajt, és szükség lesz trágyázásra is.

A mezőgazdaság korszerűsítésére, völgyzáró gátak építésére milliókat szántak a jemeniek az első hároméves tervben, és még így is csak néhány százalékkal gyarapodott a művelés alá vont terület. A gátak rendszerint csupán közvetlenül az éppen elzárt völgyek művelését teszik lehetővé.

Már indulunk is az egyik legnagyobb völgyzáró gát felé. Az észak-jemeni határvidéken járunk, a szomszéd ország hegyeiben fakadó vizek gyűlnek itt össze.

Ismét ember nem járta tájon zötykölődnek a terepjárók. Már az a gyanúm támad, hogy a sofőr a széljárásból következtet a helyes irányra. Meg is kérdezem tőle.

– Van fogalma arról, hányszor tettem meg én már ezt az utat? – kérdez vissza.

Megérkezünk a Vádi Sagirhoz, a „Feleségek Völgyé"-hez. Évezredek óta így hívják ezt a széles földhasadékot. S innen kapta nevét a szovjet segítséggel épült nagy völgyzáró gát is: „Feleségek Gátjának" keresztelték el. A duzzasztómű feketére festett betonfalán ember nagyságú betűkkel fehérlik a szovjet–jemeni barátságot jelképező felirat: „CCCP–PDRY". (Az utóbbi 4 betű a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság angol nevének rövidítése.)

A „Feleségek Gátja" előtt mindig van víz: a tikkasztó nyári nap hatására legfeljebb apad valamennyit, de el nem tűnik. A gát az egyik legtermékenyebb völgy vízhozamát osztja be. Hat termelőszövetkezet és számtalan magángazdaság öntözését teszi lehetővé.

Szaleh Hasszan útiprogramunk következő pontjáról tájékoztat: ebéd előtt még benézünk egy szövetkezetbe, ahol nemrég állítottak munkába egy nagy teljesítményű szivattyút. Szívesen lemondanék róla, mert a hőségtől szinte lángol a sivatag. Az utas káprázó szeme úgy látja, mintha a föld felett valami állandóan hullámzana, mintha a forróság valamiféle gázhullámokat csalna ki a homokból.

Messze, a látóhatár szélén feltűnik úticélunk, egy aprócska vályogépület. Körülötte minden elhagyatott, sehol egy lélek. Csak amikor a házacskához érünk, akkor tápászkodik fel a fal mellől egy koromfeketére sült férfi, és a válláról a kezébe veszi a puskáját. De felismeri a gépkocsit, a mezőgazdasági igazgatót, és barátságosan üdvözli a vendégeket.

– Rosszkor jöttek – mondja. – Most mindenki alszik.

A főgépész is ott fekszik a Harkovban készült nagy szivattyú mellett. Nehezen tér magához, de amikor feléled, készségesen megkérdezi, hogy begyújtsa-e a motort, nagyon szívesen megmutatja, hogyan működik a szivattyú. Alig tudom lebeszélni róla, inkább az öntözött földre vagyok kíváncsi.

De körös-körül csak szárazság, nyoma sincs az öntözésnek.

– Már dél is elmúlt – magyarázza a gépkezelő –, rég elpárolgott a víz. Hiszen hajnalban abbahagytuk az öntözést.

Kilépünk a szivattyúházból, megállunk egy betonépítmény mellett. Ez a víztartály a kút. Körülötte elegyengették már a földet, alig néhány négyzetméteres mezőcskéket alakítottak ki belőle, ezeket árasztják el, amikor megkezdik az öntözést.

– Növény még nem látszik, de a mag már a földben van – jegyzi meg biztatóan a földreform felelőse. Zöldséget fogunk itt termelni.

Messze járunk már a szivattyútól, amikor feltűnnek Sokha első kunyhói. Vályogépületek, sárházak, tető nélküli alkalmatosságok. Minek a tető – mondják –, ha úgy sem esik az eső?

A vályogházak is szegényesek: az ablakot helyettesítő nyílások előtt ócska ruhadarabok, papírlemezek, ládadeszkák.

A falu közepén szabad ég alatt üzemi konyha. Az asztaloknál a mezőről hazatérő parasztok fogyasztják ebédjüket. Az asztalok nem magasabbak, mint a padok. Bontásból kimentett ócska deszkákból tákolták össze őket.

A falu közigazgatási vezetője üdvözöl bennünket és meghív ebédre. A sárházban földre terített zsákdarabokon sorakoznak a tányérok sült hallal, birkasülttel megrakva. Mellettük tál, benne az arab étkezéseknél elmaradhatatlan mártás – és kenyér, hogy mártogatni lehessen.

Körülüljük a terítéket. Jégbe hűtött szörpöket, kólát, gyümölcsleveket kínálnak étvágygerjesztőnek. A házigazda nagyon a kedvemben akar járni, még azt is megkérdezi: nem óhajtok-e kezet mosni?

Biztatnak, kóstoljak meg mindent: a mártást is, a birkát is, a halat is. És ezt a kenyeret! – kínálgatnak jobbról-balról – ennek nincs párja az egész országban.

A faluban nem éhezik senki, de nagyon sok ember viseli magán a régi, nyomorúságos, éhínséges évek nyomait. Az angolkóros pipaszár lábak, kezek látványa sajnos, nem ritka.

Az ebéd és a falunézés után egy állami gazdaságot látogatunk meg, a „Mártírok Kertjét". A nem nagy major valamikor szultáni birtok volt, új neve a függetlenségi harc áldozatainak emlékét őrzi.

A kapuban a gazdaság igazgatója üdvözöl bennünket, és egy óriási mangófa

alá invitálja a társaságot. Valamennyien örülünk az árnyéknak. Beszélgetés közben egyszerre csak észrevesszük, hogy az igazgató eltűnt. Végül is egy húsz méter magas datolyapálma lombjai között pillantjuk meg az ötvenesztendős férfit, aki maga gondoskodik a vendégekről, saját kezűleg szedi nekik a gyümölcsöt. Derekát széles heveder fogja át, annak támaszkodva „gyalogol fel" a rücskös fán.

A datolyapálma lombjai között szalmába burkolva érnek az óriási fürtök. Az igazgató gyakorlott mozdulatokkal kibontja a szalmaköpenyt, megnézi, megérett-e már a gyümölcs? Ha igen, a datolya belekerül a gyékénykosárba.

Tucatnyi köteget vizsgál meg néhány perc alatt, hamar megtelik a kosár. De más gyümölcsökkel is megkínálnak, közülük csak az ananász és a banán ismerős.

– Mind saját termésünk – büszkélkedik az igazgató.

A kóstoló közben meghallgatom az elmaradhatatlan gazdasági beszámolót. Régebben 20 ezer dinár volt a vállalat évi tiszta jövedelme. Tavaly elérte a 21 ezret, az idén 25 ezerre számítanak. 30–40 ezer dináros forgalom mellett nyerik ezt az összeget. A 73 állandó munkás fix fizetést kap, átlagban havi 15 dinárt. Az igazgató a kétszeresét.

– Nehéz a munka az ültetvényen – mondja az igazgató –, főleg ha az olyan egzotikus csemegéből is jó termést akarunk, mint a Dél-Jemenben egyébként ritka óriás mangó. A gyümölcsöt sárgadinnyének nézné az ember, csak ha felvágják, akkor kezd gyanakodni valami másra, és nem is elsősorban az ízéről, hanem a magjáról, amely a fekete kaviárra hasonlít.

Az agronómus veszi át a szót, a kertművelés, a kerttechnika gondjait, szépségeit ecseteli nagy hozzáértéssel.

– Némelyik gyümölcsfa hat évet is várat magára, amíg az első termést meghozza. De nem ismerek nagyobb gyönyörűséget annál, mint amikor az átültetések, a nemesítés, a komposztozás után végre termőre lehet fogni a fát! És mennyire kell vigyáznunk az öntözésre: nem lehet túláztatni a fák alját, mert a sok víz „felhígítja" a gyümölcs jellegzetes ízét. Pedig az íz a legfontosabb, és a mennyiség mellett elsősorban ettől függ az ár és a jövedelem.

Esteledik már, mire visszaindulunk a tartományi székhely, Lahej felé. A reformügyi igazgató elmeséli, hogy már járt Európában, néhány hónapot töltött az NDK-ban.

Szaleh Hasszan különben soha nem készült mezőgazdasági vezetőnek. Földrajz–történelem szakos tanár volt, mielőtt a tartományi hivatal élére került. Az „idősebb" funkcionáriusok közül való, már túl van a harmincon, ami itt tekintélyes kornak számít.

A hosszú autóúton ő viszi a szót. A káderhiányra panaszkodik, ami különösen a mezőgazdaságot sújtja. Kevés a nagyüzemi gazdálkodáshoz, az értékesítéshez értő szakember.

– Sok minden megváltozott itt az utóbbi években, de a szakemberek neveléséhez idő kell. Kár, hogy nem iktattunk be a programba néhány iskolalátogatást, falusi orvosi rendelők megtekintését, vitákat a nőszövetségben vagy a Front és az ifjúsági szervezet aktivistáival – jegyzi meg búcsúzóul.

Megnyugtatom: az én programomban szerepelnek ilyesfajta tervek.

A „JEMENI WHISKY"

Másnap azonban egy halászfalut látogatunk meg.

Reggel jó kétórányi késéssel érkezett meg a gépkocsi. A volánnál nem a megszokott sofőr ült.

– Beteg lett a káttól – válaszolja kérdésemre kísérőm. – Tegnap este orvoshoz ment, injekciót kapott. Szerencsére sikerült „pótpilótát" találni.

Sokat hallottam már a kátról, most az úton is arról beszélgetünk. Magam is észrevettem, hogy Mohamed folyton rág valamit, az arca úgy kidudorodott, mintha egy fél krumpli lenne a szájában. Kát volt az, a jemeniek kábítószere. A cserjét Észak-Jemenben termelik és Dél-Jemen néhány északi körzetében.

A kátrágás – szertartás. Meg kell adni a módját, mint a vízipipázásnak, a nargilénak, vagy másutt az ivásnak.

Férfiszokás. Délután, a legmelegebb órákban összegyűlnek a barátok, és a szájukba tömnek egy marékkal a cserjéből. Rágják, szívják a nedvét. Órákig eltart egy „porció", közben az ember testét forróság önti el, feje pedig elnehezedik, ká-

bult lesz. Ebből a hangulatból kizökkenteni valakit nemhogy tapintatlanság, egyenesen durvaság. A mendemondák szerint az egyik feudális nagyúr a század elején pisztollyal torolta meg alattvalójának hallatlan merészségét, amiért az megzavarta a kátszeánszot, közölvén vele, hogy valamelyik kisebb birtokán lángba borult a termés. A szultán így kommentálta a „fegyverténytt": ha káttal vagy a legkedvesebb ágyasommal vagyok egy szobában, senkinek ne jusson eszébe zaklatni engem!

De a szenvedélyes kátrágók nemcsak délután, nemcsak az otthoni békés környezetben élvezik ezt a cserjét. Sofőrünk útközben is állandóan rágta.

Egy alkalommal megkérdeztem Ibrahim Abdullah Szuedit, az egészségügyi miniszter helyettesét, mi a véleménye, káros-e és mennyire a kát?

Nem hirtelenkedte el a választ. Azt mondta, még vizsgálják a hatását. Van, aki azt állítja, hogy bizonyos esetekben egyenesen használ.

Rendszerint az orvosok is ilyesféle válasszal ütik el a kérdést.

Tény, hogy mindkét Jemenben tömegesen fogyasztják a kátot, amelyet a tájékoztatási minisztériumban dolgozó kísérőm „jemeni whisky" névvel tisztelt meg.

Az egyik közgazdász frivol megjegyzése szerint a nemzeti egységet igazán csak a kát jelenti. Ezt mindkét Jemenben egyformán tisztelik. Ebben a tekintetben vita nélkül elismerjük az észak-jemeni „függőséget" – mondta. – Dicséretére legyen mondva, a szanái kormány nem él vissza a termelésből fakadó előnyével. Még az 1972. évi észak-jemeni–dél-jemeni háború legforróbb napjaiban sem hiányzott a kát, aki akarta, meg tudta szerezni. Azt mondják, hogy a kátot szállító teherautókat zavartalanul átengedték az arcvonalakon. Nehéz ezt elhinni. Valószínűbbnek tűnik, hogy a kátszállítók – megkerülték a frontvonalat...

A demokratikus Jemen irányítása egységes, de bizonyos rendeletek, törvények kormányzóságonként különböznek. Vannak olyan területek, ahol szesztilalom van, s tilos a kát forgalmazása és élvezése is, mint például Hadramautban.

Adenben nem tapasztaltam nyomát semmiféle hivatalos üldözésnek. Igaz, a repülőtéren a vámőrök a belföldi utasoktól is megkérdezik, nem hoztak-e magukkal, mert a cserje a kormányzóságok közti forgalomban is vám alá esik.

Beihanban büszkén emlegették, hogy a dél-jemeni termővidékek közül azon a környéken gyűjtik be a legzamatosabb, a legjobb hatóanyagokat tartalmazó kátot.

A Második Tartomány már sokat emlegetett székhelyén, Lahejben külön piaca van a kátnak. A falakkal körülvett árusító helyen késő délután is nagy a forgalom. Folyik az alku, az emberek gusztálják, simogatják, tenyéren egyengetik a hervatagabb árut, amelynek frisseségét egyébként akként próbálják megőrizni, hogy nedves zsákdarabokba bugyolálják. Sajátos piac ez, mintha szégyenkeztek volna az árusok, amikor meglátták az idegent, szemüket lesütötték, még az arab kísérő kérdéseire sem válaszoltak. Mintha csak azt akarták volna értésre adni, hogy inkább megtűrt, semmint bátorított dolog a kátkereskedelem, amelynek jelentős része egyébként a kiterjedt feketepiacon bonyolódik le.

A kátnak persze nincs szabott ára, a kereslet-kínálat törvényei érvényesülnek forgalmában. Ha romlik a felhozatal, azonnal megduplázódik az egy dináros átlagár. Egy dinárért Adenben körülbelül egy fontnyit (45 dekagramm) adnak. A termővidékeken persze olcsóbb. Fizetéskor is magasabbak az árak, mint máskor, ilyenkor érthetően könnyelműbbek a kátvásárlók is. Néhány nap múlva már legfeljebb félfontnyi, negyedfontnyi „kis csomagokra" futja csak a pénzből, de azért vásárolják, mert a szenvedélyes kátrágót éppen úgy kínozza a kábítószer hiánya, mint az erős dohányost a nikotinéhség.

Ifjúsági vezetőtől hallottam: nemzeti szerencsétlenség a kát. Rendszeresen kátot rágó miniszterhelyettes tréfálkozva jegyezte meg: nemzeti szerencse a kát, mert csökkenti az éhségérzetet. Egy nőszövetségi titkár esküdözött, hogy a férfiak mindenfajta közönyének a kát a forrása. Elfordulnak az asszonytól, a gyerekektől, a társadalomtól, a politikától, mert passzívvá, közömbössé teszi őket a zsenge cserje leve-rostja. Ifjú fronttitán szenvedélyes kifakadása: a kát a zsoldosok és a diverzánsok, a jobboldaliak és a reakciósok leghívebb szövetségese. Közgazdász megfontolása: állami monopóliummá kellene tenni a kátkereskedelmet. Ki kellene kiáltani luxuscikknek: fizessenek, akiknek ilyesfajta igényeik, kedvteléseik vannak. Öreg kátrágó vallomása: Én már úgyis mindenből kimaradtam. A forradalmat a fiatalok csinálják, ők tanulnak, ők tanítanak, ők vezetnek, ők élnek jobban. Nekem már ez se maradjon meg?

Az adeni Casino bárjában a pincér megjegyzést tett az egyik észak-jemeni férfire, akinek még akkor is kát volt a szájában, amikor ötfontost csúsztatott a hastáncosnő vállpántja alá.

– Legalább ilyenkor ne rágna! – És méltatlankodva, méla undorral, a pancseroknak kijáró lenézéssel tette hozzá: – Figyelje meg, egy óra múlva már skót whiskyt iszik a „jemeni whisky" után. Mit gondol, uram, nem káros ez a sok kát?

– És magának mi a véleménye?

– Nem tudom. De azt gondolom, előbb-utóbb el kell dönteni, hogy káros-e vagy nem. Csak azt nem tudom, hogy a miniszterek döntik-e majd el, vagy az orvosok...

Új sofőrünktől megkérdezem, hogy ő nem rág-e. Mohón rámnéz: Miért? Van talán a táskájában?

A régi gépkocsivezető kátrágó szenvedélyének végül is áldozatul esett a halászati riport. Késve érkeztünk a faluba, és a halászoknak hírük-hamvuk sem volt már.

Nagy nehezen előkerül egy öregember, s odajön a szövetkezet központja előtt álló gépkocsihoz.

– Ma csendes a víz, a halászok már kora hajnalban kimentek. Manapság már az egész kétezer kilométeres part mentén folyik a halászat – teszi még hozzá, hogy valamiféle felvilágosítással is szolgáljon.

A tucatnyi termelőszövetkezet és állami halgazdaság azonban csak mellékszereplője a jemeni felségvizeken folyó halászatnak, mert a nagy halászflottával rendelkező országok, a külföldi társaságok uralkodnak ezeken a vizeken is. Arab és nyugati országok, kapitalista és szocialista államok halásznak itt engedéllyel, és távoli országok flottillái is felkeresik ezt a partvidéket. Főleg a rákfélék és a szardínia vonzza ide a halászokat.

HAL ÉS SHANDY

A világ egyik legdrágább rákfajtája, a lobster (homár) is nagy mennyiségben fordul itt elő. Egy kuvaiti étteremben 9–10 angol fontba kerül belőle egy adag, Dél-Jemenben a legdrágább helyen is megkapni egy fontért. Főleg a külföldiek ked-

velik. Konzerválja a férfierőt – ajánlotta a tengerészklub főpincére, amikor az étlapot nézegettem.

Dél-Jemennek igazi halászflottája, halfeldolgozó ipara nincs. Közgazdászaik többsége a halászatot tartja a legreményteljesebb népgazdasági ágazatnak, mert ehhez „mindig meglesz a nyersanyag". És hozzáteszik: korszerű flottát kellene létrehozni, hűtőkapacitást teremteni, anélkül önmagunkat sem tudjuk megfelelően ellátni. Konzervgyárakra van szükség, és persze hallisztgyárra is. Ezek a beruházások hallatlanul gyorsan megtérülnének.

Most még kezdetleges minden: kezdetleges a halászati technika, a külföldi halászok ellenőrzése, lényegében egyszerű bevalláson alapul az adóztatásuk. A halászok ismeretei az évezredes tapasztalatokra támaszkodnak, új halászok, hajósok korszerű kiképzésével még nemigen foglalkoznak. Pedig Lengyelországtól Iránig és Pakisztánig több országban készülnek hivatásukra a jövő halászai, akik már nem kezdetleges bárkákon indulnak a tengerre, mint innen, ebből a faluból is ma hajnalban.

– Mennyit keresnek a halászok?

– A haszon a teljesítménytől függ, a teljesítmény meg a szorgalomtól és a szerencsétől – bölcselkedik az öregember. – A halászok felkelése óta itt is megváltozott minden!

Az államilag ösztönzött parasztfelkelésekkel egyidőben a halászok is elvették volt tulajdonosaiktól a hajókat, a kikötőket. A hajótulajdonosok magas bérleti díjakat szabtak meg a különféle vízi alkalmatosságokért, a halászoknak alig maradt valami a zsákmány árából, mire a bérletet kifizették.

– Kizsákmányolás, uzsora volt ez a javából – mondja az öreg, a megfogalmazással is jelezve, hogy tisztában van a legmaibb politikai kifejezések használatával.

A halászat még szezonmunka Jemenben, mert a rozoga bárkákkal a monszunidőszak nagy részében nem lehet tengerre szállni. Arra az időre tehát tartalékolni kell valami pénzecskét. Egyébként a halászzsákmány értékesítésével nincs gond. Van piaca belföldön és külföldön is.

A legtöbb halász ládaházban lakik ezen a telepen, a régi olajvállalat itt maradt deszkáiból, ládáiból és szétkorhadt hajóiból tákolták össze. Csak az iskola

van kőből és sárból, meg a szövetkezet központja. Azért nem egy viskó tetején már ott ágaskodik a tv-antenna . . .

Visszatérve a szállodába, halat ebédelünk. Kísérőm azt javasolja, kóstoljam meg a hallevest. Nagy fejdarabok tornyosulnak az adagban, amit, mint nálunk a halászlét, egy kisebb üstben tálalnak föl. Az íze azonban alig különbözik a hígított tengervíztől.

– Na, majd a halfasírozott jobban fog ízleni – biztat a pincér, aki a gyarmati időkben is ezt a foglalkozást űzte, és ismeri az európai ember ízlését, amit persze mélységesen elmaradottnak tart. Amikor látja, hogy jóízűen eszem a halfasírozottat, ítélete véglegessé válik rólam, és az italt már kérés nélkül is eszerint szolgálja fel. Mielőtt megszólalhatnék, kibontja asztalomon a kitűnő kínai sört, a Csingtaót, mellé teszi a limonádét, és ahogy az angol személyzettől tanulta, kikeveri a shandyt: a limonádéval félig töltött poharat felönti sörrel.

Szemben velem két pakisztáni tengerész ebédel, éppen azt találgatják, vajon miféle nációhoz tartozhatok, hogy Csing-taóval, meg ezzel a bizonytalan színű keverékkel gyötröm magam.

Pedig a shandy kiváló ital, oltja a szomjat és szinte jóllakatja az embert.

Este, amikor a Rock hotel tetőteraszán találkozom jemeni közgazdász barátommal, Khadderral, ugyancsak shandyt iszunk. – Mást nem is tudnánk megfizetni – mondja, és terjedelmes előadást rögtönzött a dél-jemeni agrárviszonyok történelmi fejlődéséről.

A jemeni történelemben mindig kulcsszerepet játszott a parasztság. Hiszen az országot a gyarmatosítás előtt teljesen, utána pedig nagyrészt a parasztok tartották el, miközben ők maguk nyomorban éltek. A nép termelt és éhezett. Ez a helyzet a függetlenség elnyerése, főleg a baloldali fordulatok után megváltozott.

– Nem állok egyedül azzal a véleményemmel – mondta barátom –, hogy a jövedelmük manapság magasabb, mint amennyit a parasztság munkája ér, vagyis a paraszti fogyasztás – először a jemeni történelemben – meghaladja a paraszti árutermelés mértékét. Ekkora fogyasztásra nincs fedezetünk. Ugyanez áll a halászatra is. Amikor megszerveztük a szövetkezeteket, azt hittük, hogy a nagyüzemi gazdaságok kezdettől fogva kifizetődők lesznek. Holott valójában az árrendszer, az importigényes gazdasági szerkezet miatt a parasztnép önmagára és gazdasá-

gára többet költ, mint amennyit megtermel. Sem az árpolitika, sem a jövedelempolitika, sem más gazdasági szabályozó nem hat olyan értelemben, hogy a kívánatos egyensúly kialakuljon.

– Persze, politikai meggondolások is vannak – folytatja, mintegy önmagával vitatkozva. – A paraszti életszínvonal növekedése a haladó rendszer társadalmi bázisát erősíti, szélesíti. Ez pedig néha fontosabb lehet, mint a gazdasági törvényszerűségek. Azt hiszem, hogy akik a paraszti fogyasztást, az adeni agrárpolitikát bírálják, tulajdonképpen ezt a politikai tényezőt veszik célba.

Adeni paradoxonok

A demokratikus Jemen függetlensége első esztendejében létrehozta a Legfelsőbb Állami Tervtanácsot, és megtette az előkészületeket a népgazdaság tervszerű fejlesztésére, az egyoldalú gazdasági struktúra megváltoztatására. Elhatározta, hogy a hazai nyersanyagok termelésének fokozásával és e termékek exportjával lépéseket tesz a tőkés piactól való függés felszámolására. Főleg a mezőgazdaság és a halászat kül- és belterjes fejlesztése nyújthatott e tekintetben bizonyos lehetőségeket. A tervezők a szolgáltató ágazatokra is számítottak, eleve kalkuláltak az adeni kikötő, a javítóműhelyek munkájából várható devizabevételekre. Emellett a kormányzat elhatározta, hogy az infrastrukturális elmaradottságnak is hadat üzen, mert az gátolja az általános gazdasági fejlődést.

A korrekciós lépésig nem sok történt e célok elérése érdekében. Azt követően azonban létrehozták a gazdasági minisztériumok tervbizottságait és tervosztályait, kidolgoztak egy hároméves tervet, s kilenchónapos átmenet után megindították az első ötéves tervet. A tervek elkészítése nehéz feladatok elé állította a jemeni közgazdászokat. A tervezők sem az ipari, sem a mezőgazdasági előirányzatoknál nem tudtak konkrét, a való helyzetet tükröző adatokra támaszkodni – ilyenek nem léteztek. Hiányoztak a megfelelő pénzeszközök is. Az ország védelmi kiadásai annyira igénybe vették a népgazdaság teherbíró képességét, hogy az, a nagyarányú szocialista segítség ellenére is, kénytelen volt több tervezett beruházást törölni. A nemzeti burzsoázia vállalkozó kedve sem volt biztató: a polgárság egy része együttműködött a kormányzattal, de tekintélyes hányadát elbátortalanították az elsietettnek ítélhető államosítások, kisajátítások.

Aden az 1970/1971-es gazdasági évben alig valamivel több mint 11 millió dinárral gazdálkodhatott, kiadásai viszont elérték a tizenöt és fél milliót. Az arány a későbbiek során még romlott, a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokat általában megterhelő áremelkedési hullámok is súlyosbították helyzetét. Nem sokat enyhített a feszültségen a luxus jellegű cikkek importjának korlátozása és megadóztatása sem.

A Nemzeti Front Politikai Szervezete felismerte, hogy az új jemeni államnak fokozott figyelmet kell fordítania a gazdasági problémákra. Az utóbbi években valamennyi KB-ülésen, országos plénumon megvitatták a gazdasági gondokat, és arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy a nemzeti demokratikus forradalomnak elsősorban gazdasági téren kell győzedelmeskednie. A belső értékesítésről tartott országos konferenciákon egységes nemzeti piac kialakítását határozták el.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság elmaradott mezőgazdasági ország. Vezetőinek lelkes tervei, népének hite ipari jövőt ígérnek számára, de pillanatnyilag ennek a jövőnek még csak a körvonalai sejlenek. Az országot szegénysége lassú, fokozatos lépésekre kényszeríti. Gazdaságának jellegét még jó ideig a területének csekély töredékén végzett földművelés fogja meghatározni.

És ha megtalálják az olajat?! Ez a legforróbb reménység, ez a leggyakrabban áhított csoda. Az olaj eddig mindenütt átformálta a környezetét, a sívó homok nyomorúságos birodalmát a bőség honává varázsolta. Hátha Dél-Jemenben is a nyomára bukkannak. A víztől elmúlik a szomjúság, az olajtól a szegénység – így szól az adeni aforizma. És jellemző a jemeni vicc is: A kis Ali játék-olajkutat kap ajándékba. Az apa kíváncsian lesi, hogyan reagál rá a fia. Ali kézbe veszi az olajkutat, majd körülnéz és határozottan kijelenti: *Itt olajnak is kell lennie!*

1971-ben kezdődött el az ország hároméves népgazdasági terve, rendkívül szerény előirányzatokkal, mindössze 40,3 millió dináros költségvetéssel. Három évre 9,7 millió dinárt ütemeztek be az ipari szektor fejlesztésére, két és fél milliót pedig geológiai kutatásokra, a nagy reménység, az olaj felderítésére. A gyár- vagy üzemalapítás a legtöbb esetben egyenlő itt az illető iparág meghonosításával; legfőljebb kézműipara volt az országnak. A hároméves tervidőszakra 30 gyár alapítását irányozták elő és nyolc kisüzemet tartottak bővítésre érdemesnek. A meglevő üzemeket, vállalatokat államosították, már csak a kiskereskedelem és a taxi-

fuvarozás van magántulajdonban. De itt is megtörténtek az első kísérletek a köztulajdonba vételre, például az élelmiszer-elosztás egy részét máris szövetkezeti formában végzik.

A tőkeszegény ország újabban Kelet-Afrikából csábítja haza az oda régebben kivándorolt és meggazdagodott kereskedőket. Annál is inkább teheti ezt, mivel az afrikai új független államok szívesen megszabadulnak az Ázsiából érkezett idegenektől. A hazatelepült tőkések az állammal közösen alapítanak ipari üzemeket. Miközben azonban a burzsoázia egyik része bekapcsolódik a gazdaságfejlesztésbe, egy másik része az első kritikusabb alkalommal felmondja az együttműködést, és a kitelepülést, a disszidálást választja. Tőkések, kereskedők húzzák le redőnyeiket, és áttelepülnek Észak-Jemenbe vagy máshová, magukkal vive üzleti összeköttetéseiket is.

Az állam a külkereskedelem ellenőrzésével, a belső elosztás megszervezésével, intézményes rendszerének megteremtésével, rugalmas vámpolitikával próbálja érdekeit és szuverenitását a gazdasági szféra minden ágában érvényesíteni: ezek azonban ma még majdnem megoldhatatlan feladatok számára. A szocialista országok tapasztalatai rendkívül vonzók Adenben, de alig tudják hasznosítani őket, az ország a Szuezi-csatorna lezárása következtében nehezen tudott kereskedelmi kapcsolatot teremteni a szocialista világgal. Dél-Jemen behozatalának több mint kétharmada a fejlődő országokból, mintegy 30 százaléka a fejlett kapitalista államokból származik, és csupán a fennmaradó kis részt fedezi szocialista források felhasználásával. Exportjában a szocialista világ részesedése a hetvenes évek elején százalékban szinte kifejezhetetlen volt.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság nyersanyagban szegény ország: importjának 64 százalékát nyersanyagok és élelmiszerek alkotják.

Az export is jórészt az importon alapul: a legnagyobb tétellel a reexport szerepel, amire az importált olajjal működő olajfinomító berendezés termékeinek kiszállítása és a külföldi fogyasztóknak helybeni eladása nyújt lehetőséget. A csekély tényleges exportból 91 százalékkal részesedik a mezőgazdasági termék (főként gyapot és gyümölcs), s csupán öt százalékkal az iparcikk. Egyébként a szerény alumíniumüzem nyersanyag-szükségletét Ausztráliából, Hongkongból és Indiából fedezik, a festékgyár dániai és japán alapanyagokkal dolgozik, az inggyárak – varro-

dák ezek inkább – japán, kínai és román fehérneműanyagokat dolgoznak fel, a gyufagyártáshoz pedig importálják a félig feldolgozott fát, a vegyszereket, a gépsort és a licencet is. Sokan az élelmiszeripar fejlesztését szorgalmazzák, mert ehhez legalább a nyersanyagot az országban lehet megtermelni. Amikor azonban egy paradicsomkonzerv-üzemre kértek ajánlatot, és a külföldi gyárépítő vállalat képviselői megkérdezték, milyen mennyiségű paradicsom feldolgozásáról lenne szó – bizonytalan válaszokat kaptak. Még az országos érvényű műszaki és iparszervezési terminológia sem alakult ki: egy Skóciában végzett mérnök nem ugyanazt érti valamely kifejezésen, mint a Budapesten vagy Drezdában végzett kollégája. Véleményük rendszerint eltér még az iparosítás, az egyes gazdasági lépések szükségességének a megítélésében is.

Ilyen körülmények közt azután nem csoda, ha az emberek kimondva-kimondatlanul is kalkulálnak a bizonytalansági tényezőkkel, és a gazdasági szakemberek tudomásul veszik a tervek magyarázgatását – teljesítésük helyett. A honvédelmi kiadásai állandó növelésére kényszerített ország legszívesebben politikai-katonai szükségleteihez igazítaná terveit, gazdaságpolitikáját. Mégis a néhány tízezer munkás és alkalmazott, a pár száz műszaki-közgazdasági szakember dacolva a nehéz körülményekkel hozzáfogott az iparosításhoz. A hároméves terv létesítményei, az ötéves tervidőszak eddigi eredményei az ő munkájuk emlékművei.

KÁROS ÖRÖKSÉG

Adenben akivel csak beszéltem, szidta a múlttól örökölt improduktív gazdaságot. A gyarmati időszakban kizárólag azok az ágazatok fejlődtek, amelyek közvetlenül összekapcsolódtak a gyarmati rendszerrel, a támaszpontok életével, a kikötővel. Egyes becslések szerint mintegy húszezer embernek adott kenyeret közvetlenül és közvetve az adeni angol óriás támaszpont, a katonák és családtagjaik ellátása, kiszolgálásuk és létesítményeik kezelése.

A kikötő pedig szinte megtestesítője volt az egyoldalú, nem termelő szektor-

nak: olaj- és víztöltő, hajójavító, raktározási, rakodási és átrakodási szolgáltatásai nagy jövedelmet hoztak az országnak. A kikötőkben veszteglő hajók legénysége ellepte Adent, hozta a pénzt, felvásárolt mindent, megtöltötte a bazárokat, a szórakozóhelyeket, lüktetett az éjszakai élet.

Az 1967. év, amely a függetlenséget hozta Dél-Jemennek, a Szuezi-csatorna lezárásával ugyanakkor egy csapásra megfosztotta az országot mindezektől a kereseti forrásoktól.

Az öröklött gazdaság káros következményei miatt a leghevesebben Jasin Sarnoman, az Állami Külkereskedelmi Vállalat akkori vezérigazgatója kelt ki, mert – mint mondotta – emiatt a dél-jemeni külkereskedelem állandó kényszerhelyzetben van. Folyamatosan alapvető dolgok megvásárlására kényszerül, legtöbbször rendkívül kedvezőtlen árakon. A gazdasági fejlődés fontos feltétele tehát a tudományos alapon megszervezett, tervszerű külkereskedelem, mert csak a megfelelő kivitel ad lehetőséget a szükséges behozatalra. Ezért jó néhány alapvető árucikk – cukor, gabona, rizs, olaj, cigaretta, zsír – exportját és importját kizárólagosan az állam bonyolítja, másokét, így a cement, fa, hús, mezőgép, szappan, vaj forgalmát ellenőrzi, és az áruféleségek kis csoportjának külkereskedelmét hagyta csak meg a magántőke kezében.

Japán, India, Ausztrália és Anglia tartozik a legfontosabb kereskedelmi partnerek közé. A japánok 90 napos hitelnyújtása megnyitotta előttük a dél-jemeni piacot: rendszeresen érkeznek a japán gépkocsik, rádiók, tévék, textiláruk az országba. Egy esztendő japán eredetű importjának összege eléri a hároméves terv összköltségvetésének egyötödét! Anglia járművekkel, gépekkel, építőanyagokkal és fogyasztási cikkekkel, India textiláruval, Ausztrália pedig tejtermékekkel, gabonával szerepel nagy tételekkel az importlistán.

Az Ipar- és Közgazdaságügyi Minisztérium főosztályvezetője, Abdulgani Abdulkhadder az iparosítás földrajzi elveiről beszél a legszívesebben. Terveik szerint az ipar továbbra is Adenben, tehát az Első Tartományban fog összpontosulni, a Második és Harmadik Tartomány mezőgazdasági övezet, oda csak néhány kisebb létesítményt szánnak. A Negyedik és az Ötödik Tartomány nagy hányada ugyancsak mezőgazdasági régió. Persze azért ezeket a területeket sem hanyagolják el. Már elfogadtak egy tervet, hogy cementgyárat építenek a Harmadik Tar-

tományban, 40 kilométerre Adentől. Mukalla, az Ötödik Tartomány Adentől 230 kilométerre fekvő székhelye halkonzervgyárat kap.

– Nincs kizárva – mondja a főosztályvezető –, hogy távlatokban ez az aszimmetrikus fejlődés egészségtelen lesz, ma mégsem tehetünk mást, minthogy elsősorban a fővárost fejlesztjük. 25–30 ezer munkanélküli él itt a britektől örökölt improduktív gazdaság szomorú következményeként. Tízezer embernek akarunk mielőbb munkaalkalmat teremteni. Gyufagyár, cigarettagyár, sörgyár, műanyagüzem, malom, új olajütő, halkonzervgyár és olajfestékgyár – ezek a legközelebbi terveink.

Az 1972. esztendő az iparban is az államosítás befejezésével járt, a felülről bátorított népi felkelések mindenütt köztulajdonba vették a termelési eszközöket. Tőkét akartunk szerezni az államosítással – mondta az egyik minisztériumi osztályvezető. A sok korszerűtlen berendezéssel azonban inkább ráfizettünk – vélte a másik. Van olyan vélemény is, hogy nem volt érdemes elkedvetleníteni a nemzeti burzsoáziát az államosítással, és ezzel lemondani arról, hogy a nemzeti érzelmű polgárság is áldozatot vállaljon az ország fejlesztéséért. Hiszen később mégis a hazai tőkések bátorításának útját választották. Ki tudja, milyen károkat okozott, hogy a burzsoázia egy része pénzével, üzleti kapcsolataival együtt elmenekült!

Adenben van a legrégibb ipartelep, a sólepárló. Adenben működnek az üdítő italokat gyártó üzemek, a közelmúltban épült a cigarettagyár és a dohánygyár, már régóta termel az alumíniumfeldolgozó és a festékgyár, dolgozik az olajütő – és természetesen ott van az ország legnagyobb gazdasági létesítménye, a hatalmas kikötő. Az olajipar és -kereskedelem is állami kézben van, a Nemzeti Olajtársaság irányítása alatt. A vállalatot 1969. november 27-én alapították a külföldi monopóliumok államosításával. Átvette a Shell, a CALTEX, a Mobil és az ESSO érdekeltségeit, de érintetlenül hagyta a legnagyobb monopólium, a British Petroleum (BP) javait.

Az állami társaság megalakulása után kölcsönökkel támogatta az újonnan megszervezett olajelosztó szövetkezeteket, kidolgozta működési rendjüket, meghatározta a haszonkulcs maximumát, és teljesen rájuk bízta az olaj elosztását, kikapcsolva és felszámolva egyúttal az ügynökrendszert, a protekciózást, véget vetett a személyi kapcsolatok mindenhatóságának.

Az állami céget az elnökigazgató képviseli, aki a hattagú igazgatótanács élén áll. A tanácsba két munkást is delegáltak. A többi tagok szakemberek: vegyészek, kereskedők, olajgépészek, pénzügyi vezetők.

– Milyen közvetlen anyagi haszonnal járt az államosítás? – kérdezem az igazgatót.

– Sajnos, semmilyennel. Ráfizetéses államosítás volt ez. A Shell adósságai például 6000 dinárral meghaladták a telep leltári értékét. A birtokba vett épületek, berendezések értéktelenek, elavultak voltak, az államosítás csak a belső piacot, a belső olajelosztást befolyásolta. Most körülbelül évi félmillió dinár jövedelmet fizetünk be az államkasszába, s ezenkívül természetesen adóterheink is vannak.

Az új társaság importolajjal dolgozik. A BP-től vásárolja. Az 1971/72-es gazdasági évben majdnem 39 és fél millió Imperial gallon (1 gallon = 0,045 hektoliter) forgalmuk volt. Lehetett volna több is, de a brit társaság csak félgőzzel dolgozik. Finomítójának évi kapacitása ottlétemkor már elérte a 8,6 millió tonnát, de jó ideig csak 4 milliót termelt évente, a kereslet csökkenésére hivatkozva. A raktárak félmillió tonna üzemanyag tárolására is elegendők, de sokáig majdnem teljesen üresen álltak.

Vagyis: államosították az olajipart, hogy a fogyasztók és a kisvállalkozók, a szövetkezetek ne függjenek a tőkés tulajdonosoktól. Most pedig az állam függ a monopolistáktól.

A Nemzeti Olajtársaság azonban mással is foglalkozik. Ő irányítja, hangolja össze az ország területén folyó olajkutatásokat.

Az igazgató szívesen beszél az olajkutatásról, a nagy reménységről.

– A szeizmikus jellegű felmérések befejeződtek, és mondhatom, biztatóak.

Most geológiai elemzéseket folytatunk. A vállalat összefogja, irányítja az országban tevékenykedő nyolcvan kutató munkáját. Erre a célra egyébként a hasznonak egy meghatározott, nagyon jelentős részét fordítjuk, és az állam is tetemes összeggel járul hozzá. De dolgoznak itt külföldiek is, a SONOTRA, a SIABCO vállalat kutatói, továbbá szovjet, angol, kínai és román geológusok, és az ENSZ is delegált Jemenbe geológus csoportot.

– Nem vonják be a kutatásokba a nemzeti tőkét?

– Az olajüzlet óriási befektetéseket igényel, a hazai tőkések ennyit nem kockáztatnak. És nem is rendelkeznek ekkora összegekkel. Egy olajkút költsége 2 millió dinár körül van, ezt az összeget csak erős államok vagy nagy tőkés vállalatok tudják előteremteni. Nekünk most a kutatókedv fellendítése a feladatunk, minél előbb felszínre akarjuk hozni az olajat.

– Biztos, hogy van itt olaj?

– Biztos. Az egész Arab-félsziget tele van olajjal. Pont nálunk ne volna? Addig fogjuk fúrni a földet, amíg meg nem találjuk.

– És mit tesznek majd vele? Feldolgozzák? Vagy nyersen eladják? S mennyiben fogja megváltoztatni az olaj az ország helyzetét, lehetőségeit?

– Tudom mire gondol, sokan megkérdezték már tőlünk, hogy ha olajtulajdonosok leszünk, akkor is megtartjuk-e jelenlegi forradalmi elkötelezettségű politikai irányvonalunkat. Kijelenthetem, hogy ha lesz olajunk, akkor is fellépünk mindenféle reakció ellen. Én bízom abban, hogy az olaj nem fog oly módon befolyásolni bennünket, hogy annak az ellenség örülhessen ... A lényeg az, ha olajunk lenne, pénzünk is lenne, és akkor korszerűbb, átgondoltabb és megalapozottabb gazdaságpolitikát folytathatnánk.

Az igazgató a British Petroleumnál tanulta az olajszakmát. Tanárképző főiskola és tanítás után került az angol vállalathoz. Tizennyolc évig dolgozott ott, majdnem minden osztályon megfordult.

– Jó iskola volt – mondja –, kamatoztatni tudom majd a tanultakat, ha egyszer hazai olajjal fogunk gazdálkodni.

Aden hírnevét a nagyvilágban kikötőjének köszönheti. A jó természeti adottságokkal rendelkező kikötő a tranzitutak kereszteződésében fekszik, lehetővé te-

 szi az Ázsiából és Afrika keleti feléből Európába vezető utak jelentős lerövidíté-

sét. A Hokkat-öböl, a kikötői öböl kiépítésével 1888-ban – tehát a Szuezi-csatorna megnyitása után – ugrásszerűen megnőtt a forgalma. Üzemanyaggal töltötték itt meg az óceánjárókat, amelyek biztonságban érezhették magukat a majdnem teljesen hullámmentes öbölben. Aden hosszú ideig a világ legnagyobb üzemanyagszolgáltató kikötője volt. 1967-ig havonta mintegy 600 hajó vetett horgonyt öblében. A hajók 90 százaléka a finomított olajat vitte tovább.

A Szuezi-csatorna lezárása után egy csapásra megváltozott a helyzet, erősen csökkent a hajóforgalom és vele együtt az Adenben bevásárló, szórakozó utasok forgalma is. A kikötő bevételei zuhanásszerűen visszaestek a nyolc év alatt, éves összegük az 1,74 millió jemeni dinárról nem egészen 53 ezerre zsugorodott. Towahy, a bevásárló negyed boltjai pangásnak indultak, az éttermekben, bárokban csak néhány vendég lézeng. A forgalmas városrész elcsendesedett.

A KIKÖTŐBEN

Musztafa Ahmed A. K. Manával, a Kikötői Társaság vezérigazgatójával egy motoros bárkán járjuk be a teherkikötőt. Elmondja, hogy azelőtt a francia EBES vállalat tartotta kézben a rakodást. A függetlenség elnyerése után szándékosan lazítani kezdte a munkafegyelmet, rontotta a kikötő hírnevét. Aden gyorsan kapcsolt, és a Jemeni Tengerhajózási Társaság megvásárolta az EBES összes felszerelését. Az állami vállalat búvárrészleget szervezett a víz alatti munkák elvégzésére, létrehozta a Jemeni Hajójavító Vállalatot. Tengerészeti iskolát alapított, de a jemeni hajósok kiképzése érdekében külföldi lehetőségeket is biztosít. Mélyépítési tervet dolgoztak ki, és ma már 120 ezer tonnás nagy tankerek, óriási olajszállító hajók is kiköthetnek Adenben.

– Ma már óránként 1500 tonna olajat tudnánk a hajók üzemanyagtartályaiba pumpálni, munkára készen áll a víztöltő berendezés is – hiába. És mi kárpótlást sem kapunk a kiesésért. Az arab országok 1967 után megtérítették Egyiptom veszteségeit, amelyek a Szuezi-csatorna lezárása miatt érték. Mi semmit sem kap-

tunk. Erősen érdekeltek vagyunk tehát a közel-keleti válság rendezésében, mert akkor a mi kikötőnk ismét a „régi" lesz. De nem jól mondom, nem a régi lesz: jobb minőségű és újabb szolgáltatásokkal készülünk a forgalom növekedésére. Számítunk arra, hogy egyszer csak elmúlik a jelenlegi válság, és ismét megindul a fuvarozás a klasszikus kereskedelmi utakon. Akkor pedig készen kell állnunk a megnövekedett forgalomra.

Ez a beszélgetés 1973 tavaszán hangzott el, azóta 1975 nyarán megnyitották a Szuezi-csatornát. Közben azonban a szomszédos országok sem maradtak tétlenek. A térségben fölfejlesztették az észak-jemeni Hodeidát, a szaúd-arábiai Dzsiddát, a franciák pedig a szomáliai Dzsibutit, hogy ezzel is csökkentsék Aden jelentőségét. A dél-jemeniek azonban bíznak kikötőjük előnyeiben. Az új tájékoztatásügyi miniszter, Anisz Hasszan Jahja például komolytalannak tart mindenféle összehasonlítást Aden és a szaúdi kikötő között. Mint mondja, a nemrég felkapott vörös-tengeri kikötő máris túlzsúfolt, márpedig a vállalkozó inkább fizet valamivel többet, mint hogy esetleg egy hónapot várjon arra, amíg sorra kerül.

A csatorna megnyitásának havában, 1975 júniusában, a Szuez felé igyekvő hajók nagy része már kikötött Adenban. 39 hajó vette igénybe a kikötő szolgáltatásait.

– A jövő útja a kikötő szüntelen mélyítése – tájékoztat a vezérigazgató. – Régen a kikötő mélysége 36 lábnyi volt, most néhány helyen már a 38–40 lábat is eléri. Szovjet, NDK és egyiptomi segítséggel jelenleg is állandóan kotorjuk. Eddig öt kotróhajónk volt, most beszereztünk egy 2200 lóerőset is, 16 daruja van. A tankhajókhoz 18 kis „úszó kikötőt" létesítettünk és hat darab úgynevezett Delfin-dokkot. Egynek az értéke negyedmillió dinár!

Közben hajónk Maallába ér, Aden kikötőnegyedének központjába. Ide tervezik a legnagyobb hajók kikötésére is alkalmas dokkokat. Kidolgoztak egy 12 millió dináros korszerűsítési tervet, amely lehetővé tenné, hogy a legnagyobb hajók is közvetlenül a part, a raktárak mellett köthessenek ki, mert jelenleg ezek csak úszó dokkok segítségével boldogulnak: a dokk mellett kisebb hajókra rakják át az árut a nagyobbakról.

Elértük a dockyardot, ahol az 1500 tonnás hajókat javítják. A munkások gyorsan dolgoznak, a szerelés jól szervezett. A vezérigazgató elismerő bólintásokkal üdvözli a javítórészleg vezetőjét.

– Mi már a következő évek forgalmáért dolgozunk. Azért, hogy a tengerészek elvigyék jó hírünket, s hogy a csatorna megnyitása után visszatérjen ide a régi évi 6000 hajó, sőt lehetőleg ennél is több. Az akkori forgalom egyébként évi 40 millió tonna árut reprezentált, a jelenlegi ennek még az egynegyedét sem éri el. Pedig különféle kedvezmények nyújtásával bátorítjuk, ösztönözzük a kikötő használatára a hajózó-szállító vállalatokat és a tengerésznépet.

1970-ben Adenben megalakult a szabadkikötő. Itt 65 ezer négyzetlábnyi (1 láb = 30,48 cm) területet biztosítottak a tranzitáruk számára. A part menti dokkokban a raktározás egy ideig ingyenes. Építettek 27 óriás raktárt, közülük a legnagyobb 50 ezer négyzetláb alapterületű. Majdnem félmillió négyzetlábnyi raktározási területet kerítettek el a maallai rakparton. A raktározási költségek alacsonyak.

A vezérigazgató ajánlja is a raktárakat: Van még hely bőven, szívesen fogadjuk itt a magyar hajókat is.

Sétálunk a kikötőben, fejem már zsong a rengeteg számadattól, de Kasszed Koran, a raktárak igazgatója rendületlenül sorolja őket. Minden épület, minden raktár újabb adatok zuhataga előtt nyitja meg a zsilipeket. A fedett nagy raktárra mutat: 20 ezer négyzetláb alapterületű, a függetlenség előtt pedig összesen volt ennyi a raktártér.

Maalla csak egyik negyede a fővárosnak, létét, felgyorsult fejlődését elsősorban a kikötőnek köszönheti. A kikötő hasznából nyújtani akarnak valamit a többi városnegyednek is, például a turistaforgalom számára nagy tranzithotelt terveznek Towahyban.

Visszaszállunk a bárkára, és eltávolodunk a parttól. Velünk szemben, Afrika felől, Szomáliából, Kenyából, Tanzániából özönvíz előtti bárkák dohognak asztmás olajmotorjukkal, közelednek a régi kikötő felé. Ott aztán nemcsak a hajók régiek – a technika is olyan festőien múlt századi, hogy a raktárigazgató biztat:

– Készítsen néhány fényképet, hogy emléke legyen arról, milyen volt itt a munka, a technológia, mit tüntetünk mi el. Ha újra megindul a forgalom, hírehamva sem marad a kézi munkának a kikötőben. De őszintén megmondom: most annak is örülnénk, ha ilyen munkát tudnánk ajánlani minden adeni munkanélkülinek.

A TENGER SÓJA IS ÉRTÉK

A sólepárló telepre elhagyott párló medencék mellett, különösen vigasztalan tájon vezet az út.

A telep központjában, pálmafák árnyékában mint egy vidéki szultáni palota húzódik meg a vállalat központja. Dr. Anuar Dilsoz vezérigazgató légkondicionált irodájában fogad. Elegáns, ötven körüli úr, jól szituált kereskedőnek nézné az ember. S valóban, mindjárt a sókereskedelem helyzetéről, problémáiról tájékoztat.

– A munka itt indiai kezdeményezésre indult meg annak idején, kifejezetten exportra. Főleg Indiába szállítottak az első években. Ez maradt az exportszállítmányok fő úticélja akkor is, amikor egy olasz vállalat vette át a kitermelést, de az olaszok Kelet-Ázsiába, Afrikába is exportáltak. Az angol gyarmati uralom idején sokáig egyedül ez az üzem képviselte a nagyipari termelést. A második világháború után azonban megváltozott a kereskedelmi helyzet: az azóta függetlenné vált India maga is exportál, nem is szólva Kínáról. Leállt az üzlet, 1969-ben az olasz vállalat bezárt. 1970-ben államosítottuk a telepet, amely még első világháború korabeli technikával kínlódott.

– Korszerűsítenünk kell, mert a jelenlegi finomítási színvonalunk már nem üti meg a nemzetközi mértéket és százezerszám állnak raktárainkban az eladatlan zsákok. Pillanatnyilag két lehetőségünk van: vagy ENSZ-, esetleg más segéllyel, kölcsönnel fejlesztjük a telepeket, vagy pedig felújítjuk a termelést a Little Aden-i elhagyott sómezőkön, mert a jó minőségű termék most is exportálható.

A sólepárló tizenöt négyzetkilométernyi területén Abdul Rauf Rahman termelési igazgató kalauzol. Nagy, földbe vájt tartályokba vezetik a tengervizet, ahol 1–2 hónapig párologtatják. Ezután kisebb tartályokban készítik elő a finomításra.

250 ember dolgozik a meglehetősen rossz, ócskavasraktár benyomását keltő telepen. A sós víz marja, rozsdásítja a szerszámokat, a felszerelési tárgyakat, beleeszi magát a bőrbe is, szétmállasztja a lábbelit, amit ezen a munkahelyen még a legszegényebb munkás sem nélkülözhet.

A sokkal fiatalabb Arab Gyufagyárat a vegyes vállalat (állami és magán) példájaként emlegetik.

A gyár nagycsarnokában a főmérnök kalauzol. Importgépek aprítják az importfát, importtechnológia alapján készítik elő az importvegyszert. Csak az iparszervezési módszereket nem importálták, a gépek nem illeszkednek semmiféle összehangolt termelési ciklusba, az anyagot kézzel mozgatják köztük.

De hát ez legyen a legnagyobb baj, itt igazán nincs munkaerőgond.

Az igazgatói irodában két íróasztal és két direktor trónol. Az egyik képviseli az alapító magántőkét, a másik az államot.

A tőkés igazgató, Szaleh Szalim Bathavab nemcsak a gyufagyárat vezeti, ő reprezentálja a magánvállalkozást a Nemzeti Dohány- és Cigarettagyárban is.

Kelet-Afrikából telepedett vissza Adenbe – és hozta a pénzét is. A gyár alapításához az állam adta a telket, Szaleh pedig a pénzt, 120 ezer dinárt. Az alapítólevél szerint a vállalkozásnak 80 százaléka az övé, 20 százaléka az államé. Ebben az arányban osztoznak meg a hasznon is, legalábbis addig, amíg a befektetett tőke meg nem térül. Akkor aztán megváltozik az arány, érvényre jut az állam túlsúlya.

Szaleh Szalim Bathavab bízik a rendszer erejében és adott szavában. Szinte sértésnek veszi, amikor erről kérdezgetni próbálom. Üzleti érveket hoz fel, amelyek egyébként szívesen hangoztatott hazafisága mellett az ő érdekeltségét illetően is eléggé meggyőzően hangzanak.

– Innen elmenekült a tőke, eltűnt a konkurrencia. Lehetőség van arra, hogy más vállalkozásba is bekapcsolódjak. Itt nincs versenytárgyalás, meg ilyesmi! Viszem a pénzt – és fogadnak. Sokat érnek üzleti kapcsolataim is. A disszidensek ezektől is megfosztották az országot.

A gyár – két műszakban hatvan munkást foglalkoztat – kis vállalkozás. Alkalmazott itt mindenki: a tőkés igazgató csakúgy, mint az állami. Szaleh a profiton kívül fizetést is kap. „Bére" ötszöröse a munkásfizetés átlagának. De máris jól vizsgázott iparszervezőként: a gyár megindulása utáni negyedik hónapban már mindenki tudta feladatát, ismerte munkájának legapróbb technikai trükkjeit, fogásait is.

A cégszerű jegyzéshez mindig szükséges az ő aláírása, és távollétében csak két igazgatótanácsi tag helyettesítheti.

Tervei felől érdeklődöm.

– Fejlesztjük majd az üzemet. Úgy tervezzük, hogy előbb-utóbb 300 ezer dinárra emeljük az alaptőkét, és abból 51 százalékkal részesül az állam, 49-cel meg én.

Szaleh nemzetközi üzletember, sima modorú kereskedő, a kérdésekre kérdésekkel válaszol, a magyar–jemeni kereskedelmi kapcsolatok fejlesztési lehetőségei felől is érdeklődik.

– Megnézzük még az alumíniumüzemet? – kérdezi kísérőm a kocsiban – vagy az ingvarrodába menjünk el?

Végül is a fémipar mellett dönt, úgy érzi, méltóbb befejezése a napnak, ha látom, hogyan készülnek az alumíniumedények Adenben.

Az ütött-kopott gyárat 1922-ben alapították, abból az időből valók gépei is: présgépek, sajtoló, nyomó-kolosszusok, amelyek az Ausztráliából, Japánból, Hongkongból importált alumíniumlemezekből lavórokat, teáskannákat, lábasokat, fazekakat állítanak elő. Szíjáttételek surrognak az emberek feje fölött, csattognak a kerekek, mint egy régi-régi cséplőgépen.

Az indiai származású igazgató megáll mellettem, amikor lehorgonyzok egy présgép előtt, és számolom, hány tálat, illetve tálnak szánt lemezt rontanak el az ócska masinával.

– Nemcsak a gépeket, hanem az embereket is „korszerűsíteni" kellene – bukik ki belőle, amikor végre a nyolcadik hiábavaló próbálkozás után csak világra jön egy hibátlan darab.

A gyár tipikus kisüzem, elavultságában, manufakturális technikájában mintegy jelképe a gyarmati múlt örökségének.

Délután kísérőm meghívja barátait egy kis beszélgetésre. Mi másról is folyhatna a szó, mint az ország cseppet sem rózsás gazdasági helyzetéről – és persze a jövő kilátásairól. Megtudom, hogy Dél-Jemennek van egy speciális devizaforrása. Ez pedig a külföldön dolgozók rendszeresen hazaküldött, hazautalt keresete.

A szolgáltatóipar összeomlásával a munkanélküliek egy része Észak-Jemenben, más része az Arab-öböl mentén vagy Szaúd-Arábiában keresett megélhetést. Az itthon maradt családtagok címére nemes valutában érkezik a pénz. Ez az összeg némelyik évben eléri a 23–24 millió dollárt is, de 1972-ben – éppen a külpolitikai feszültségek következtében – a felére csökkent.

A devizabevételeknél viszont nagyobb összegre rúg a kisíbolt tőke. A társaságban jelen levő ifjúsági vezető szenvedélyesen ostorozza azokat a hazafiatlan polgárokat, akik megijedve néhány félreérthető, vagy esetleg valóban elhamarkodott intézkedéstől, onnan is kivonták a tőkéjüket, ahol egyáltalán nem kellett féltenüük, ahol biztonságban tudhatták volna.

Az üdítőital-üzem régi gazdái is közéjük tartoznak.

Az üzemet 1961-ben alapították és pontosan tíz esztendeig volt magánkézben. A szeszmentes italokat igénylő muzulmán világban a Canada Dry, a Pepsi Cola és a Coca-Cola vetélkedett itt tetemes haszon reményében.

A függetlenség kikiáltása után a tőkés tulajdonos Szaúd-Arábiába emigrált, ügynökei azonban továbbra is remekül képviselték érdekeit. Rendszeresen átutalták neki a nyereséget, majd pedig alapanyaghiányt emlegetve csökkenteni akarták a termelést.

A gyárban elmondják, hogy szabotázsra gyanakodtak, ezért ellenőrző bizottságot szerveztek. A dolgozók a technikai irányítás mellett kézbe vették a gazdasági ügyintézést is. És meglepő dolgok derültek ki. A kicsempészett tőkéből a volt tulajdonos Szaúd-Arábiában két üdítőital-gyárat alapított.

Ez az adeni gyár valóban nagyüzem. Automata gépsorok tisztítják, fertőtlenítik az üvegeket, laboratóriumokban elemzik a kikevert alapanyagot, jól megszervezték a karbantartást is. Ez a gyár állhatna a világ bármely sarkában, mindenütt korszerű üzem benyomását keltené.

1972 februárjában az államosítási rendelettel kézbe vették az összes üdítőitalüzemet. Három gyár szerveződött egy vállalatba. A nemzeti vállalat azonnal a fogyasztói ár 10 százalékos csökkentésével mutatkozott be a piacon. Persze gond is van bőven, ottlétemkor egy kupakgyártó részleg létrehozását tervezték.

A gyárban járva egy dolog szokatlan csak: mindent valami édeskés, émelyítő szag hat át. Az arab ember általában édesszájú, az üdítő italok is cukrozottabbak, mint ahogy az európai ember szereti. A tejszínt, a tejfelt szintén cukrozva eszik.

És ha már a tejtermékekről van szó – meglátogatjuk a tejgyárat is. Ritka eset

Jemenben: fázósan húzom össze magamon a vékony inget. Óriási hűtőszekrények között járunk, hűvös tej szaga árad.

A tejüzem vezetője a rossz üzletmenetre panaszkodik.

A gyarmati időkben alapították a gyárat és most is magánkézben van. Akkor is külföldi alapanyagból dolgozott, most is Dániából és Angliából importált tejporból készül az adeni tejfel és tejszín. Kereslet azonban alig van benne, a napi tízezer dobozos termelés is nehezen fogy el, főként az itt élő külföldiek vásárolják.

– Majd, ha meglesz a hazai kétezer tejelő tehénre épülő nagy tejüzemünk, könnyebb lesz a helyzetünk – reménykednek a minisztériumban, ahol egyébként egyáltalán nem szépítik a dolgokat, nyíltan megmondják, hogy az életszínvonal-politika most nem ösztönzi, de nem is ösztönözheti az importigényes, drága tejfogyasztást.

„Made in PDRY" – „Készült a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságban." Ez a jelzés a leggyakrabban textilipari termékekre, főleg ingekre került fel az elmúlt években. A külföldi vásárlók közül sokan divatos ingük márkajelzéséből tudták meg, hogy ilyen ország is létezik. Az inggyártás szintén dél-jemeni iparpolitikai modell alapján kezdődött meg: a rendszerben bízó néhány kisebb magántőkés az állammal összefogva vegyes vállalatot alapított. Varrógépeket vásároltak, néhányan szabászati gépeket is, és kézi vagy elektromos meghajtású masinákkal megindították a termelést. Kisüzemek ezek, a vegyes vállalkozásban részt vevő magántőkések bizalmukat néhány tízezer dollár nagyságrendű alaptőkével fejezték ki. A varrógépek mintegy 30×50 méteres csarnokokban csattognak, természetes fény adja a megvilágítást, és a kész árut rendszerint a varrólányok vagy férfiak maguk viszik az „átvevőhöz" – pihenés is nekik ez a mozgás, engedhetnek a görnyedt testtartásból.

Ahol viszont már üzemszerűen folyik a termelés – az a Mártírok Ruhagyár. 1969-ben alapították. 240 ember munkájáért, sorsáért felel az igazgató, Abdullah Husszein, aki ezt a felelősséget mindenképpen meg akarja osztani helyetteseivel. Még a riporter fényképezőgépe elé sem hajlandó egyedül odaállni, és amikor az irodában tájékoztat a termelési adatokról, akkor is odahívja helyetteseit.

Délelőtt és délután is 120 ember áll munkába, 400–450 öltöny készül el naponta. Egyenruhákat gyártanak az üzemben, katonaruhát, milicista ruhát, gyári

munkaruhát és a mostanság olyannyira elterjedt, férfiak és nők körében egyaránt kedvelt khaki színű, ingkabátból és nadrágból álló öltönyt.

A műszakok hétórások, és teljesítmények szerint alakul a kereset. A gyárban darabbéres rendszert vezettek be: a férfiak jövedelme 15–50 dinár közt mozog, az asszonyoké a kevésbé kvalifikált munkán 10–30 dinár havonta.

NEM FÉNYKÉPEZEK

Nézem a bérkifizetési könyvet, és kérem az igazgatót, engedje meg, hogy lefényképezzem. A direktor azonban kategorikusan megtagadja a kérést. A könyvben ugyanis a legtöbben csak kézjegyükkel – ujjlenyomattal – tudták igazolni, hogy felvették a fizetésüket.

– Ezt a gyárat a forradalom mártírjairól neveztük el – magyarázkodik az igazgató. – Ők azért haltak meg, hogy mi ne szenvedjünk hiányt se testiekben, se szellemiekben. De mi gyakorlatias forradalmárok vagyunk: először ruházni, etetni akarjuk az embereket, a tanulásra csak azután kerülhet sor. Persze, azért az utóbbival is foglalkozunk, szorgalmazzuk, hogy az analfabéták tanulják meg az írást-olvasást.

Az igazgató szinte restellkedve mondja, hogy neki jobb sors adatott, kereskedelmi főiskolát végzett, és négy gyermeke jövője sem bizonytalan. Majd ismét visszatér arra, hogy nem az iskolákra büszkék elsősorban, hanem, hogy gyarapítani tudják a munkaalkalmakat. Ez az alapja a tanulásnak is. A közeljövőben egy hátomszáz embert foglalkoztató részleget szerveznek, de még így sem tudnak majd minden jelentkezőnek munkát adni.

A varrógépek, a szabászállványok mellett a teremben most délután főleg nők dolgoznak. A férfiak többségének egy kis, tetővel fedett verandán jut hely.

Fényképezni akarok. A lányok közül többen szégyenlősen eltakarják az arcukat, elteszem a gépet. Bizonyára városiak, a falusiak már megszokták, hogy együtt dolgoznak a férfiakkal, ők nem hordanak fátylat sem.

– Reméljük – mondja búcsúzóul az igazgató – a városban is mielőbb leszoknak a fátyolviselésről, s a nálunk készülő nadrágkosztümöket nemcsak a külföldiek, hanem a jemeni lányok és asszonyok közül is mind többen fogják hordani.

Még egy üzemet meglátogatunk, a Zindzsibar melletti gyapotbálázót. A betakarítás ideje van, Abdul Baki Hazza igazgató nagyon elfoglalt. Az ötvenéves férfi tagja az NFPSZ Központi Bizottságának, nagy a tekintélye a környéken. A felszabadulás után a propaganda- és szervező munkában tűnt ki. De nem erre a legbüszkébb. Bevezet a üzembe és szinte gyermeki örömmel mutatja meg azt a tisztító gépsort, amelyet saját kezűleg, már igazgató korában szerelt be.

A bálázóban 450 idénymunkást és 145 állandó munkást foglalkoztatnak – és szezononként körülbelül 20 millió rattle (1 rattle = kb. $^1/_2$ kg) súlyú gyapotot dolgoznak fel, azaz válogatják, osztályozzák, tisztítják, csomagolják a termést. Összesen 85 gép „karmai" közt halad át az áru; többségük tisztítógép.

A munka új törvénykönyve a munkaidőt napi 8 órában rögzítette, de a gyapotfeldolgozóban szezon idején előfordulnak 12 órás műszakok is, nem lehet halogatni a feltorlódott anyag válogatását, tisztítását. Egy műszakban 180–240 gyapotbálát bocsát ki az üzem, ezeket az adeni kikötőben Angliába, Japánba és Kínába induló hajókra rakják.

Az igazgató a legboldogabb emberek közé tartozik, akiket valaha láttam. Nem fiatal már, de úgy érzi, mindent elért, amit kívánhatott. Biztos magában, bízik a beosztottjaiban, úgy érzi, hogy azt csinálhatja, amihez kedve van.

– Mégis, van, amivel elégedetlen? Mi az, amin változtatni kellene? – kérdezem.

– Ha országos méretekben gondolkodom – válaszolja –, bőven van tennivaló. Több munkaalkalom kellene. Több gyapotra lenne szükség, és egyszer talán azt is megérjük, hogy ezt az értékes terméket nem nyersanyagként szállítjuk ki, hanem lesz szövödénk, fonodánk is, és a most fellendülő ruházati ipar nem lesz kénytelen újra importálni azokat a termékeket, amelyek alapanyagát előzőleg – exportálni kényszerültünk.

Adeni szállodámban az estét ismét közgazdászok társaságában töltöm. Beszélgetés közben Magyarországra terelődik a szó. Nálunk hogyan indult meg az ipa-
 rosítás – kérdezik –, és ugye hasonló nehézségekkel küzdöttünk mi is? Mert az

utak hasonlóságát nemcsak az eredmények azonossága vagy hasonlósága, hanem a felgyülemlett hibák rokonsága is jelezheti.

A fiatal állam forradalmi értelmisége, politikai lelkiismerete választ keres saját szakmai és morális problémáira. Választ keres és segítséget – megerősítést vagy bírálatot – vár kérdéseire, kétkedéseire.

Tanul az ország

Ibrahim Abdullah Szuedi egészségügyi miniszterhelyettes még nem ért húszas éveinek végére, amikor posztját elfoglalta. Neve előtt nem szerepel a „dr.", s mintha csak el akarná kerülni az ezzel kapcsolatos felesleges kérdezősködést, mindjárt elmondja, hogy nem orvos, mert azokra nem a minisztériumban van elsősorban szükség, hanem a kórházakban, rendelőkben. Az orvos gyógyítson, a politikus és az adminisztrátor pedig igazgasson, szervezzen, vezessen.

A miniszterhelyettes kórházi szervezést, igazgatást tanult két és fél évig Angliában. Onnan hazatérve az adeni „Köztársaság" kórházban volt az igazgató adminisztratív helyettese.

Mielőtt jelenlegi munkaterületéről, munkaköréről bármit mondana, ő is kötelességének tartja, hogy emlékeztessen a sivár gyarmati örökségre.

– Nemcsak a gazdaságunk volt beteg, amikor kivívtuk a függetlenséget, a nép is beteg volt. És nem rendelkeztünk az emberek gyógyításához szükséges eszközökkel, anyagiakkal. Nem volt technikai felszerelés, képzett szakember, nem volt ivóvíz, hiányzott az egészségügyi propaganda, a megelőzés, a kórház – semmink sem volt.

A függetlenség után a Nemzeti Front és a kormány azonnal mindenki számára biztosítani akarta a teljes egészségügyi ellátást. Főleg az 1969. június 22-i „korrekciós lépést" követően kezdett gyorsulni a falusi rendelők építése. Külföldi – elsősorban arabközi segítséggel – megindult az egészségügy fejlesztése, korszerűsítése. Hároméves fejlesztési tervet dolgoztak ki, amelyben főként a társadalmi munkára építettek. A terv 45 kisebb-nagyobb rendelőintézet felépítését és mun-

kájának megszervezését írta elő, de már a második tervév végére ennek több mint négyszerese, 186 rendelő készült el.

De a rendelőkből még hiányzott a berendezés, a felszerelés és a – személyzet. Gyógyszert, orvost, műszert kellett kérni, vásárolni külföldről, és a szocialista országok – köztük hazánk is – küldte az orvosokat, a technikai felszereléseket és a gyógyszereket. Segítettek az arab országok is, elsősorban Egyiptom és Irak.

– A függetlenség előtt mindössze öt jemeni orvos dolgozott Adenben – mondja a miniszterhelyettes –, az angolokat és a turistákat kezelő, gyógyító orvosok mind külföldiek voltak.

Az ingyenes orvosi ellátásról dönteni könnyű volt, de biztosítani az ellátást annál nehezebb. 1973-ban 38 végzett orvosa volt az országnak, de köztük kevés specialista, kevés, aki értene a trópusi betegségekhez. Nagy szükség van tehát továbbra is a külföldi szakemberekre. A Szovjetunió nemcsak orvosokat, hanem segítségükre tolmácsokat is küldött; Kína kórházat szervezett, ahol 20 orvosát foglalkoztatja, az NDK és Kuba is nagyobb arányú segítséget nyújtott. Bilharziasis, tébécé, malária mellett még jó néhány féle speciálisan „helyi" kór gyötri itt az embereket. A mostoha éghajlat, a rossz táplálkozási viszonyok, az egészségtelen szokások miatt nehéz úrrá lenni a betegségeken, egyre újabb problémák adódnak, s ezekkel még külföldi segítséggel sem tudnak megbirkózni.

Még ápolónőket is külföldön kellett eleinte kitaníttatniuk, most már van ápolónőképzőjük. Gyógyszerészek, segédorvosok kiképzésének a megszervezését is tervezik, hogy a meglevő 1550, illetve a tervbe vett 2000 kórházi ágyon a betegek megfelelő ellátást kapjanak.

De az egészségügynek nem az orvos-, a kórház- és gyógyszerhiány a legfőbb problémája, súlyosabb gondokat okoz a szegénység, elsősorban a hiányos táplálkozás. A betegségekkel szembeni védtelenségnek ez a fő oka. Fejletlen az egészségügyi kultúra, a higiénia.

– Ezernyi a feladat! – sóhajt a miniszterhelyettes. – A családtervezési munkából is jelentős részt kellene vállalnunk, mert egyelőre még csak plakátok népszerűsítik az ideális dél-jemeni családmodellt. A jelenlegi túlméretezett családok helyett az volna a kívánatos, ha családonként megelégednének két gyermekkel.

Számolgatni kezdek: 38 orvos, néhány tucat felcser vagy segédorvos, viszony-

lag szerény létszámú ápolónő és gyógyszerész gárda – ennyiből áll a majd kétszáz társadalmi munkában felépített rendelő, a féltucatnyi régi és új kórház teljes személyzete. Ennyi embernek kell gondoskodnia az 1,6 milliónyi lakosság ellátásáról.

– Hogyan oldható ez meg? – kérdezem.

– Nagy szerepe lenne a megelőzésnek, de hát ez még a jövő feladata. A jelen: orvosaink, egészségügyi káderein szinte éjjel-nappal dolgoznak. Engedélyeztük számukra, hogy többféle állást, munkakört betölthessenek, s tudomásul vesszük kiemelt jövedelmüket. Cserében viszont adminisztratív eszközöket is alkalmazunk: kötelezővé tettük mindegyiküknek az ideiglenes vidéki szolgálatot, azt, hogy a távolabb fekvő rendelőkbe is kiutazzanak. A súlyos betegeket, a komplikáltabb orvosi beavatkozásra szorulókat pedig Adenbe hozzuk, és ez még jó ideig így lesz.

Az ország sajátos helyzete folytán az adeni központi kórházat közvetlenül a minisztérium ellenőrzi, más kórházak a kormányzósági vezetőknek, szakvezetőknek tartoznak felelősséggel, és ők a gazdái a kisebb rendelőknek, az úgynevezett népi klinikáknak is.

A minisztérium önálló propagandaosztálya az egészségügyi kultúra terjesztésén, fejlesztésén dolgozik. Úgy fogalmazták meg: az egészségügyi szemlélet térnyeréséért harcol – tévében, tankönyvekben, újságokban, rádióban, előadásokon.

A miniszterhelyettes a búcsúzáskor adeni és vidéki kórházak, „népi klinikák" és rendelők meglátogatására buzdított. Láttam is néhány vidéki rendelőt, voltam a Hatodik Tartomány központi és egyetlen kórházában, voltam gyógyszertárban is, de ezúttal azt az élményemet mondom el, amely a legtöbbet árult el arról, hogy miként fejlődik az egészségügy, mennyire alapfokon kezdődött el minden, mennyire igaza volt a miniszterhelyettesnek, amikor azt mondta, hogy a nulláról indultak el.

LÁTOGATÁS EGY NÉPI KLINIKÁN

Lahejből, a Második Tartomány központjából indultunk el egy népi klinika meglátogatására.

A gépkocsi a Bőség Völgyének száraz hepehupáin zötykölődött; most nyoma sem volt a bőségnek, azaz oázisnak, öntözött földnek. Kétórai rázkódás után a messzeségben, a sivatag közepén végül feltűnt egy fabarakk. Közelebb érve már látjuk a csöveket is, amelyek a frissen ásott és betonnal bélelt árkokba vezetik majd a vizet. A barakk felől egyenletes fűrészelés hangja hallatszott.

A „klinika" ugyanis most épül társadalmi munkában. Ez a százhetvenedik, és valamilyen anyaghiány vagy szervezési melléfogás miatt lassabban készül, mint Adenben sejtették. Az asztalos kényelmesen szabdalja a deszkákat, segédje pedig, miután berakta az ablakkeretet a nyílásba, a műtőasztal felületét kezdi simítani egy öles gyalúval. Laheji kalauzunk megnyugtat, hogy ha tudnak festéket szerezni, be is mázolják az asztalt. A fal mellett álló, csupasz deszkákból készült gyógyszerszekrényt illetően már nem tesz ilyen könnyelmű ígéretet.

Arra számítanak, hogy egyelőre felcser vagy szülésznő fog ide kijárni.

– És honnan jönnek a betegek – kérdezem. Ház ugyanis közel s távolban nem látható.

– A rendelőt a szivattyú mellé építettük – kapom a választ –, hogyha már valamennyi lakóhelytől messze van, legalább az élet forrásához, a vízhez legyen közel. Egyszer talán a vizet bevezetjük a rendelőbe, és reméljük azt is megérjük, hogy aki leül a váróban – amit majd még ezután építünk föl, mert nálunk aztán lehet várni a szabad ég alatt is –, még kancsó is lesz előtte az asztalon, tele vízzel, s mellette tiszta poharak.

Közben újabb segítség érkezik. Két fellah jön, szegeket, keskenyre vágott bádoglemezeket hoznak. Nagy igyekezettel fognak a munkához, látnivaló, hogy meg akarják mutatni az idegennek, mit tudnak. A vékony lemezeket gondosan ráillesztik a deszkák közötti résekre, és odaszegezik őket. Úgy befedünk minden kis nyílást, hogy se a nap nem tud majd besütni, se a lámpafény kiszűrődni – ígéri az egyikük. Közben megindul a találgatás, vajon még este, sőt éjszaka is hajlandó

lesz-e az orvos vagy a felcser itt dolgozni? És a betegek, ők eljönnek-e majd ilyen messzire?

Amíg beszélgettünk, elkészült az orvosnak egy támlásszék és egy hokedli is, amire majd a lavórt teszik.

Laheji kísérőnk hozzám fordul:

– Tudja mikor lesz itt valóban szocializmus, emberhez méltó élet? Ha már nemcsak az orvos akar kezet mosni, hanem mindenki. Ha majd a víz nemcsak a szomjas ember képzeletét csigázza fel, hanem azét is, aki fáradtságából, egész napi munkájából akar felfrissülni.

A sivatagból visszakocsikázunk a kormányzósági székhelyre, és kísérőmmel leülünk egy teázó teraszára. A kecskelábú asztalok és székek között kólával, narancslével, kávéval, teával megrakottan közlekednek a felszolgálók. Mezítlábasok, mint a vendégek nagy többsége, s tálcáikat egyensúlyozva, reménytelen harcot vívnak a legyek hadával.

Kísérőm tejes teát rendel. Amikor megkapja, a csészét leveszi a tányérról, és néhány kortynyit ráönt. – Így hamarább iható lesz a forró tea – mondja –, a porcelán tányér gyorsan lehűti. Közben a poharat a bizonytalan színű asztalra helyezi, majd kis idő múlva szájához emeli a tányért, és megkóstolja: iható-e már a tea. Úgy látszik, túl sokáig hűtötte, mert most a melegítés következik. Az asztalról visszateszi a teával félig telt tányérba a teáscsészét. Újabb kóstolás, aztán bólint: ez az igazi, végre „beállt" a kívánatos hőmérséklet! Most már beszélgethetünk.

– Orvosi rendelő a sivatagban! – szólal meg. – Csak azt tudnám, hogyan veszszük majd rá a fellahokat, hogy megfogadják az orvos vagy a nővér tanácsait?! Tanulni, tanítani kell, ez most a legfontosabb, hiszen a legtöbb ember még azt sem nagyon hiszi el, amit a saját szemével lát, nemhogy babonás szokásaival szakítana.

A LEGJOBB TANULÓ

Tanítani, tanulni kell. A kunyhó egyetlen ablaka előtt zsákvászon lóg, a legyek és a por ellen védi a bentieket.

Ez a legegyszerűbb népiskola, ha nem hatna ironizálásnak, azt is mondhatnám, hogy típusterv alapján készül, mert még jó néhány ilyen tákolmányt láttam méretre és berendezésre – csupán egy falitábla – hajszálpontosan egyformát.

A táblánál ott áll a tanító, a meglátogatott iskolában történetesen a szövetkezet bérelszámolója, előtte törökülésben vagy éppen állva 29 parasztember lesi szavait. 15 és 52 év közötti a tanulók életkora, munka után jöttek ide, írni-olvasni tanulnak.

A tanító bemutatja legjobb növendékét.

– Ez itt Ali, a tevéket őrzi, ő tanult meg a leggyorsabban olvasni. Sajnos, nem tudunk közös olvasást tartani, nem kérhetjük meg a többieket, hogy kísérjék figyelemmel a felolvasót, a felelőt, mert nincs tankönyvünk. A „diákok" fele az alkotmány paragrafusain tanulja a betűzést, a másik fele újságokból. Úgy tervezzük, hogy ha egy kicsit jobban megy a silabizálgatás, akkor valakit beküldünk Adenbe, hogy vegyen 30–40 példányt valamelyik újságból. Így egy ideig lesz „olvasókönyve" mindenkinek.

A parasztok tarisznyában, kendőben hozták „tanszereiket". Batyujukban toll, ceruzavég, füzetlapok s valamelyik elérhető kiadvány egy-egy példánya: a Nemzeti Chartát, az NFPSZ ötödik kongresszusának határozatait vagy a kormány legújabb rendeleteit tartalmazó füzetecske.

A tanító pontosan úgy viselkedik, mintha egy európai iskolában tartana bemutató tanítást a tanfelügyelő előtt. Lehetőleg a legjobb diákokat felelteti, a fáradt fellahok pedig megható igyekezettel javítgatják egymást és öntudatosan válaszolnak a kérdésekre.

Megkérdezem tőlük, ki miért tanul?

– Szeretném, ha nemcsak a legegyszerűbb munkákat bíznák rám – így a tevehajcsár, aki arra vágyik, hogy valamikor szivattyúkezelő legyen. Tizenketted magával mondta, hogy többet, jobban, hozzáértőbben akar dolgozni a jövőben, ez az oka, hogy „vén fejjel" vállalta a tanulást.

Két fiatalember tovább akar tanulni, középiskolába szeretne menni és talán még feljebb is.

Jahja Mukred válaszát szó szerint idézem, mert még öten mondták majdnem ugyanazt, mint ő, az ötvenesztendős csősz: Mindent meg akarok tudni Jemenről, a forradalomról, a Nemzeti Frontról és Szalminról. Aki olvashatja az újságot, az sokkal jobban megérti, mi történik a fővárosban, mi van körülötte, mit ad neki és mit kér tőle a haza.

– A Koránt is csak a papok értették, akik olvasták, a szocializmust is csak az érti meg igazán, aki olvasni tud – mondja mély meggyőződéssel.

– Én mindig irigyeltem azokat – így egy középkorú férfi –, akik elmondhatták: utána számoltam, hogy jól adta-e össze az árakat a kereskedő. Meg azokat, akik ellenőrizhetik az újságokban, hogy tényleg úgy állnak-e a dolgok, ahogy mondják.

A tanító szívesen dicsekszik az „iskolások" jó előmenetelével, de azért nem bánja, amikor elbúcsúzunk.

– Ma ugyanis dupla anyagot veszünk át – mentegetőzik. Csütörtökön Adenbe kell mennem, viszont emiatt nem maradhatunk el. Tudja mit szeretnék elérni? Azt, hogy a falumban megszólják, aki nem tud írni-olvasni.

Búcsúzóul még megkérdezem, mi az oka annak, hogy csak a férfiak tanulnak, a nőkben nem sikerült felébreszteni a művelődés iránt a legszerényebb vágyakozást sem.

– Ellenkezőleg! A nők közül talán még többen tanulnak, de velük a nőbizottság foglalkozik. Dél-Jemenben a felnőttek között sem általános a koedukáció.

A női tanfolyamokat szervező tartományi és a laheji városi nőbizottság vezetőit egy fél napon át üldözzük, de éppen az iskolák szervezése miatt nagyon nehezen tudunk valakit is elérni. Végül is az interjúra eléggé szokatlan helyen, egy gyapotültetvény mellett kerül sor. A bizottság tagjai – átlagéletkoruk 18 év – ott néznek a riporter lencsévébe, ott ismertetik a tartomány oktatásügyi helyzetét.

– Pontos adatokat persze ne várjon – kezdi a titkár –, de annyit elmondhatok: évről évre több nő tanul. 1972-ben országosan 50 százalékkal több nő iratkozott be iskoláinkba, tanfolyamainkra, mint az előző esztendőben. S számuk azóta is állandóan nő.

Szalva Mohamed Szad Szanaini a gyapotbálák között rögtönzött előadást tart arról, hogy ebben a tartományban szinte mindenki, aki valamilyen politikai feladatot vállal, társadalmi munkában tanít is egy-egy alfabetizációs iskolában.

– Ma még enni is alig volt időm – mondja –, tanulás után máris rohantam egy bizottsági megbeszélésre. Esténként pedig magam is tanítok. Túl akarunk lépni azon a fokon, amelyen a nőnek kizárólagosan a házasság a célja. Ám, ha dolgozni akar, tudnia kell írni és olvasni. Semmiféle igényesebb üzemben – a mi viszonyaink között kell érteni az igényesebb üzemet – nem állnak szóba az analfabéta nővel. Mit kezdjenek egy olyan emberrel, aki például még azt sem tudja elolvasni, hogy *„a vezeték érintése életveszélyes"*.

– Azt szeretnénk, ha a jemeni nőnek végre értéke lenne, nemcsak ára.

– Hogyhogy?

– Régen, noha igen magas árat kértek az eladó lányért, az asszonysorba jutott nőnek már nem volt szava. A zindzsibari nőkonferencia szabályozta – legalábbis irányelvekben – a lányok árát, és ezzel jelentős lépést tettünk afelé, hogy a házastársakat ne a szülők, hanem maguk a fiatalok válasszák ki. Ez persze újabb és újabb feladatok tömkelegét zúdította ránk. Mert a törvényt korántsem könnyű megtartatni. A szülői önkény ez esetben úgy nyilvánul meg, hogy törvényellenesen magas árat kérnek a lányért, s ezt csak az tudja megfizetni, akit ők már eleve kinéztek.

– Mi történik ilyenkor?

– A fiatalok egyike – előfordul, hogy a fiú – felkeres bennünket, és bejelentést tesz. Mi kivizsgáljuk az ügyet, és megpróbáljuk rábeszélni a szülőket, változtassanak elhatározásukon. Ha pedig másként nem megy, kényszereszközökhöz nyúlunk. És itt kell visszatérnünk ismét a tanulás kérdésére. Alig volt példa arra, hogy tanulatlan nők jöttek volna jogvédelmet kérni, csak az öntudatra ébredt lányok és asszonyok merik követelni törvényes jogaikat. Így van ez a válásnál is, ezért manapság még általában a férfiak kezdeményezik a válást Dél-Jemenben. De most már törvények határozzák meg a válóokokat, akármilyen indokkal nem lehet beadni a keresetet, illetve kimondani a válást. És ha ez mégis megtörténik valahol, s a döntés az asszonyt károsítja – nem jön hiába hozzánk jogorvoslatért.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságban gyakran mondták nekem, hogy

az analfabetizmus felszámolásának főhőse a jemeni nő. A lányok és asszonyok tömeges tanulásához, gátlásaik feloldásához éppen a már tanult nők adják a legnagyobb segítséget. Naszib Aved tanár úr, a Harmadik Tartomány írást-olvasást oktató központjának vezetője is a legnagyobb elismerés hangján beszélt a tartományban oktató nőkről.

– Zindzsibarban, a tartomány székhelyén 23 osztályt szerveztünk eddig a 245 női és 480 férfi hallgatónak. A gyarmati rendszerben ebben a városban a férfiak 55 százaléka, a nőknek pedig 65 százaléka volt analfabéta. A jelenlegi arány: 35, illetve 45 százalék. A tíz százaléknyi különbség még fennáll, de a nőszövetség nagyon rákapcsolt az agitációra, és az újonnan jelentkezett lányokból és asszonyokból már pótosztályt kellett szervezni. Ennek hallgatói napi két órát tanulnak mindaddig, míg be nem érik társaikat, akik heti két alkalommal járnak a tanfolyamra.

Megkérdezem az analfabéták oktatóját, hogy az ő felesége tud-e írni-olvani?

– Nem, de már tervbe vettük!

– Nyilván a tanító-férj fog vele foglalkozni?

– Szó sem lehet róla! Ő is a tanfolyamra fog járni. Amikor megkapom a nyári szabadságot, átveszem tőle a gyerekek gondozását, őt meg beiratom a nyári iskolába.

A NŐK ISKOLÁI

Naszib Aveddel meglátogatjuk a nők iskoláját. Az egyik tanteremben fiatal asszszony magyaráz, tanult mestersége szerint is tanítónő. Gyönyörű fekete szemei és ízléses aranyékszerei mellett, barna mintákkal telerajzolt keze vonja magára a figyelmet.

– Itt a kéznek is kozmetikája van – mondja csodálkozásomat látva –, régi szokás a lányok, asszonyok tenyerének ilyesfajta teleírása. De azután elhárítja a „tenyérírásra" vonatkozó további kérdésemet. – Sokkal érdekesebb ennél az ebben

a tanteremben összeverődött nők sorsa. Kérdezze meg csak azt a fátyolos asszonyt a második sorban.

Szaida Szef nehezen szólal meg:

– Dolgozni szeretnék, de tanulás nélkül nem is reménykedhetnék ebben. A férjem írástudó, most a gyerekemmel járok ebbe az iskolába, sőt, ugyanabba az osztályba. Ő segít nekem, fiatalabb, jobban fog a feje.

Arim Moh 45 esztendős, nyolc gyereke van, a legidősebb 17 éves. – Ennyi gyerek mellett bizony elég lassan haladok – mondja szégyenlősen.

Előtte elvált asszony figyel. Meddő, s ez törvényes válóoknak számít. Valamiből azonban élnie kell. Munkásnő akarok lenni – mondja nyugodtan, határozottan, mintha ebben az iskolában nemcsak a betűvetést, hanem a csapások (mert a válás itt súlyos csapásnak számít) elviselését is megtanítanák.

Az általános iskolában vidámabb a hangulat, Elisa Ahmed Husszin igazgatónő mindössze 25 éves. 432 diákért felel, akik tíz osztályt népesítenek be. Padok mindössze négy tanulócsoportnak jutottak, a tábla pedig a legtöbbször nem más, mint maga a kátrányos fal.

Három osztályt úgy helyeztek el, hogy egy nagy termet kartonpapír térelválasztókkal osztottak részekre. Egyik-másik osztály sorsa ennél is mostohább: egy-egy fa alatt kaptak helyet az udvarban.

Az iskolában arabot, angolt, matematikát, földrajzot, történelmet és vallástant oktatnak.

– Próbálkozunk, hogy minden tantárgyat korszerűbben tanítsunk, mint elődeink tették – mondja az igazgatónő. – Az arab nyelv és irodalom témakörében például mellőzni akarjuk az arab irodalom szellemével eddig tévesen azonosított talányosságot.

Az igazgató biztat: feltétlenül látogassak el egy középiskolába is, de azért ne felejtsem el, hogy az országban a kulturális és az oktatási munka alapja az írás-olvasás tanítása. Dél-Jemenben a korrekciós lépést követő két évben 232 iskolát hoztak létre.

A tartományi nőszövetségi központnak tetőteraszos, erkélyes kőépület ad otthont. Persze ne irodákra gondoljunk, gyűléstermek, tanfolyamokat, klubokat be-

 fogadó kisebb szobák sorakoznak egymás mellett. A termekben a szerény beren-

dezési tárgyak is azt mutatják, hogy a szövetség tevékenysége elsősorban oktatásra, képzésre összpontosul. De segítik az egyedülálló nőket is, akiknek Jemenben még nehéz a sorsuk. Az elmesélt történetek többsége hasonlít egymáshoz, a „főhős" rendszerint elvált asszony. Egy konkrét eset: egyetlen gyermeke a férjénél maradt, az asszony nem is láthatta, de különben sem tehetett volna érte semmit, mert magának sem volt miből megélnie. Az asszony arra az útra kényszerült, amelyikre számos sorstársa szerte a világon. Most már arra hivatkoztak: züllött anyának nincs is joga gyermekéhez. Ekkor a nőszövetség közbelépett, állást szerzett az asszonynak, aki így új életet kezdhetett, és azután már hetente találkozhatott a gyermekével.

A nőszövetség egyik vezetőségi tagja azzal büszkélkedik, hogy a zindzsibari nők szorgalmasan tanulják a fegyverek kezelését is. A legközelebbi ünnepségre már fegyveres női milicista szakasz vonul ki.

Az asszonyok egy másik csoportja varró tanfolyamra jár. A szövetségnek két varrógépe van, s ez már nagy eredmény, azelőtt a nőknek uzsoraáron kellett bérelniük a masinákat.

Szalma Mohszen kulturális felelős szervezi az előadásokat a nők helyzetéről, feladatairól. Filmeket hozat Adenből – és gépírást tanul. A következő évben pedig már tanítani akarja. A tanfolyamra bőven van jelentkező, vettek is még két írógépet.

Kézműipari tanfolyamok is működnek. Elgyönyörködöm a dekoratív fejdíszekben, női fútákban, gyékényszatyrokban.

Azt hiszik, megáhítottam valamelyiket, és hiába magyarázkodom, megajándékoznak egy csinos gyékényszatyorral meg egy-egy ízléses fejdísszel.

Hogy zavaromat leplezzem, a köszönet mellett átnyújtom a titkárnak töltőtollamat: emléket az emlékért.

AZ ANALFABÉTA RIPORTER

Másnap reggel az Ötödik Tartomány, az egykori Hadramaut fővárosába, Mukallába utaztunk. Első utunk a társadalmi munkában épített rádióállomás épületébe vezetett. A „tanácskozóteremben" már vártak ránk a helyi nőszövetség vezetői, és közölték, hogy beszélgetésünkről rövidesen rádióriportot hallhatok.

Csodálkoztam: magnetofonnak, jegyzetfüzetnek nyomát sem láttam. Csak előttem volt notesz. Hogyan lesz ebből helyszíni riport? Hol van itt a riporter, aki a társalgást ország-világ tudtára adja?

Bemutattak egy harminc év körüli férfit, aki, amikor meglátta csodálkozó képemet, kertelés nélkül bevallotta, hogy ő nem jegyzetel, nem is szokott, mivel – analfabéta. De hát akinek jó a memóriája, annak mivégre a betűvetés?

Kollégám csak mellékállásban riporterkedik, de fő foglalkozásában is szüksége lenne az írás-olvasás tudományára. A szikár férfi ugyanis kézbesítő. Naponta száz-százötven küldeményt továbbít anélkül, hogy egyszer is tévedne, hogy akár egyszer is másnak adná a pénzt, a levelet, mint akit illet.

– Emlékezőtehetség kérdése az egész – közli –, a hivatalban elmondják, melyik levelet vagy pénzösszeget hová, kinek vigyem, a többi már az én dolgom.

– És hogyan készít riportot?

– Kérdezgetek, hallgatom, mit beszélnek mások. És mindent megjegyzek. Útközben vissza a rádió felé már rendszerint ki is gondolom, milyen formában tálalom majd, amit tapasztaltam. Mert nemcsak híreket, riportokat, tudósításokat készítek, hanem kisebb párbeszédes jeleneteket, hangjátékokat is. Hétféle emberi hangon tudok folyékonyan beszélni, emellett jó néhány állat hangját is utánozom. De azért ne higgye, hogy nem irigylem azokat, akik ismerik a betűket. Azt hiszem, könnyebben élnek. Meg aztán, öregségemre az én memóriám is bizonyára megkopik, előbb-utóbb szükségem lesz a „mankóra", az írásra-olvasásra.

– Mennyit keres kétféle foglalkozásával, a kézbesítéssel és a riporterkedéssel?

– Mintegy 15–20 dinárt, azaz ötven dollárt havonta. Kaphatnék többet is: hívtak Szaúd-Arábiába, jól fizetett állást kínáltak a zsoldosoknál. De Jemen ellen nem harcolok. Inkább itt beszélek szegényen, néha éhesen is a népszámlálás-

Jellegzetes táj az ország északi részén

Naszib Aved tanár úr,
az analfabéták oktatásával foglalkozó iskola vezetője

A zindzsibari általános iskola igazgatónője mindössze 25 éves

Évről évre több nő tanul

Középiskolás lányok tornaórán

Vége a tanításnak . . .

Rablóvárakra emlékeztető házak a majfahi vádi mentén

Az ország második városa Mukalla

Szejuni látkép

A mukallai kikötő

A sivatagban még ma is a legmegbízhatóbb szállítóeszköz a teve

ról, a nők felszabadításáról, és arról, hogy a sok megpróbáltatás, nehézség nem törheti meg azt a nemzetet, amely az igazságért, az emberi életért és méltóságért harcol.

Kísérőm elárulja: valamiképpen kiderült, hogy én eredetileg tanárnak készültem, azért gondoskodtak olyan előzékenyen annyi iskolalátogatásról. Egy belga újságírónővel járjuk végig az adeni iskolákat. Kolléganőm szimpatikus, 45 év körüli hölgy volt, aki nagyon megörült, amikor kiderült, hogy az adeni tájékoztatásügyi minisztérium legjóképűbb kísérőjét adták mellénk. A fiatalember kora megállapíthatatlan volt, mintha az idő is megállt volna annál a kerékvető kőnél, amely két éve lefordította kocsiját az útról. A roncsok alól egyedül mászott ki, felesége és két gyereke ott pusztult.

A belga vendég egyébként Dhofarba készül, már hónapok óta vár az indulási engedélyre, mindenképpen el akar jutni az ománi szabadságharcosok által ellenőrzött járásokba. Nem merem elárulni neki, hogy jómagam két nap múlva indulok a dhofari frontra, csak még az iskolalátogatások záróakkordjaként előtte elmegyünk a fokomi halászok iskolájába.

Erről a napról két emlékem maradt. Az egyik tanteremben újságból kivágott képeket raktak a falra. Színes táj- és városképek voltak, köztük az egyik alpesi tájat ábrázolt, hóborította hegycsúcsokat, a lejtőkön síelőkkel.

Megkérdeztem a tanítót: mit mond ez a kép a gyermekeknek, akik életükben nem láttak még havat, azt sem tudják, mi az a fagypont.

– Ezzel a képpel próbáltam megmagyarázni: mi is az, hogy tél. Hogy a hideg csapadék belepi a tájat, a nagy fehérségben ember, állat fázik.

– És megértették, mi az, hogy fázik?

– Hát bizony, nem volt könnyű fogalmat adni róla. Emlékszem, ezen az órán nagyon megizzadtam, pedig negyvenöt percen át csak a hidegről beszéltem. Kínomban azt mondtam a gyerekeknek: ez a hó még a frissen kifogott tengeri halnál is hidegebb. Ezt már megértették, s ennél többre nem is törekedhettem.

Az iskolából kilépve elnyűtt, elformátlanodott halászfeleség lépett elém, kisgyerek volt a karján és várta a következőt.

Elkínzott, segélykérő arccal nézett rám. Megtudtam, hogy kegyetlen fejfájás gyötri, fájdalomcsillapítót szeretne. Már nyúltam a táskába a gyógyszer után, ami-

Régóta készültem az útra, Dél-Arábia Vietnamjának meglátogatására. A Front adeni képviselőjének vezetőjével, Szaleh Taherrel beszéltük meg az utazás részleteit. Egy hajnalon megérkezett értem adeni szállodámba a dzsip, a dhofariak két fiatal aktivistájával, hogy kivigyenek a repülőtérre. Illegális névre szóló repülőjegyet kapok, ettől a pillanattól kezdve Szalem Emír a nevem. Az útra ellátnak könyvekkel, folyóiratokkal, s amíg a repülőgép átszelte az Arab-félsziget déli részének mintegy a felét, és megérkezett Dél-Jemen legkeletibb repülőterére, Al-Gueddába, volt időm ismerkedni Dhofar történetével, a Front politikai irányvonalával, katonai eredményeivel, nemzetközi kapcsolataival.

Dhofar a társadalmilag-történelmileg elmaradott olajszultanátusnak, Ománnak a legelmaradottabb tartománya. A XX. században is középkori állapotokat konzerváló Szaid bin Taimur szultán zsarnoki uralmát nyögő nép rendkívül kezdetleges, primitív körülmények között élt, s még azt a keveset is, amit előteremtett, súlyos adókkal, illetékekkel terhelték. A nép helyzetén az sem változtatott, hogy az országban gazdag olajlelőhelyeket fedeztek fel (ezekből egyébként az amerikai Continental Oil és az Union of California, valamint a német Wintershall A. G. húz busás jövedelmet). A dhofari fiatalok egy része a század ötvenes-hatvanas éveiben a környező arab országokban keresett munkát, ott megismerkedett az arab felszabadító mozgalmakkal, a haladó eszmékkel. Egyesek közülük még a szocialista országokba is eljutottak ösztöndíjasként. Visszatérve még riasztóbbnak, még elviselhetetlenebbnek találták a helyzetet, a modern világ s e középkori birodalom közti ellentétet. Nem véletlen tehát, hogy éppen e fiatalok voltak az élesztői

A Front irodája Al-Guedda szélén, egy napszítta falú, kopottas épületben kapott helyet. Vezetője fiatal, jó kedélyű, ám szűkszavú férfi. Az udvariaskodások, a kötelező rendkívül ízletes arab tea után közli, hogy csak az ebédet várjuk meg, és máris indulunk. Terepjáró autóval, ameddig lehet, azután halászbárkára szállunk – s végül már csak a lábunkra bízhatjuk magunkat.

Beülünk a terepjáróba. Rajtam kívül mindenkinél fegyver van, egy-egy nagyobb zökkenőnél a géppisztolyok agya odacsapódik a tetőhöz. Már több órája utazunk, de még nem találkoztunk egy lélekkel sem. Ekkor a vezető egy kis kőszegély mellé kanyarodik. A kövek mögött megjelenik egy ember s két kezével egy elgörbült lavórhoz hasonló edényt emel magasra. Vizet kínál, amit egy mély gödör – nevezzük kútnak? – aljából mereget ki. Az utasok szájukhoz emelik az edényt, miközben a víz egy része visszacsorog a kútba. Engem is biztatnak, hogy igyak, elhárítom. Akkor még nem tudom, hogy később a hegyekben mohón fogok kortyolni a bőrtömlőből kiöntött 25–30 fok meleg vízből is.

Feltöltik a hűtőt és indulunk tovább. Kísértetfaluk mellett hajtunk el, csak néhol tűnik fel egy-egy fátyolos asszony alakja. Mintha a napon égetett vályogtéglákból épült házak között megállt volna az élet, az idő.

A Zöld Hegyek most éppen olyan kopárak, mint a többiek, de azt mondják: látnám csak július és október között, akkor kizöldül a határ, s termővé válnak a völgyek. De most még csak április van. A hegyek lábánál kiépített út kezdődik, azaz, hol mennyire lehetett, kihasítottak egy járatot a sziklákban.

Mögöttem, a kísérők lábánál súlyos csomagok zötykölődnek. Újság, könyv, gyógyszer, élelmiszer van bennük. Utánpótlási vonal, hadi út ez. De még nem vezet el egészen Dhofarig, még nem készült el teljesen.

A hegyek úgy ereszkednek le az óceán partjára, mintha óriási kőállatok rakták volna egymás mellé a lábaikat, mi pedig ott tekergünk e lábak előtt. Olyan magasságban vezet az út, hogy a hullámverés ne érje el. Monszunesők és monszunviharok idején, amikor a kis hajók nem tudnak kimenni a haragos tengerre, különösen fontos ez az összeköttetési vonal.

Egy halászfaluban – 20–30 vályogviskó – állunk meg. A hegyekben fakadó kis patak szeli át, medre mentén zöld csík, de már csak fűcsonkok maradtak meg: mindent lerágtak a tevék, a kecskék és a birkák.

HALÁSZBÁRKA A VIHAROS TENGEREN

A kikötőben zajlik a mindennapi élet: a halászok zsákmányukat boncolják, egy cápát. Az óriás hal a homokon fekszik, vastag szalonnáját könnyen hasítja a kés.

Van időm nézelődni, mert közben megkezdődik az alku: a kíséret vezetője, a Front egészen fiatal aktivistája egy halásszal egyezkedik, mennyiért vinne el bennünket az út következő szakaszán. Végül is öt dinárban állapodnak meg: nagy a hullámverés, veszélyes a tenger, olcsóbban nem vállalja.

Valóban, miközben átrakjuk a súlyos csomagokat, már-már viharos hullámokat vet a tenger.

Adeni kísérőm cseppet sem örvend, hogy egy olyan lélekvesztőben szállunk tengerre, mint amilyen a kiválasztott halászbárka. Mióta elhagytuk Al-Gueddát, már harmadszor mondja: ha tudtam volna, hogy ilyen nehéz útra jövünk, nem vállalkoztam volna rá.

A halászok nekiveselkednek a mintegy tíz méter hosszú és másfél méter oldalmagasságú hajónak, s tolni kezdik befelé a tengerbe. Amikor az eleje vízbe ért, berakják a csomagokat. Láda ládát ér, megtelik a hajó feneke. Mi, az utasok a ládákra ülünk: a két pad kell az evezősöknek. Azután várunk hogy a hullámok fokról fokra beljebb segítsék a hajót a tengerbe.

Sovány, napszítta férfiak ülnek a hosszú nyelű evezők mellett. Mélyen beszívják a levegőt, s a kilégzést munkadalra emlékeztető ritmikus felkiáltásokkal kísérik. Amikor a lapátok már nem érik el a homokos tengerfeneket, begyújtják a motort.

A hullámok be-becsapnak a bárkába, az alján már arasznyi víz áll. Kalapnagyságú edénnyel meregeti kifelé az egyik halász.

A szél elől menekülő madarak alacsonyan szállnak a part felé. A Front egyik katonája kísértésbe jön, leveszi fegyverét, hogy bemutassa célzási tudományát. A többiek leintik: hátha valaki jár a hegyekben és az eltévedt golyó eltalálja.

– Hát mégis van út a hegyekben? – kérdezem.

– Gyalogos út, hogyne. Mezítelen lábbal taposták ki az emberek évszázadok alatt. Aki ismeri a terepet és bírja erővel, az a lábán teszi meg az utat.

lat. A KB tehát úgy gyakorolja a hatalmat, mint egy kormány: megvannak a szükséges szakszervei, nevezhetnénk ezeket akár minisztériumoknak is.

Egy-egy járás élén az alkormányzó és a járási bizottság áll, a falvakat is bizottságok irányítják.

– Én például a falumban az anyakönyvi ügyeket intézem – szólal meg a falusi bizottság egyik embere. – Esketni ugyan nem esketek, ehhez csak a kádinak van joga. Én csak meggyőződöm arról, hogy megvannak-e a készülő házasság törvényes feltételei, a fiatalok eleget tettek-e a törvény előírásainak, a vőlegény kifizette-e a menyasszonyért járó pénzt, s a lányos szülők nem akartak-e többet bevasalni rajta, mint amennyit a törvény megenged.

A pléden ott kuporog a katonai önvédelem felelőse és a közbiztonság szervezője is. Ők is tájékoztatnak munkájukról. Az a lényeg – mondja a Központi Bizottság képviselője, mintegy összefoglalásul –, hogy alkotmányos, demokratikus, forradalmi alapokra helyezzük a közéletet, a gazdasági életet, hogy új társadalmat teremtünk a szultáni rendszer önkénye, embertelensége helyébe.

Perforált fülű adeni ismerősöm bevezet a „férfiszobába", ahol egy gyékényszőnyeg és egy pléd várja, hogy álomra hajtsam a fejem. Vendéglátóm megkérdezi, hoztam-e takarót, és amikor nemmel válaszolok, kis diplomatatáskát nyit fel, kivesz belőle egy zsebkendő méretűre összehajtogatott műszálas takarót, és átnyújtja: Itt a takarólepedő is a szállítandó felszerelési tárgyak közé tartozik, kölcsönadom az útra.

Kísérőmnek nincsenek ilyesfajta gondjai, ő fútában van, ami nappal felső ruha – nadrág helyett szolgál –, éjszakára pedig, kibontva, a takarót helyettesíti.

Hajnalban a bőgő, zajló hullámverések hangjára ébredtem. Emeletes, kétemeletes hullámok rohantak az egyébként lankás, meneteles part felé, az utolsó pillanatban váratlanul megtörtek rajta és hatalmas vízesésként zuhantak alá. Hirtelen kedvem támadt megfürödni. Kísérőm nem örült ennek. De a legnagyobb fokú udvariatlanság lenne lebeszélni az idegent, akinek éppen arra szottyant kedve, hogy megfürödjék az Indiai-óceánban.

Azért biztos, ami biztos, Allah útjai is kiszámíthatatlanok, amikor beugrom a vízbe, leemeli válláról és kibiztosítja a rohamkarabélyt, ki tudja, nem lesz-e szükség rá? Hiszen a cápák itt portyáznak a part közelében.

Nem sok örömöm van a fürdésben: az emeletmagasságú hullámok fölkapnak és könyörtelenül visszaröpítenek a partra. Vállamon, fejemen végigcsap a csípős sós vízkorbács, és hiába próbálok beljebb kerülni, nem sikerül.

Kísérőm sem a legnyugodtabb a parton, még a fútát is ledobta magáról, úszónadrágban áll, készen arra, hogy szükség esetén utánam ugorjon. De nem kerül rá sor, rövidesen abbahagyom a harcot a tengerrel.

Mire visszaérünk a házba, már tálalva van. A reggeli gazdagabb, mint a vacsora volt, a hopsz és a tea mellé forralt tejet is kínálnak.

A tejforralást nagyon egyszerűen oldják meg. A tejjel félig töltött alumínium lábasba néhány áttüzesedett követ dobnak, s aztán lemerik a forró italt.

A reggelinél megbeszéljük a programot. Csak ott támad vita köztünk, milyen ütemben haladjunk.

VESZÉLYES UTAKON

Egy évvel ezelőtt a dél-jemeni fővárosban még arról beszélgettünk, hogy helikopterrel fogjuk megtenni az út nagy részét. A helikopter-utazás azonban közben nagyon veszélyessé vált. A hegyekben a légi fölény vitathatatlanul az ellenfélé, az Ománi Szultanátus csapataié, illetve az őket támogató nemzetközi kalandor légióé; amerikai gépekkel támadják a partizánok állásait. A dhofari hazafiak éppen ezért nagyon is gyanakodva hallgatták azokat a híreket, amelyek szerint az Arab-öböl sejkjei és emirátusai jelentős számú harci és bombázó repülőgépet vásároltak nyugaton, a közel-keleti helyzetre való hivatkozással. – Attól tartunk, hogy a Mirage-okkal és a Phantomokkal előbb-utóbb itt fogunk találkozni – mondták.

Nem sokkal elutazásom előtt az adeni tájékoztatásügyi minisztériumban dr. Rahman felolvasott egy légitámadásról szóló helyszíni tudósítást. A feljegyzést egy újságíró készítette, aki túlélte az első bombázást, de a következő hullámnál már az életét vesztette. Tudósítását így nem is tudta elküldeni, bajtársai találták meg, amikor ismét birtokukba vették a bázist.

kis kör jelzi Szalalah támaszpontját, onnan indulnak el az ellenséges helikopterek és onnan szállnak fel a szabadságharcosok ellen vezényelt bombavető repülőgépek. Beljebb, messze a tengertől egy csillag jelzi a térképen Szarfétet, a felszabadított területek központját, fővárosát.

– Főváros, épület nélkül – így a milicista. – Itt igazán nem lesz gond a falu és a város közötti különbségek csökkentése és megszüntetése. Az ellenség eltünteti a különbséget. A napalm és a rakéta gyorsabban hozzásegít ehhez, mint az évtizedes vagy évszázados politikai-társadalmi tevékenység. A szegénység, a megsemmisítettség egyenlősége lesz itt a háború után.

A MENEKÜLTEK TÁBORÁBAN

Utunkon tovább haladva nyugalmas völgybe érünk. A hegyfalban barlangnyílások, előttük néhány kecske ágaskodik a levelüket vesztett ágak zsengébb csúcsa felé. Az asszonyok a fejést készítik elő. Férfiak jönnek elénk, üdvözölnek bennünket. Pokrócot terítenek a földre és megkezdődik az ismerős arabok találkozásakor megszokott udvarias kérdezősködés az egészségre, a családra, az állatokra és mindenfélére, ami a legutóbbi találkozás óta történhetett. A kérdések és a válaszok olyan szabályszerűek, ismétlődőek, hogy először azt gondolom: verset mondanak vagy imádkoznak.

Menekülttáborban vagyunk. A tábort bizottság irányítja. Titkára magas, nagy bajuszú férfi, a szabadságharc minden jelentősebb ütközetében részt vett, ismerteti a tábor helyzetét.

– Láthatja, hol élünk, hogy tengődünk, mégis jól érezzük magunkat. Pedig nélkülöznünk kell az igazi biztonságot, senki sem tudhatja, mikor fedez fel bennünket az ellenség, és akkor menekülhetünk tovább. Elképzelheti honnan jöttünk, milyen körülmények közül, ha ahhoz képest ezt a mostani helyzetünket békésnek, nyugalmasnak érezzük!

Járjuk a tábort és közben arról beszélgetünk, miből élnek itt az emberek.

Elmondják, hogy a Front Központi Bizottsága törődik velük. A járási központok gondoskodnak a közélelmezésről. A nőtlenek három és fél dinárt kapnak havonta – ennyit kell errefelé fizetni egy feleségért vagy egy kecskéért –, a családosok hét dinárt. És ki-ki maga dönti el, hogy ezt készpénzben kéri vagy természetben, tehát rizsben, halban, húsban, konzervben, dohányban, ruhaneműben akarja megkapni. Itt, mivel nagy a szegénység, az árak is alacsonyak. Nem lehet összehasonlítani őket mondjuk az adeni piacéival. Ezen az elmaradott vidéken sokat ér a pénz. A nép szorgos kezű, állatokat tart, és ha véget érnek a nyári csők, a földeken dolgozik, gyümölcsöt, gabonaféléket, kerti növényeket termel.

Az éjszakát a falubizottság egyik tagjának barlangjában töltjük. Nemcsak vacsorát kapunk, hanem – étvágygerjesztőnek – végignézhetjük elkészítését is. Egy levágott kecskét bontanak fel, nem messze a fekhelytől. Máris szeletelnék a húst, de még előtte egyik kísérőm elkéri tenyérnyi pengéjű zsebkésemet, azzal könnyebben megy majd a munka.

Nem érzek éhséget, csak fáradtságot, gyötrő a gyaloglás a magas hegyekben is 40 fokos hőségben.

Mire elkészül a vacsora, némileg összeszedem magam. Arra kérem a jelenlevőket, mondjanak el egy dhofari viccet. A család legtekintélyesebb férfitagja adja elő a kissé szemináriumszerűen „forradalmi" tréfát: Megy a szultán a szamáron, a szembejövők meg főhajtással üdvözlik. A szamár már nagyon fáradt, alig vonszolja magát, végül összeroskad. A szultán nem akarja ott hagyni, a hátára veszi, és indul tovább. A szembejövők pedig éppen úgy süvegelnek, mint annak előtte. Poén: mert ők tudják, hogy nincs semmi különbség a szultán és a szamár között, akármelyik van is alul vagy felül.

A tréfához itt a tanulság levonása is hozzátartozik, a nevetés csak akkor robbant ki, amikor a mesélő a vicc értelmezését is elmondta. Pedig a történetet nyilván nem most hallották először.

Másnap korán reggel a reguláris erők „Forradalom" elnevezésű kiképzőtáborába indulunk.

A tábor felé vivő úton járőrökkel találkozunk, újabb kísérők csatlakoznak hozzánk. Az egyik járőrparancsnok a karaván élére áll, ő vezet bennünket a táborparancsnokság pillanatnyi szállására.

A szállás – egy barlang. Beszélgetni, dolgozni, teázni még hatvan percig lehet itt, közlik, akkor megszűnik az árnyék, és a tüzes nap áthevít mindent. Ezért a parancsnok az elmaradhatatlan tea mellett csak a legszükségesebbeket mondja el – a többit majd a gyakorlótéren láthatom.

Tulajdonképpen az egész tábor gyakorlótér. Akik már voltak katonák, azok héthónapos továbbképzést kapnak, akik most ismerkednek először a harci eszközökkel, azok egyéves tanfolyamot végeznek el. A fegyverforgatással együtt a legtöbb harcos most tanulja a betűvetést is – és természetesen politikai képzés is folyik.

A század katonái a mi fogalmaink szerint jórészt gyerekemberek.

A délelőttöt az egyik lövészszázaddal töltjük. Fiúk, lányok gyakorlatoznak fáradhatatlanul. Itt teljesen egyenlőek a nemek, különbség csak a rátermettség, a találékonyság, a testi és szellemi képességek tekintetében tétetik.

Nincs különbség harcoló és kiszolgáló alakulatok, hadtáp és arcvonal között sem. Minden téten másik század látja el a konyhaügyeletet, készíti el a szerény, de azért lehetőleg tápláló, a harcképességet biztosító élelmezést.

A konyha egy gyárkémény magasságú sziklarepedés alján kapott helyet, ahonnan mire a füst felér, erősen szétterülve, felfedezhetetlenül oszlik szét a levegőben.

Megnézzük, hogyan folyik az elméleti oktatás. Barlangok szájában vagy zöldebbre bátorodott fakoronák alatt ülnek a harcosok, s míg az olvasást gyakorolják, a fegyverükre támaszkodnak.

A táborparancsnok századosi rangot ért el a szíriai hadseregben, ott képezték ki. Egy tűzszerészeti gyakorlaton Damaszkusz közelében elveszítette a fél karját. De épen maradt bal kezével is a legjobb lövészek közé tartozik.

– A katonáknak biztonságérzetet ad a jó fegyver – fejtegeti –, főképp ha megtanulnak vele bánni. Mi nem folytathatunk kizárólagosan politikai harcot, olyan rezsimmel állunk szemben, amely nem adja meg magát egykönnyen. Reformjai legfeljebb nyugati szövetségeseinek közvéleményét hivatottak megnyugtatni. Nekünk semmiféle tárgyalnivalónk nincsen a diktatúrával – mondja indulatosan – és nem azért bizonykodom a fegyveres harc mellett, mert katona vagyok, hanem mert az ellenség csupán a fegyverek érveire hallgat.

Huszonhárom eszendős mesterlövésznővel beszélgetünk egy szemináriumbarlangban. Jól ismeri az Ománban és az Arab-öböl más országaiban kialakult helyzetet, beszél a nemrég lezajlott sikeres sztrájkokról, volt, amelyiknek a szervezésében ő maga is részt vett. Menetelt tüntető felvonulók között is – és végül katonai szolgálatra jelentkezett.

– Férje?

– Özvegy vagyok. A férjem Szarfét körül esett el, közelharcban. Magam is ott sebesültem meg, mielőtt ide kerültem.

– Miért kapcsolódtak be a forradalmi mozgalomba?

– A családban nem volt hagyománya a zendülésnek. Apám mindig törvénytisztelő, törvénytartó ember hírében állt, az adószedőknek sem állt ellent, amikor rendszeresen fosztogatták. Arra tanított bennünket, hogy fogadjuk el a felsőbbségek döntéseit, ez az ára békességünknek. De egyszer mégis kijött a sodrából, rárivallt az adószedőkre, és azok a szemünk láttára agyonverték.

– Anyámmal együtt elmenekültünk, s testvéreim is lassanként utánunk jöttek. Nyugatra, a felszabadított járások felé indultunk. A bujdosásban ismerkedtem meg férjemmel. Ez az „utazás" az országon keresztül többet ért akárhány szemináriumnál. Vérlázító élményekben volt részünk. Láttuk, hogy ami apámmal történt, az mindennapos eset, az önkényeskedéseknek elkeserítőnél elkeserítőbb példáival találkoztunk.

– És mit fog csinálni, ha befejeződik a tábori kiképzés? – kérdezem.

– Amit parancsolnak. Harcolni akarok. Lehetőleg az első vonalban.

A tanítóknak, noha többségük tizennégy-tizenöt év körüli, nagy itt a tekintélyük. Amikor a fegyverforgatást gyakorolják, a tanító is a közvitézek közt szorgoskodik, az elméleti oktatás idején pedig a parancsnok is ott ül fegyverével és golyóstollával a barlangban, és hallgatja az előadásokat az arab világ múltjáról, a dhofari forradalom történetéről.

Este robbanássorozat hangja veri fel a csendet. A dörejek a hátunk mögül érkeznek, onnan, amerről jöttünk.

A parancsnok hirtelen eltűnik, de rövidesen visszatér, közli, hogy az ellenség távolabb próbálkozott.

Másnap este aztán pontos híreket kapunk. Támadás érte Jadibot, ahonnan el-

indultunk. Délután két kereskedelmi hajónak álcázott ománi hadihajó közelítette meg a jadibi partokat. Amikor célzótávolságra ért, összes fegyvereit a falu házainak fordította és tüzelni kezdett. Ugyanekkor a szalalahi támaszpontról is megkezdődött a támadás. Onnan helikopterek indultak el, világító rakétákat lőttek a falu fölé, hogy jó célzási feltételeket biztosítsanak a gyorstüzelő gépágyúkkal felszerelt kalózoknak.

Öt perccel később azután teljes hosszában „felbődült a part": a védelmi állások katonái tűz alá vették a támadókat. Az egyik hajót elsüllyesztették, a másik pedig nem sokkal később sérülten visszafordult a tenger felé.

Találgatjuk, mi lehetett a támadás célja. A legvalószínűbbnek az fogadható el, hogy felderítő próbálkozásról volt szó, és félő, hogy az elmenekült hajóról megfigyelték a dhofariak ütegeit, állásait. Lehet, hogy fényképeztek is közben, hiszen a „díszkivilágítás" pontosan öt óra hosszat tartott.

A táborparancsnok azt fejtegeti, hogy az ellenség már rájött: a fronton, az arcvonalon nem tudja megsemmisíteni őket. Ezért hátországukra, a demokratikus Jemen legkeletibb tartományára, áteresztő központjaikra, bázisaikra akar csapásokat mérni.

A DHOFARIAK ISKOLABÁZISA

Úgy döntenek, hogy megrövidítik programomat, és amint lehetséges, visszautazunk a dél-jemeni Al-Gueddába. Ennek közelében állították fel a világhírű partizán iskolatáborokat, ahol a „Lenin" iskola és a dhofari felszabadító harc kirobbanásának dátumáról elnevezett „Június 9." intézet működik.

A dunántúlnyi méretű tartomány sorsa már a dél-jemeni függetlenségi, népfelszabadító háború idején összefonódott a dhofari mozgalommal. Akkor Dhofar volt az Al-Guedda körül tevékenykedő partizánok „hátországa", támaszpontja, most pedig Jemen segíti a szultanátus elleni szabadságmozgalmat. A Hatodik Tartomány kormányzója, Ahmed Szalem Mahbal maga is részt vett a fel-

szabadító harcokban, egyebek közt azokban a hadműveletekben is, amelyekkel megakadályozták, hogy az angolok és a reakciós sejkek akarata szerint ez a terület Ománhoz kerüljön.

– Amikor a sejkek kíséretükkel elutaztak az angolokkal való egyezkedésekre – emlékezik vissza –, mi azokat a területeket is felszabadítottuk, amelyeket addig meg sem tudtunk közelíteni. Akkor azt bizonygatták, hogy a zammud, kudda, mukaddam, sziad, arafid törzseket testvéri kapcsolatok fűzik az ománi törzsekhez, most azt hirdetik, hogy ezeknek a törzseknek semmi közük keletre élő testvéreikhez.

Al-Guedda tipikus oázisváros a kelet-jemeni sivatagban. Nincs messze a tengertől, öblös mély kútjainak vízével meg tudja termelni, amire szüksége van. Egyetlen áramfejlesztőjét az egykori angol katonai táborban építették, most a 11 ágyas kórházat látja el. A ventillátort hajtja a betegek feje felett, és működteti a főváros egyik hűtőszekrényét. A másik gázzal üzemel a kétes tisztaságú vendéglőben.

Al-Gueddában a vendégházban sok volt az idegen. Éppen akkor fejeződött be Adenben a dhofari szolidaritási kongresszus, és a tanácskozásról népes delegáció érkezett Al-Gueddába, hogy tovább menjen a felszabadított övezet irányába.

A dhofari hazafiak iskolabázisán pedig másnap kezdődött meg az iskolaalapítás harmadik évfordulójára rendezett ünnepség.

Az óriási kráterszerű mélyedést 1970-ben szemelték ki iskola céljára. A „Lenin" iskola a mi fogalmaink szerint afféle alsótagozatnak felel meg, amelyet a diákok egy vagy két év alatt végeznek el, szorgalmuktól, tehetségüktől függően. Az íráson, olvasáson és számoláson kívül tanítanak irodalmat, történelmet és természetesen jelentős helyet foglal el a tananyagban a politikai oktatás.

Aki a „Lenin" iskolát elvégezte, az tovább tanulhat a „Június 9." iskolában, ami a felsőtagozatnak felel meg. A tananyag itt már kibővül: természetrajz, fizika, matematika, földrajz sorakozik az alaptárgyak mellé.

Mindkét iskolában heti két órában katonai ismereteket is tanítanak. A végzettek aztán a „Forradalom" táborba mennek tovább, ahol a hadi kiképzés eléri a napi hat órát.

A „Lenin" iskola parancsnoka Abdul Szaed, az egész oktatási komplexum

élén pedig Ahmed Abid áll. Kettőjük társaságában járjuk a „tantermeket", amelyek itt nem barlangokban, hanem sátrakban vannak. A sátrak hálóhelyek is egyben, az oktatás kollégiumi rendszerben folyik, eléggé katonás körülmények között. Évente 300–400 gyermek megy innen a frontra vagy a kiképzőtáborokba.

Vannak azonban, akik az intézetben maradnak tanítani. Aki a „Június 9." iskolában sikerrel befejezte tanulmányait, az már oktathat a „Lenin" iskolában.

Egyik dhofari kísérőm, magas, nagy bajuszú férfi odalép az igazgató-parancsnokhoz. Engedélyt kér gyermekei megkeresésére. Özvegy ember, itt tanul mind a két fia, másfél év óta nem is találkozott velük.

Ez egyébként – mint megtudom – nem jellemző eset. A gyerekek évente hazautaznak egy-két hétre, hogy találkozhassanak szüleikkel.

– Itt laknak a tábor legjobb lövészei – mondja az igazgató az egyik sátor előtt.

Felszólítására egy tízéves forma kisfiú golyószóróval lehasal a földre, megmutatja, hogyan foglalja el a tüzelőállást. Pajtása géppisztollyal lapul mellette.

A sátorban egy tizenöt év körüli fiú ül. Fél kezében könyvet tart – a másik keze hiányzik. Szalem Ali – tízesztendős lehetett akkor –, egy napon észrevette, hogy zsoldosexpedíció indul a hegyekbe. Megelőzni akarván őket, rohant az osztaghoz, ahol bátyja is szolgált, hogy hírül vigye a támadást. A partizánok közben elrejtőztek, s a zsoldosok egyedül a fiút találták a helyszínen. Elfogták, beszállították a szalalahi légibázisra, és a hadikórházban – büntetésből – levágták a jobb kezét. A megcsonkított gyermeket azután hazazavarták szüleihez.

Gyermekük tragédiája a szülőket is a hazafiak táborába vitte, a felszabadított övezetbe menekültek.

Szalem Ali valószínűleg nem fog fegyverrel harcolni, de rövidesen elfoglalja helyét valamelyik barlangtanterem katedráján.

Partizánharcot és fegyveres rendfenntartást tanulnak az iskolában a növendékek, akik az önvédelmi harcra készülnek fel elsősorban. Ellátják a tábor fegyveres biztosítását, őrzését is. Az első elméleti órákon megtanulják a forradalmi harcos tizenegy kötelmét. A katona legyen: 1. bajtársias, szolidáris; 2. ismerje a mindenkori helyes politikai irányvonalat; 3. ismerje küzdelme célját; 4. mindig tanúsítson kezdeményező magatartást; 5. éljen együtt a társadalommal, ismerje gond-
150 jait; 6. legyen türelmes; 7. legyen fejlődőképes; 8. szeresse népét; 9. legyen kö-

vetkezetes és könyörtelen a harcban; 10. legyen előzékeny a társaihoz, és végül az egyetlen tilalom: 11. ne legyen önző!

Az egyik nagy sátorban messziről jött arab újságírók faggatják a puskás diákokat. Fel akarják mérni, mit tudnak ezek a gyermekemberek, mennyire megalapozott a meggyőződésük, gondolkodásmódjuk, világnézetük mennyire van összhangban életkori sajátosságaikkal, politikai és társadalmi helyzetükkel.

Én is megkérdezem a gyerekektől értik-e a jelszavakat, amelyeket a másnapi ünnepségre tanulnak.

– Ki a komprádor burzsoá?

– Aki együttműködik az ellenséggel, az imperialistákkal, a gyarmatosítókka[1].

– Kicsoda Kabusz?

– Maszkat és Omán szultánja, a mi forradalmunk hóhéra.

Gyorsan, gondolkodás nélkül felelnek. Földrajzkönyvük csupán 7 gépelt oldalból áll, de azt pontosan tudják, mely arab országok segítik harcukat, s melyek állnak az ellenség oldalán.

Számukra Kabusz egyenlő az ellenséggel; Abdul Fattah Iszmail el Dzsaufi, Szalem Ali Rubia és Ali Nasszer Mohammed Hasszani pedig a dél-jemeni szolidaritással. Barát és ellenség fogalma személyekhez kötődik, és ez nincs másképp az idősebb generációnál sem.

Három napig tartott az ünnepség az iskolában, rengeteg volt a szónoklat, a műkedvelő előadás, a szavalat, a népi táncbemutató és leforgatták azt a színes riportfilmet is, amelyet szovjet filmhíradósok készítettek Dhofarról.

De hát mire mehetnek a dhofari szabadságharcosok az arabközi reakció összefogásával szemben? – tolakodik agyamba újra és újra a kérdés. Hiszen az Arab-öböl legreakciósabb monarchiái – és leggazdagabb országai – harcolnak ellenük? Mi lehet ennek a küzdelemnek a kilátása?

A szabadságharcosok bíznak hazájuk felszabadításában. Meg akarják változtatni a társadalmi és politikai viszonyokat. Folytatni akarják mindazt, amit a felszabadított járásokban már elvégeztek. Támaszkodni akarnak a haladó arab országok, elsősorban Dél-Jemen segítségére. És nem nélkülözhetik a szocialista országok támogatását sem: ez anyagi-technikai biztonságukat és nem utolsósorban politikai tartásukat erősíti.

Miniszterek, politikusok

Musztafa Abdul Khalek még nem volt huszonhat éves, amikor kinevezték az igazságügyi tárca élére. A minisztérium is egészen fiatal volt még, az NFPSZ határozatára alakult meg, hogy véget vessen az országrészenként váltakozó jogszokások gyakorlatának, legalábbis ami az alapelveket illeti.

Nyomott a levegő, nehéz, monszun előtti hőhullámok hevítik a miniszteri dolgozószobát is, ahol még nincs légkondicionáló berendezés.

– Nem is lehet – így a miniszter. – Hozzám sűrűn jönnek az ügyfelek, a tanácsért, javaslatért folyamodók az áthevült, forró utcáról, megfázna, akit pár percre ide kényszerítenek ügyei. Magunknak is azt javaslom, ne hideget igyunk, inkább forró teát vagy kávét kérjünk, többet használ az ilyenkor.

Musztafa Abdul Khalek előtt akták tornyosulnak, az igazságügyi gépezet felépítésével, mechanizmusával kapcsolatos feljegyzések. A miniszter rámnéz, talán azt olvasta ki a szememből, csodálkozom, amiért rangja, posztja dacára sem tudja papírok nélkül ismertetni munkáját, ezért magyarázkodással kezdi:

– Dél-Jemen területén tizenkilenc féle jogszokás volt a függetlenség előtt. A legtöbb sejkség, emirátus, szultanátus külön jogrendszert teremtett, és a gyarmatosítók, akiknek kedvezett mindenféle megosztottság, nem is akartak változtatni ezen. Adenben pedig a gyarmati igazságszolgáltatás uralkodott. Nekünk persze az egységesítéssel együtt korszerűsíteni is kellett a jogrendszert, összhangba kellett hozni a jogszolgáltatást, a joggyakorlatot azzal a forradalmi jellegű folyamattal, amely ma hazánkban lezajlik.

– A bíróságok, a rendőrség és a hadsereg voltak legfontosabb támaszaink eb-

beli törekvésünkben, főleg a kezdeti időszakban. Elsősorban az Adenben élő, vagy valamikor itt élt, de most vidéken dolgozó állampolgárokra hárult nagy feladat. A gyarmati időben is itt volt a legfejlettebb – ha ez a szó egyáltalán helyénvaló – a jogrendszer. Aden koronagyarmat volt, falai között meggyökeresedtek a jogi gondolkodás bizonyos formái, még ha azok a gyarmati korszak termékei voltak is. Az emirátusok nagyon gyenge szálakkal kötődtek Adenhez, és még az sem terjedhetett el zavartalanul mindenütt, ami itt jónak vagy legalábbis viszonylag időtállónak bizonyult.

– Adenben gyűlölettel beszélnek az emberek a gyarmati korszak igazságszolgáltatásáról – vetem közbe. Csodálkozom ugyanis, hogy a miniszter ennyi elismerő mondatot szentel az akkori igazságszolgáltatásnak.

– Ezen nem is lehet meglepődni. A legtöbb bíróság Adenben működött, mindenütt angol és indiai tisztviselők, vezetők, jogászok dolgoztak, akiknek sem fülük, sem szívük nem volt a nép panaszához, de még ha lett volna is, akkor is ellensúlyozta volna az itt székelő angol rezidens, aki végső soron a bíróságokat is ellenőrizte. A brit gyarmati igazságügyi adminisztráció egyébként is gondoskodott arról, hogy az ügyek „maguktól" elintéződjenek. A fellebbviteli tárgyalást kérő ügyfeleket Kenyába irányította – másodfokon ott ítélkeztek –, és ha a nairobi bíróság döntésével is elégedetlenek voltak, akkor mehettek tovább – Londonba... Ez a mechanizmus elkedvetlenítette az embereket, inkább tűrték az igazságtalanságot. Kinek volt pénze Nairobiban és Londonban keresni az igazát?

– Milyen példákból, forrásokból merítettek a demokratikus Jemen alkotmányának kidolgozásakor?

– Elsősorban a szocialista országok alaptörvényeit tanulmányoztuk. Főként az NDK alkotmányjogászai nyújtottak sok segítséget, alaptörvényünk mutat is bizonyos rokonvonásokat az NDK alkotmányával. A Front a tudományos szocializmus alapján, a szocializmus felépítésének céljától vezérelve szervezi, irányítja a nép erőfeszítéseit. Ez mindenképpen kifejezésre jut az alkotmányban. Éppen úgy, mint bármely más szocialista alaptörvény, a dolgozó népet teszi meg a hatalom, a jogok és az anyagi javak birtokosának, s az alkotmány garanciákat nyújt a törvényes jogok alkalmazására, élvezésére is.

Az igazságügyi minisztérium három nagy részlegből áll. A miniszterhelyettes fe-

lel a bíróságokért, a bírósági munkáért. Az ügyészi szektor közvetlenül a miniszterhez tartozik, a kabinet titkára pedig az igazságügyi szervezetek pénzügyi-adminisztratív kérdéseivel foglalkozik.

Musztafa Abdul Khalek azonban többször is hangsúlyozza, hogy Dél-Jemenben a bíráskodás „lent" kezdődik.

– Pontosan mit ért ezen? – kérdezem.

– Szovjet tapasztalatok, főként az úgynevezett elvtársi bíróságok működése alapján megszerveztük a falvakban, gyárakban, szövetkezetekben, hivatalokban működő népbíróságokat. Ezek szabályszerű alkotórészei az igazságügyi rendszernek, olyannyira, hogy a társadalmi bíróságok határozatai ellen fellebbezni lehet a felsőbb bírósági szervekhez. A továbbiakban járásbíróságokat és tartományi bíróságokat is akarunk szervezni, de ez még egy távolabbi jövő feladata. Szükségmegoldásként egyelőre fellebbviteli bíróságokat állítottunk fel, mert a káderhiány miatt nem jut mindenhová jogvégzett ember, képzett, tapasztalt vezető. Jelenleg két fellebbviteli bíróság működik az országban: az egyik az Ötödik Tartományban, Hadramautban, a másik pedig a többi tartomány fellebbezési ügyeit tárgyalja. Végeredményben azonban nem óhajtjuk lemásolni az európai „három lépcsős" igazságszolgáltatást.

Legsürgősebb feladatunk a forradalmi konszolidáció. A törvény, az igazságügy most egyszerre szolgálja a forradalom ügyét, a nemzeti egység érdekeit, és azt, hogy hazám biztosítsa és erősítse nemzetközi tekintélyét mint olyan ország is, amelynek polgárai jogszerű, törvényes körülmények között, biztonságban élnek, és ahol mind az egyén biztonságát, mind a társadalom stabilitását és forradalmi fejlődését magas színvonalú, előremutató törvények garantálják, megfelelő apparátusokkal együtt.

Dél-Jemenben megszoktam már a paradoxonokat, így nem lepődtem meg, hogy a forradalmi eszméktől hevülő emberek a törvényesség és az intézmények jelentőségét hangsúlyozták. Érthetőnek tartottam, hogy a marxista–leninista forradalmárok olyan pártot akarnak szervezni, amely egyszerre tölt be tömegpárt szerepet és élcsapat funkciót. Tudomásul vettem, hogy az érdekvédelemre hivatott szakszervezet volt az egyik kezdeményezője a dolgozók önkéntes fizetéscsökkentésének, hogy a hadsereg békeidőben részt vesz a köztisztasági munkákban, fő-

parancsnoka pedig – korántsem valamiféle forradalmi álszerénység hamis bűvöletében – maga dolgozza ki a javaslatot a ranglétra egyszerűsítésére, és a tábornoki lampaszokat önként cseréli fel törzstiszti váll-lapokra. Azt sem tartottam már mesterkéltnek, hamisnak, hogy a magas rangú hivatalnokok maguk buzgólkodnak a népi ellenőrző bizottságok megszervezésén, amelyek aztán éppen az ő munkájukat bírálják felül.

A KOMMUNISTÁK DOYENJE

Az észak- és dél-jemeni marxisták szervezete az 1957-ben létrehozott Demokratikus Népi Unióból alakult. Az unió 1963-ban, a felszabadító harc kibontakozásakor két szárnyra szakadt az akkor sorskérdést képező fegyveres harc megítélése tekintetében. A kisebbség elutasította a fegyveres harcot. Vezetője, Ali Husszein al-Kadi 1965-ben merénylet áldozata lett. A kisebbség a többség vezetőjén al-Szalfi főtitkáron állt bosszút. A főtitkár meggyilkolása után a Demokratikus Népi Unió már névleg sem fogta össze az egymásra fegyvert emelő csoportokat, így az Unió 1965 végén feloszlott. A többség még ebben az esztendőben létrehozta a harcos marxista–leninisták új szervezetét, amelynek tagjait mártírhalált halt főtitkárukról szalfistáknak is szokták nevezni.

A jemeni marxisták nem túl széles körű tevékenysége a városi értelmiségiekre korlátozódik, a városi munkásság és a falusi lakosság körében nincs is szervezetük, ott főként az NFPSZ befolyása érvényesül.

A kommunisták lehetőségeinek korlátozott volta jórészt azzal magyarázható, hogy a gyarmati időkben a központi hatóságok és a helyi reakciósok egyaránt könyörtelenül üldözték őket, vad kommunistaellenes propagandát fejtettek ki a nagyrészt analfabéta, ősi vallási kultuszok befolyása alatt álló lakosság körében. Emiatt és a már említett belső meghasonlottság miatt a kommunisták gyakorlatilag nem tudtak tevékenyen részt venni a nemzeti felszabadító harcban, jóllehet
 erkölcsi-politikai támogatásukkal (egyebek közt a nemzetközi kommunista és

munkásmozgalom segítségével) a harcoló Nemzeti Front mögött álltak. Illegális lapjuk, a *Remény* minden egyes számában hírt adott a harcról, kiváltva ezzel a FLOSY-aktivisták gyűlöletét, akik odáig merészkedtek, hogy felgyújtották a lap nyomdáját.

A dél-jemeni marxisták a függetlenség kivívása után szerepet vállaltak az ország politikai életében, megtalálták az utat a Nemzeti Front leghaladóbb osztagaihoz. Ezért az 1968-as tavaszi jobboldali fordulat után a puccsisták nemcsak a Front balszárnyát üldözték, hanem a kommunistákat is. A jobboldal ellen közösen vívott harc még közelebb vitte egymáshoz a Nemzeti Front baloldalát és a marxistákat, és hamarosan lehetőség nyílt a konkrét akcióegység megvalósítására. Az 1969-es „korrekciós lépés" után a Demokratikus Ifjúsági Szervezet (a kommunisták) főtitkára, Abdallah Badaib belépett a kormányba. Elvtársai körében pedig szószólója lett annak a javaslatnak, hogy csatlakozzanak a Fronthoz, hozzanak létre egy élcsapat jellegű pártot. A pártvezetőség egy része azonban az egyiptomi példára hivatkozva – ahol is az Arab Szocialista Unió, mint ismeretes, „elnyelte" az egyiptomi marxistákat – visszautasította az indítványt.

A Nemzeti Front és a kommunisták közötti együttműködés azonban fokozatosan erősödött. Egy ideig bizonyos belpolitikai megfontolások késleltették az új párt létrehozását, amely mellett egyébként mind a Front, mind pedig a többi politikai szervezet, tömörülés ismételten többször is állást foglalt.

A dél-jemeni kommunisták vezetője, Abdallah Badaib egyúttal a dél-jemeni kormány idegenforgalmi és kulturális minisztere is, túl van már az ötvenen. A parlamentarizmus maradéktalan helyreállítását és érvényesítését sürgeti, és azt fejtegeti, hogy mennyire szükségszerűek és törvényesek voltak azok az intézkedések, amelyekkel a forradalom birtokba vette a kulturális javakat is.

– Államosítottuk a mozikat, megszerveztük az országos moziüzemi vállalatot, amely 17 filmszínházat tart fenn. Igaz, a filmek zöme amerikai és hongkongi, ezekkel pedig nehéz kulturális forradalmat csinálni. Nem volt itt eddig semmiféle esztétikai nevelés. Az első mozik építői európai turistákra, angolokra, tengerészekre, világcsavargókra, nemzetközi söpredékre számítottak, s az akkori előadásoknak a hatása meg is látszik a tömegízlésen. Nem lesz könnyű változást elérni. A közönség a kalandos, fordulatos, izgalmas filmeket igényli, mi meg azt

akarjuk, hogy a filmek haladók és morálisak legyenek, cselekményük középpontjában az alkotó, jobbat akaró ember álljon. Szocialista kalandfilmekre lenne szükség, de olyasféle mesékkel, amelyek azért környezetüknél, mondanivalójuknál fogva nem teljesen idegenek az arab embertől. Vagyis: pillanatnyilag majdnem lehetetlent kívánunk.

– Talán a színházi élettel könnyebben boldogulunk – teszi azután hozzá, s újabb dél-jemeni paradoxonnal lep meg. – Közismert, hogy mi minden erőnkkel támogatjuk az Arab-öböl népeinek forradalmi harcát, amelyet a feudális, félfeudális imperialistabarát rendszerek ellen folytatnak. Ilyen rendszerként tartjuk számon Kuvaitot is, és természetesen őket sem fűzik hozzánk baráti kapcsolatok. De mit tesz Állah? Éppen kuvaiti anyagi segítséggel hozzuk létre az ország állandó színházát. Itt, a minisztérium épületében alakítjuk ki a dél-jemeni Nemzeti Színházat, itt fogadjuk majd a hazai népi együtteseket, itt adják majd elő forradalmi darabjaikat – az emírek és az olajsejkek pénzén.

Igen, például a negyedik izraeli–arab háború előtt a két ország gyakran nyíltan szemben állt egymással, ám az arabközi együttműködés olykor keresztültör az ellentéteken is.

Más arab országokban egyébként a tömegkulturális ügyeket nem irányítja külön minisztérium: mindenütt egyetlen tárca fogja össze az oktatásügyet és a közművelődést.

A dél-jemeni kulturális minisztérium egy esztendőben csupán 70 ezer dinárral gazdálkodik, és ezt nagyon be kell osztania. 1910 óta működik állandó színtársulat Adenben, most a minisztérium munkatársai új együttes kialakításán dolgoznak. Zeneiskolát is szerveznek. A múzeumok megkezdték anyaguk pontos fölmérését. Nemzeti könyvtárat kívánnak létrehozni, el akarják kezdeni a folklóranyag összegyűjtését és rendszerezését. Kulturális együttműködési szerződéseket akarnak kötni a szocialista országokkal. Ezer és egy tervük-gondjuk van.

A miniszter részletesen tájékoztat a múzeumokról; jelentős a gyűjteményük. Az anyag azonban eléggé kezdetleges elrendezésben várja a látogatókat. Egységes múzeumi hálózatot akarnak szervezni, csak így tudnak eleget tenni a szakszerűség kívánalmainak. Egyelőre azonban annak is örülnek, ha a nép a „kezére üt" azoknak, akik illetéktelenül ásatásokba fognak. A jemeni múlt emlékeinek nagy

Dhofari harcos

Anya gyermekeivel

Gyakorlat
a „Forradalom"
kiképzőtáborban

Dhofari nők

Az iskolasátorban még tanulás közben sem válnak meg fegyverüktől

Pihenő

Tapsol a nézőközönség az al-gueddai iskolabázis ünnepségén

Légvédelmi gépfegyverállás Hauf mellett, Dhofar és Jemen határán

Zindzsibari szépség

A nőszövetség munkatársa is pisztolyt visel

A mukallai vásár bemondónője

A zindzsibari „pártiskola”

Az NFPSZ mukallai szervezetének székháza

Losonczi Pál dél-jemeni látogatásakor Szalem Ali Rubia elnökkel

Illatos arab teával kínálják a vendéget

részét még ma is londoni, párizsi és New York-i múzeumok őrzik, a gyarmati korszakban hurcolták el ezeket az értékeket. Az adeniek külföldön képeztetnek ki restaurátorokat, együttműködnek szovjet régész expedíciókkal. Ezekre a kiadásokra azonban nehéz pénzt előteremteni. Első helyen a gazdasági tennivalók állnak, a külső támadásokra is fel kell készülni, és országos feladat az analfabetizmus felszámolása. Minden más, így a kulturális nevelés is, szinte fényűzésnek számít.

A kulturális életben, a művelődésügyben megvalósuló tervszerűségről beszélgetünk a továbbiakban. Ezekkel kapcsolatban Badaib elvtárs egy jellemző történetet mond el a közelmúltból.

Egyik város képviselői kitartóan harcoltak azért, hogy építsenek ott is leánygimnáziumot. 300 leendő diákra hivatkoztak, ámde kiderült, hogy a településen akkor mindössze 19 iskolás korú lány élt. Közülük kilencen éppen férjhez menés előtt álltak. A fennmaradó tízből három azonnal dolgozni akart, ketten pedig közölték, hogy nincs kedvük tovább tanulni. Másutt zeneiskolát igényeltek, és az indoklásban az szerepelt, hogy harmincöten kezdenék meg tanulmányaikat már az első évben. A helyszíni tájékozódás aztán kiderítette, hogy a felsoroltak közül hatan már más iskolában tanulnak, a többiek zöme pedig nem iskolapadot, hanem munkapadot keres.

A LÉGI KATASZTRÓFA

1973. április 30-án Dél-Jemenben lezuhant egy különjáratú repülőgép. A gépen a külügyminiszter és kísérete utazott, továbbá a jemeni diplomácia vezérkarának egy része, köztük a moszkvai, a londoni, a dzsakartai, a nairobi, a mogadisui nagykövet. Az áldozatok között nem egy a Nemzeti Front alapító tagja volt.

A katasztrófa hírére a köztársasági elnök azonnal vizsgáló bizottságot nevezett ki, amelynek vezetésével a honvédelmi miniszterhelyettest bízták meg. Ahmed Ali Anter helikopterrel utazott a helyszínre, de május elején előterjesztett jelentésé-

ben még semmiféle eredményről nem tudott beszámolni, mert eleinte még azok a kísérletek is kudarccal végződtek, hogy megtalálják a roncsokat és a holttesteket. „Az ország legjobb repülőgépe volt! Az ország legkitűnőbb pilótája vezette!" – mondogatták többen, és nyomban lábrakaptak olyan híresztelések, hogy a baleset nem lehetett csupán véletlen műve; külső vagy belső ellenforradalmi merénylet volt, sőt – tették hozzá egyesek – az sincs kizárva, hogy a szerencsétlenség valamiféle hatalmi-uralmi válság kezdete.

A kombinációknak tápot adott az a diplomata, aki emlékezett egyik elpusztult kollégájának nemrég megjelent novellájára, amely – ki tudja már, hogy a szerkesztő szeszélyéből vagy a szerző akaratából – ilyen cím alatt látott napvilágot: „Akik idegenként halnak meg". Ő is idegenként élt, nem is maradt itthon, külföldről szemlélte, figyelte fegyvertársai politikáját... – mondta jelentőségteljes mosoly kíséretében az életben maradt jó barát.

Híresztelésekre adott okot az is, hogy két repülőgép indult útnak, s csak az egyik zuhant le. Mindkét gépen diplomaták ültek, akiket a nagykövetek esedékes értekezletére rendeltek haza, és azért vitték őket vidéki turnéra, hogy bemutassák nekik az országban a változásokat. Arról is beszéltek, hogy a szerencsétlenül járt gép utasait más posztokra akarták áthelyezni.

És persze a szemtanúk! Elterjedt a híre, hogy az egyik utas az indulás előtti utolsó pillanatban valamilyen ürüggyel leszállt az egyik gépről és átszállt a másikra, amelyik aztán szerencsésen célba ért.

Magyarázatokban, kombinációkban nem volt hiány, az április végi jó politikai légkört egy csapásra nyomott hangulat váltotta fel. Seik Othmanban és Little Adenben az utcákon sírtak az emberek: a legtöbb áldozat a fővárosnak ezekből a negyedeiből származott. A politikai vezető testületek azonnal határozatot hoztak a május elsejei ünnepségek leállítására, pedig már a világ minden részéből megérkeztek a delegációk. A küldöttségek programjában aztán végül is egyetlen hivatalos aktus maradt: a vendégek a képviselt kormányok, pártok, szakszervezetek nevében együttérzésüket fejezték ki az államfőnek a nemzetet ért nagy csapás miatt.

A részvétüket nyilvánító külföldiek között így jutottam be én is az elnök fo-

 gadótermébe.

Tarek főhadnagy kísért, a honvédelmi miniszterhelyettes segédtisztje, aki maga is gyászszalagot viselt, mert édesapja és nagybátyja szintén a lezuhant gép utasai között volt.

Ahogy a Korán-strófák elnyújtott siránkozó hangja mellett – magnóról szólt a zene – lassan előrehaladt a sor, arra számítottam, hogy az elnök lesz az, aki kísérőmet vigasztalni próbálja majd a családját ért kettős gyász miatt. Nem így történt.

Az elnök meg sem szólalt, a segédtiszt viszont meghatott hangon fogalmazta meg részvétét a nemzetet ért súlyos csapás miatt.

A kézszorítás, a részvét kinyilvánítása után a falak mellé helyezett székekhez vonultunk, úgy illett, hogy néhány percig üljünk itt, majd átadtuk a helyet a következőknek. Csupán az államfő és közvetlen munkatársai álltak végig, mintha azt akarták volna kifejezni, hogy a nemzet, a forradalom vezetőinek a fájdalom, a gyász perceiben is talpon kell lenniök.

A segédtiszt – maga is több gyermekes családapa – a kocsiban elmondta, milyen nehéz feladatok várnak rá.

– Nekem kell gondoskodnom az apám családjának hazaszállításáról. Holnap utazom Mogadisuba, hogy hazahozzam a tíz gyereket, meg a második feleséget. Azután a nagybátyám családjának hazatelepítését kell megszerveznem Dzsakartából. Ezért azt hiszem, mi ma találkoztunk utoljára.

E találkozás azonban elég hosszúra nyúlt, mert az elnöknél tett részvétlátogatás után közös ebéd következett.

Tarek főhadnagy gyászához képest élénken társalgott. Elmondta, hogy nem először megy Szomáliába, ahol egyébként mindig nagyon jól érezte magát. Sok barátja, ismerőse van Mogadisuban. Őt nem zavarja az afrikai forróság, a zaj, a lányok pedig, erre megesküszik, még az adenieknél is szebbek.

A katasztrófát nem követte semmiféle politikai fordulat. Az emberek azonban még sokáig találgatták a szerencsétlenség okait, és még sokat beszéltek az áldozatokról, akiket szinte mindenki ismert. A külügyminiszterrel magam is kétszer találkoztam. Egyszer a laheji ünnepségen, egyszer pedig interjút adott a fővárosban.

A KÖZVETLEN KÜLÜGYMINISZTER

Mohamed Szaleh Aulaki Aden szemre is legelőkelőbb kormányhivatalában dolgozott: a külügyminisztérium a modern arab építészet egyik remekműve.

Aulaki ajtaja előtt mezítlábas őr sétált csőre töltött rohamkarabéllyal. A miniszter légkondicionált dolgozószobájában fogadott. Amikor beléptem, felállt hatalmas íróasztala mögött és üdvözlésemre sietett. Ingujjban és szandálban volt. Amikor belemelegedtünk a beszélgetésbe – váratlanul sok közös ismerősre bukkantunk –, kezét a vállamra tette, úgy folytatta a mondókáját.

Ezt a közvetlenséget sem a British Petroleumnál tanulhatta, gondoltam magamban, a miniszter a forradalom előtt ugyanis ott hivatalnokoskodott.

Aulaki a Nemzeti Front programjáról beszélt, azt bizonygatta, hogy a kormány és az NFPSZ osztályalapon meghatározott céljai összhangban vannak a szűkebben és tágabban értelmezett nemzeti érdekekkel.

– Mi az arab nemzet része vagyunk – mondta –, és az a legfőbb törekvésünk, hogy az arab világon belül erősítsük a legszegényebb rétegek érdekeit képviselő kormányok, mozgalmak helyzetét. Nem titkoljuk sem belpolitikánk, sem külpolitikánk osztályjellegét. Támogatjuk a nemzeti felszabadító mozgalmakat, mert azok változtatásokra törekszenek. Külpolitikai kapcsolatainkban azonban a legfőbb szerepet a szocialista országok töltik be.

Feltűnt nekem a higgadt tárgyszerűség, amellyel a jemeni diplomácia számba vette a reális nemzetközi erőviszonyokat, és igyekezett összhangba hozni ezekkel az ország fölöttébb mérsékelt lehetőségeit.

– Igen, lehetőségeink korlátozottak, hiszen hazánk a legszegényebb országok közé tartozik. Ez a gyarmati múlt egyik következménye, tudomásul kell vennünk, nincsenek miatta kisebbrendűségi komplexusaink.

Aulaki a fejlődő országok egyik bonyolult problémáját fogalmazta meg: a szegénység, a gyarmatosítók távozásával hátramaradt súlyos gondok a fejlődő országok népeiben és vezetőiben nem ritkán szülnek kisebbrendűségi érzetet, amitől sokszor vakmerő politikai rögtönzésekkel igyekeznek megszabadulni.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság külpolitikáját egyébként nagyfokú

következetesség jellemzi. Aden ritkán szorult külpolitikai irányvonalának korrekciójára, s amikor ilyesmire sor került, azt a helyzet, az események menetének megváltozása indokolta. A külpolitikai alapelveket a Nemzeti Front Politikai Szervezetének programja tartalmazza. Ebben ez áll: „A népi demokratikus Jemen forradalma a külpolitikában korunk jellegéből indul ki. Forradalmunk elválaszthatatlan korunk fő forradalmi erőitől: a szocialista világrendszertől, a nemzetközi munkásmozgalomtól és az arab és más, világszerte zajló nemzeti felszabadító mozgalmaktól." A program ebből kiindulva kötelezi az országot az arab világ minden demokratikus és forradalmi erejének támogatására, minden függetlenségi, forradalmi küzdelem segítésére, szolidaritást vállal a tőkés elnyomás ellen küzdő nemzetközi munkásmozgalommal, és előtérbe helyezi a szocialista országokkal létesítendő szoros kapcsolatokat.

Ez a külpolitikai irányvonal kiváltott bizonyos vitákat a dél-jemeni forradalom egyes szakaszaiban, az 1969-es korrekciós lépés után azonban egyre jobban kidomborodtak a dél-jemeni külpolitika antiimperialista vonásai. Az 1970-ben kibocsátott alkotmány még egyértelműbben fogalmazza meg ezt az elkötelezettséget. A dél-jemeni diplomácia megteremtette a kapcsolatot a szocialista országokkal, a haladó arab államokkal, hallatta hangját Chile, Vietnam és Portugália népe érdekében, és tiltakozott Washington és London támaszpont-politikája ellen. Természetes azonban, hogy Aden elsősorban az arabok helyzetére figyel. Kiáll a palesztin nép igazságos harca mellett, támogatja az omani–dhofari hazafiak harcát. Bizonyos módosulás azonban érzékelhető a tekintetben, hogy manapság kevesebb energiát fordít az Arab-öböl más térségeiben működő mozgalmakra.

Aden 1969-ben szakított az Amerikai Egyesült Államokkal, és meglehetősen hűvös bonni kapcsolata is. (Pedig a JNDK kormánya 1975 márciusában segítséget nyújtott az NSZK-nak, amikor a Peter Lorenz nyugat-berlini CDU-vezért elrabló terroristák leszállási engedélyének megadásával kényes helyzetben tette lehetővé a túszok kiszabadítását.) Egyáltalában a vezető nyugati hatalmakhoz – Franciaországhoz, Nagy-Britanniához, Olaszországhoz – fűződő politikai, tehát nem külkereskedelmi kapcsolatai eléggé formálisak.

A szocialista országokkal fenntartott jó kapcsolatok akkor alakultak ki, amikor azok támogatták a dél-jemeni forradalmárok felszabadító küzdelmét. Támo-

gatták anyagilag, diplomáciai és erkölcsi téren, ösztöndíjasok fogadásával stb. A Szovjetunió az elsők között ismerte el a függetlenné vált demokratikus Jement, és már több együttműködési szerződés szabályozza a két ország kapcsolatait. A szovjet állam segítséget nyújt a jemeni népgazdasági tervek megvalósításához, a védelmi képesség fenntartásához, az ipar, a mezőgazdaság, a kultúra, az egészségügy fejlesztéséhez. Szoros együttműködés alakult ki a Szovjetunió Kommunista Pártja és a jemeni Nemzeti Front Politikai Szervezete között is.

Gyorsan fejlődnek a demokratikus Jemen kapcsolatai az NDK-val, Lengyelországgal, Bulgáriával, Csehszlovákiával, a Vietnami Demokratikus Köztársasággal, Mongóliával, Kubával és hazánkkal is. 1975 őszén a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, Losonczi Pál hivatalos, baráti látogatást tett Dél-Jemenben. Szalem Ali Rubia elnökkel megvitatták a két ország közötti kapcsolatok alakulását, és több fontos nemzetközi kérdésről is tárgyaltak. Az országaink közötti együttműködésre jellemző, hogy nem volt szükség új egyezmények aláírására, mert gazdasági, kereskedelmi, műszaki-tudományos és kulturális kapcsolataink a már régebben aláírt megállapodások alapján addig is gyümölcsözőek voltak. Losonczi Pál hazatérve elmondotta, hogy a dél-jemeni vezetők a jövőben fejleszteni kívánják kapcsolatainkat, igénylik azokat a tapasztalatokat is, amelyeket mi a felszabadulás után a gazdasági építőmunkában és más területeken szereztünk.

Peking politikája jó ideig sajátosan folyt ebben a térségben, egészen az utóbbi évekig nem törekedett arra, hogy ide is áttelepítse szovjetellenességét. Legalábbis nem sok jele volt annak, hogy nyíltan támadja itt a Szovjetunió és a szocialista közösség más országainak politikáját. Kína politikai módszerei azóta változtak meg, amióta az Arab-öbölben is a reakciós államalakulatokkal keresi az összekötő szálakat.

A demokratikus Dél-Jemenben a kínai hatás bizonyos belpolitikai intézkedéseken is észlelhető. Többen ezzel hozzák összefüggésbe az államfő körül kialakult személyi kultuszt, a vezetés bizonyos következetlenségeit és rögtönzéseit. Tény viszont, hogy Kína jelentős segítséget is nyújtott a fiatal jemeni köztársaságnak például a közlekedésben, az egészségügy fejlesztésében.

 Dél-Jemen az arab világban főként Szíriával, Irakkal és Algériával épített ki

szorosabb kapcsolatokat. A többi arab ország és a JNDK viszonyát nem egyszer feszültségek terhelik. Főleg az északi testvérszomszéd, a Jemeni Arab Köztársaság, továbbá Szaúd-Arábia és az Ománi Szultanátus politikája keresztezi Aden törekvéseit. A három határos ország befogadja a minden rendű és rangú ellenforradalmi emigrációt, támaszpontokat biztosít a fegyveres bandáknak, szaúdi és észak-jemeni csapatok többször maguk is részt vettek a behatolási kísérletekben.

1972-ben észak-jemeni csapatok támadásával robbant ki a véres háború a két ország között. A harcok váltakozó szerencsével folytak, végül is a dél-jemeniek felkészültsége eldöntötte a küzdelem kimenetelét, de az Adenhez tartozó Kamaran-szigeteket megszállták az észak-jemeni csapatok. Líbiai közvetítésre megszületett ugyan a fegyverszünet, sőt egy különös egyezmény is, amely kimondja a két ország szervezeti, adminisztratív és politikai egyesítését. Egyaránt vágyálma ez az észak-jemeni hazafiaknak és a délieknek. Ez idő szerint azonban ez egyszerűen képtelenség. Hogyan férhetnek meg egymással a tűz és a víz? Az antiimperialista demokratikus Jemen és a kapitalista fejlődés útjára lépett Észak-Jemen nem egyesülhet közös államalakulatban. (Az utóbbi Szallal haladó rendszerének bukása óta egyre inkább jobbra tolódik.) Az egyezmény kimondja azt is, hogy mind az északi, mind pedig a déli forradalom vívmányait meg kell őrizni az államinemzeti egység megteremtése után. De az észak-jemeni forradalom már nagyon messze került a déliek céljaitól, és Szanában is, Adenben is másként képzelik el a forradalmi vívmányok megőrzését.

Adenben már az egyezményt megelőzően működött az Egység Minisztériuma, s bizonyos iparfejlesztési koncepciók kidolgozásakor figyelembe veszik az összjemeni elképzeléseket, nagyságrendeket. Gyakran ülésezik a két ország közeledésének előmozdítására hivatott alkotmányozó bizottság, s fokozódnak az előkészületek az egyes társadalmi-politikai szervezetek egyesítésére is. Az egyesülés körüli mozgásnak elsősorban az a jelentősége, hogy csökkenti a testvérharc kiújulásának veszélyét. És egyelőre ez sem lebecsülendő eredmény.

Közben Szaúd-Arábia és Omán a fegyveres nyomás eszközeinek változatos alkalmazása mellett megvesztegetéssel is megpróbálkozott. Aden nem egy ízben kapott olyan értelmű ajánlatot, hogy ha beszünteti a dhofari szabadságharcosok támogatását, jelentős pénzsegélyekre számíthat az Arab-öböl gazdag országaitól.

Dél-Jement azonban nem tudták megvásárolni, az ország „balra tart", és szegénysége vagy gazdagsága legfeljebb haladásának ütemét befolyásolja, irányát nem.

Ez az irány súlyos belső és külső harcokban vált mind határozottabbá. Már a nemzeti felszabadító harc idején szóhoz jutottak a leghaladóbb irányzatok, amelyeknek a jemeni kommunisták adtak hangot.

A fejlődés nem zökkenőmentes. Mint már említettem, a kommunisták sokáig idegenkedtek attól, hogy eleve feladják szervezeti különállásukat, és az NFPSZ-ben dolgozzanak az élcsapat jellegű párt megteremtéséért. A Front egyes köreiben viszont, főként vidéken, bizonyos elemek a kommunisták kiszorítására, elszigetelésére törekedtek. És voltak kísérletek a kommunisták és a baathisták szembeállítására is.

A JEMENI BAATH

Az arab világban kiterjedt szervezetekkel rendelkező Baath Pártnak a JNDK-ban is működik szekciója Népi Élcsapat Párt néven. A Baath-mozgalom egyik jellemzője, a szigorú konspiratív szervezkedés megnehezíti a dél-jemeni szervezet erejének megítélését. Egyes közvetett adatokból arra következtethetünk, hogy a baathisták ereje megközelíti az országban a kommunistákét. Az 1973-ban létrehozott egységes ifjúsági szervezet közös vezetőségében az NFPSZ által delegált 24 vezetőségi tag mellett 6 küldött képviseli a kommunistákat és 5 a baathistákat. A Baath befolyása erős a külföldön élő dél-jemeniek – főként a diákok – között, jóllehet újabban itt is teret nyernek az NFPSZ-káderok.

De a Baath befolyását nem lehet csupán adatokkal jellemezni. A kiforratlan, sok tekintetben ellentmondásos nézeteket valló, az osztályálláspontokról világosan nem tájékoztató Baath-programnak természetszerűleg van bizonyos vonzereje, népszerűsége egy olyan országban, ahol a baathisták harci eszközei (puccsok, merényletek stb.) hosszú ideig elfogadottak voltak. Emellett a Baath szocializmus-

értelmezése olyan, hogy a kispolgárság és egyes értelmiségi rétegek hangulatát, törekvéseit könnyebben „befogadhatja", illetve irányíthatja.

Adenben megfigyelhetők voltak olyasfajta törekvések is, amelyek a létrehozandó párt programját inkább a baathista modell szerint akarták kialakítani, semmint a tudományos szocializmus elvei alapján. A baathisták erejének számbavételekor figyelembe kell venni azt is, hogy ez a mozgalom nemzeti és arabközi is. Sok más egyéb között ez is magyarázza, hogy a JNDK-nak miért éppen azokkal az arab országokkal van a legjobb kapcsolata, ahol a Baath van uralmon. (Aden Damaszkuszt és Bagdadot érzi magához a legközelebb, Szíriában és Irakban is a Baath Párt kommunistákkal együttműködő, haladó szárnya van hatalmon.)

A Nemzeti Front mellett tehát a kommunisták és a baathisták képviselnek számottevő politikai erőt. Tartalékaik vannak az ifjúsági szövetségben, a nőszövetségben és a szakszervezetekben. Mindhárom nagy befolyású szervezet Dél-Jemenben, a függetlenség kivívása óta különösképp élénken dolgoznak. Vezetőikkel alkalmam volt beszélni.

Az Általános Munkásszövetség, a dél-jemeni szakszervezeti központ 7 szakmai szervezetet tömörít, amelyeknek 45 000 tagja van. Az évek során a vezetőknek tudomásul kellett venniük, hogy a tagság mind radikálisabbá válik.

– És mi levontuk a következtetést – mondja Abdullah Mehdi Szaed, a szakszervezeti központ elnöke. – Kiléptünk a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségéből, és csatlakoztunk a nyíltan osztályharcos elkötelezettségű Szakszervezeti Világszövetséghez. Részesei vagyunk a néphatalomnak. Az országban ma már minden vezető testület tagjainak ötven százaléka a szervezett dolgozók soraiból kerül ki; képviselőink, aktivistáink ott vannak a gyárak, vállalatok, bankok igazgató tanácsaiban. Káderképző iskolákat szerveztünk, és a hét szakág – a petrolkémiai, a kikötői, az építőipari, a közlekedési, a pénzügyi, a művelődésügyi és a közalkalmazotti szakmai szervezetek – aktivistái becsületbeli kötelességüknek érzik a beleszólást a rájuk bízott ügyekben. Kiveszik részüket a törvényalkotásból, és nagyon tevékenyek a milíciában, a népi önvédelmi őrségekben.

A szakszervezetek elnöke joggal büszke az elért eredményekre. Munkalehetőségeket teremtettek és újabbak távlatait tárták a dolgozók elé. Törvények születtek a munkások érdekében: a társadalombiztosítási törvény, a munka új törvény-

könyve, és megteremtették a munkásellenőrzés rendszerét, amely az egész gazdasági, társadalmi, politikai életre kiterjed.

1971-ben az első szakszervezeti kongresszus elfogadta „A jemeni munkásosztály programját". Ez a szervezett dolgozók akcióterve, s a szociális feladatokon túlmenően állást foglal a honvédelem és az üzemi demokrácia kérdéseiben is.

Szalem Bukeir az egyesített ifjúsági szervezet, a Jemeni Demokratikus Ifjúsági Szövetség főtitkára. Hangsúlyozza, hogy a fiatalok mindig a reakció ellen léptek fel. Az illegális, kezdetleges dél-jemeni pártokban, szervezetekben alakultak ki az ifjúsági mozgalmi munka feltételei és persze tapasztalatai is. Az ifjúsági szervezetet az NFPSZ tartalékának tekintik, Bukeir tagja az NFPSZ Központi Bizottságának.

Az ifjúsági szövetség 1973-ban tartotta meg alakuló kongresszusát, s négy fő teendőre összpontosítja a figyelmét: a politikai oktató-nevelő munka javítására, társadalmi munkaakciók szervezésére, az ifjúság érdekvédelmének megalapozására és a forradalom védelmére, a fegyveres harcra is kész ifjúság kiképzésére.

Bukeir Szudánban, majd Libanonban, a bejrúti Amerikai Egyetemen tanult, de ő is és munkatársainak jó része már iskolai éveiben megismerkedett a tudományos szocializmus eszméivel. A főtitkár büszke is erre, és hangsúlyozza, hogy a kommunista ifjúsági csoportok számarányuknak megfelelő képviseletet kaptak a szövetség központi bizottságában, és baathista fiatalok is helyet foglalnak benne.

Bukeir a felszabadító harcok idején Mukallában fegyveres csoportot vezetett, majd Adenban tanárkodott. Az NFPSZ-ben pedig azokkal a vezetőkkel együtt emlegetik, akik keresik az új utakat.

– Fiatal az ország, fiatal a vezetőség – mondja. – Bár most még csupán ötezer tagunk van, de milyen ötezer! Hogy ez a tagság a népességnek melyik részét reprezentálja?! Nem azt, amely felnőve egyszer majd felelős beosztásba kerül, a mi tagjaink többsége máris vezető pozíciókban dolgozik, fontos rétege vagyunk a lakosságnak.

Járt már Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon. – A szocialista országok tapasztalatai nagyon értékesek számunkra – mondja búcsúzóul, és többször megismétli: ne tekintsem kijelentését afféle udvarias frázisnak. Hasonlót fogok majd hallani a Nőszövetségben is, pedig amit ott mondanak, azt akár a

Front véleményének is tekinthetem, hiszen Aida Tabi, a Demokratikus Jemen Nőszövetségének elnöke tagja az NFPSZ legszűkebb vezető testületének, a Politikai Bizottságnak.

A NŐK, A FÁTYOL ÉS A POLITIKA

Az 1945-ben alakult Adeni Nőklub még külföldieket is felvett tagjai sorába, de a később létrehozott Arab Nőszövetség már a szervezkedés nemzeti jellegét hangsúlyozta. A szövetség részt vett a tüntetésekben, sztrájkokban. Az 1963-ban kirobbant nemzeti felszabadító küzdelemben is ott voltak a szervezett nők, de utána a szövetség tagsága és vezetősége megoszlott a FLOSY és a Nemzeti Front között.

– Nem becsültük le a FLOSY aktivistáit sem, nem egy közülük értékes munkát végzett, de amikor a fegyvereké volt a szó, akkor mindenkinek egyértelmű választ kellett adnia arra a kérdésre, hol van a helye? – emlékezik vissza a kritikus időkre Aida Tabi. – Nehéz volt a döntés a férfiaknak is, hát még a nőknek, akiknek 98 százaléka írni-olvasni sem tudott. Nem is annyira nőmozgalom volt ez, inkább politikai szervezkedés – és nem alakult másként később sem.

A függetlenség kivívása után hozták létre a Jemeni Nőszövetséget, ennek már elsődlegesen szociálpolitikai feladatokat szántak. De ez is politika a javából, mert az elfátyolozott nőt gyűlésre hívni, szereplésre buzdítani – része a nő felszabadításának.

Sok-sok feladata van jelenleg a nőszövetségnek. Hiszen a lányok – az arab tradícióknak megfelelően – túl korán mennek férjhez, abbahagyva, vagy el sem kezdve a tanulást. Nem ismerik jogaikat, lehetőségeiket – nem is tudnak élni velük.

Dél-Jemenben először is ki kellett harcolni a polgárjogi törvényt, amely többek között szabályozta a házasságot. A nőknél az alsó korhatárt 16 évben állapították meg, a férfiaknál 18-ban. Persze a törvény még nem jelenti azt, hogy meg

is tartják. De a nőszövetségbeliek remélik, hogy eljön majd az ideje ennek is. Az ország nem sűrűn lakott, de a települések túlzsúfoltak, a családok túlméretezettek; születésszabályozásra van szükség. Elemi érdeke egyénnek és társadalomnak, hogy a nők a gyermekáldást ne tekintsék Allah akaratának. A szövetség foglalkozik a nők érdekvédelmével, és aktivistája bíróság előtt is képviselheti a lányokat, asszonyokat. Elérték, hogy a társadalmi szervezetek külföldre utazó delegációiból manapság már nem hiányozhatnak a nőtagok. Arra törekszenek, hogy öt év múlva a női munkavállalók száma elérje a férfiakét. Egy kereset nem elegendő a család eltartásához a megnövekedett igények alapján.

A nőszövetségben elmondják, hogy az ország elmaradottságát tükröző szokások, törvények, hagyományok nagy része a házasság intézményéhez kötődik. A házasság is többféle. A felvilágosultabbak, a világjártak úgy házasodnak, mint az európaiak: szerelemből, esetleg érdekből, a múltbeli szokásokkal már nem törődnek. A hagyományos házasság szerint a lányt szülei eladják, rendszerint a legtöbbet ígérőnek, függetlenül a fiatalok vonzalmától. Az ilyen évszázados szokásokat nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni, nem vállalkozhattak a feleségvásárlás megszüntetésére sem; amit megtehettek: gátat szabtak az árak fölverésének. Lehetővé tették, hogy a feleség árát bármelyik fiatalember becsületes munkával előteremthesse. Vidékenként, tartományonként azonban ez az ár nem egyforma, befolyásolják a hagyományok, a szociális helyzet, a közvélemény. Van, ahol már csupán erkölcsi jelentősége van, de az ünnepi lakoma költségei akkor is elég szép összeget tesznek ki.

Sok pénzbe kerül a válás is; asszonytartást, gyermektartást kell fizetni, esetleg visszaszolgáltatni a feleségvásárlásért kifizetett összeget. A meddőség mindenképpen az asszony hibájául felróható válóok Dél-Jemenben.

– A férfi sok esetben a nő munkaerejének megszerzéséért köt házasságot. Hallottam egy adeni hivatalnokról – mondja Aida –, aki egyszer vagy kétszer látta csak kiskorú feleségét. Azért vette el, hogy vidéki kisgazdaságában dolgoztassa, vigyázzon a birtokra, az öreg szülőkre, vagy éppen a másik házasságból született gyermekekre. Sok faluban azt tartották, hogy a férfi már akkor is megteszi a kötelességét, ha eleget alszik, és gondoskodik az utódok nemzéséről. A nők viszont még a legsajátosabb férfi tevékenységből, a honvédelemből is kiveszik a részüket.

A háborús összecsapás idején ellátták a kórházi teendőket, a milicisták kiképzése pedig most is folyik. Országszerte ismerik a „Guevara" szakaszt és az „Október 14." harccsoportot.

A következő években mégis a családon belül kell elérni a „frontáttörést" – folytatja Aida Tabi. – Enélkül nincs egyenjogúság, s a nők közömbössé válnak a forradalom más céljai iránt is. Törvények születnek a nők érdekében, jogaikat emlegetik a férfiak is, de a megvalósítás már korántsem olyan természetes. A férjes nők tűrnek, nem mernek válni, mert a társadalom valamiféle hallgatólagos közmegegyezéssel mindig a nőt tartja hibásnak. Vannak olyan vidékek, ahol a nőt, ha válásért folyamodna, képes volna megölni az apja.

A Jemeni Nőszövetség elnökét saját sorsáról, házasságáról kérdezem. Csinos, jó megjelenésű, fürge észjárású, és hirtelen arra gondolok, ha még a házasságjogi törvény előtt ment férjhez, élete párja bizonyára egy vagyont fizetett érte. – Modern házasságot kötöttünk, szerelmi házasságot – válaszolja. – Aztán meg is maradt modernnek a házasságunk: férjem, aki a hivatalos lap főszerkesztője, éjjel-nappal dolgozik, tengernyi társadalmi, politikai funkcióm miatt magam is ugyanezt teszem. Persze – teszi hozzá tréfálkozva – előnye is van ennek: nincs időnk arra, hogy megunjuk egymást.

A feleség, a Nőszövetség elnöke, az NFPSZ Politikai Bizottságának testőrökkel védett tagja 23 éves, főszerkesztő férje pedig 26 volt a beszélgetés idején. Gyermekük nincs.

Mielőtt elbúcsúznánk, a lelkemre köti, hogy vidéken okvetlenül látogassam meg a nőszövetségi aktivistákat, a tartományi vagy járási nőbizottságokat. – Aki nem ismeri a nőkérdést nálunk, az sohasem fogja megérteni a mi társadalmunkat – bizonygatja. – Egyetlen egy országnak, kormánynak, társadalomnak sem mindegy, hogyan él, gondolkodik a lakosság fele. Mi pillanatnyilag talán nem is akarunk mást, mint hogy népünknek ez a fele egyáltalán gondoljon valamit a társadalomról, családjáról, sorsáról, önmagáról. És ez az öntudatra ébresztés már sok esetben sikerül.

Dél-Jemenben még a papok között is akadnak, akiket magával ragadtak a forradalmi idők, akik már másképpen gondolkodnak.

Saab járás prédikátora parlamenti képviselő. Nálunk a köznyelv békepapnak nevezné. Viselkedése világias, természetes; a vallás tiltó előírásaival szemben elnéző. Hét fia, három lánya és a saabi moszkban prédikációit hallgató hívei előtt azonban vitathatatlan tekintély.

Elmondja, hogy a rádió is közvetíteni szokta beszédeit minden második pénteken, egyenes adásban.

– Miről prédikál?

– A forradalomról, a nő felszabadításáról, arról, hogy a szocializmus nem kibékithetetlen ellensége a vallásnak, a nemzeti egységről beszélek, amelynek tényezője a hit is. Fellépek az arab reakció mesterkedései ellen, leleplezem a hazám ellen szőtt összeesküvéseket. Hiszek abban, hogy az iszlám nem áll szemben a szocializmussal. Hiszen a vallás megengedi a fejlődést. Miért ne prédikálhatnék én akkor a fejlődés, a haladás eszméi mellett? Az iszlám nem tiltja a zendülést, a felkelést sem a rossz uralma, hatalma ellen.

Szemembe néz: Én nyíltan kimondom, ami a Koránban is benne foglaltatik, hogy az istennek egyformán kedves a férfi és a nő munkája. És a mi vallásunk nem tiltja, hogy a nő fedetlen arccal járjon. A forradalom győzelme óta sokszor idéztem a próféta intelmét: „Ha valaki rosszat tapasztal a szemével, akkor próbálja azt megváltoztatni a kezével. Ha nem megy, akkor a nyelvével. Ha úgy sem sikerül, akkor a szívével." Vagyis akarattal, erővel is szabad változásra törekedni. Az egyenlőtlenséget megtiltó vallás tehát feljogosít a harcra mind tilalmaival, mind parancsaival. S nemcsak feljogosít, hanem azt, aki képes rá, kötelezi is a harcra.

– Vallásos-e a nép?

– Mint minden mohamedán országban, itt is mélyen gyökerezik a hit. Mi a szufita iszlámot követjük, de az a megítélésünk, hogy az iszlám ágazatai közt nem alapvetőek a különbségek.

Ki tartja el a prédikátort? Ezt mondja erről:

– Díjtalanul kapom a villanyt, a vizet. Lakbért, házadót nem fizetek. De a mecset és a gyülekezet szegény, a készpénz csak havi öt dinár. Ebből nem él meg népes családom. Itt régebben is szokás volt „mellékállást" vállalni. Akkortájt tanárkodtam, most az igazságügy-minisztériumban dolgozom, emellett parlamenti képviselő vagyok... Azt meg kell mondanom, hogy paptársaim nem szeretnek, mert egyetértek a forradalmi kormány politikájával. Mondják is: Seik Hatem már kommunista. Nincs igazuk.

A VEZETŐK ISKOLÁJA

Furcsa játéka a véletlennek, programom úgy alakult, hogy a mecsetből egyenesen a „pártiskolába", azaz az NFPSZ adeni központi iskolájába mentünk.

Óraközi szünetben értünk az igazgató, Abdo Maktari irodájába, ahol a 26 éves fiatalember az iraki, algériai, szovjet és az NDK-ból jött tanárokkal beszélgetett.

– Nemcsak a tanári kar, a hallgatóság is soknemzetiségű nálunk – mondja az üdvözlések után. – Honfitársaim mellett afrikai és ázsiai szabadságmozgalmak harcosai is tanulnak iskolánkban. De természetesen elsősorban a dél-jemeni káderproblémákat akarjuk megoldani.

Az iskola 1971 elején nyílt meg. Országos vezetők, a különféle kormányzóságok közigazgatási, politikai és más vezetői tanulnak itt a délelőtti és délutáni tagozatokon. Az első tanfolyam mindössze két hónapig tartott, a következő már négy és fél hónapra nyúlt, ezután hathónaposra hosszabbították a képzési időt, és az 1972–73-as tanévre beiskolázottak már kilenc hónapig tanultak.

Három csoportot alkotnak a hallgatók érdeklődési körük, beosztásuk szerint. Az ideológiai tanfolyamra a Front tisztségviselői járnak és a magas rangú állami vezetők. A közgazdasági tagozat hallgatóit a minisztériumok vezető tisztviselői, a kormányhivatalok alkalmazottai közül toborozzák. A tudományos szocializmus

kérdéseivel foglalkozó tanfolyamra politikai és társadalmi szervezetek vezetői és aktivistái iratkoznak be.

Már említettem, hogy a Nemzeti Front több határozatban is kötelezettséget vállalt egy vezető marxista párt létrehozására. Ezt az iskolát is előkészületnek tekintik ehhez. Az oktatás társadalmi méretű céljai közé tartozik, hogy leküzdje az ellentéteket, a bizalmatlanság emelte falakat a haladó nemzeti erők egyes csoportjai, rétegei között. Bíznak abban, hogy az iskola munkája kisugárzik, az itt végzett káderok a tanultaknak megfelelően dolgoznak majd saját szakterületükön, saját környezetükben.

Az iskola vezetői és oktatói különösen sokat vártak ottlétemkor a mintegy másfél esztendősre tervezett legújabb propagandista tanfolyamtól, amelyen a hallgatók órarendjében a marxizmus–leninizmus elvein alapuló politikai gazdaságtani és pártépítési ismeretek, továbbá a nemzeti felszabadító mozgalmak története és törvényszerűségei mellett a propagandamunka kérdései, a gazdaságszervezés teendői, agrárpolitikai ismeretek és a nemzeti történelem szerepeltek.

Az iskolát az NFPSZ Központi Bizottsága tartja fenn, és az NFPSZ helyi vezetősége jelöli ki a tanfolyam hallgatóit. A végzősök záróvizsgát tesznek, ennek eredményéről tájékoztatják a Központi Bizottságot és az illetékes helyi szervezet vezetőségét. Ezután döntik el, hogy hol folytassa a munkát vagy a tanulást a tanfolyamról kikerült vezető.

Az intézet egyébként főiskolának számít: hallgatóinak diplomája bármely felsőoktatási intézmény oklevelével egyenrangú a törvény előtt.

Az igazgató az SZKP moszkvai főiskoláján tanult, a Zindzsibarban működő kihelyezett tagozat vezetője pedig egy évet végzett a moszkvai Komszomol-iskolán. Egyikük sem bizonyos abban, hogy a pedagógiai munkában találta meg élete célját.

– /Velünk is az NFPSZ rendelkezik – mondják.

A Nemzeti Front gyorsan fejlődött az idők folyamán. Amikor alapították, illegális katonai szervezet volt, azóta a dél-jemeni fejlődés meghatározó tényezője lett. Az NFPSZ fejlődése nem volt zökkenőmentes, hiszen a káderhiány, a tapasztalatok hiánya, az ellenséges környezet, az ország egyes részeinek eltérő viszonyai, a szomszédos országok nyomásának fokozódása nap mint nap újabb és

újabb gondokat okoztak. A szilárd néphatalom megteremtésének igénye és a gazdasági-társadalmi átalakulás programja azonban ezt a kezdetben kispolgári nacionalista szervezetet mindinkább párt jellegű vonásokkal ruházta föl, egy olyan pártnak a jellemzőivel, amely tevékenységét a tudományos szocializmus eszméire alapozza. Ehhez sok más egyéb mellett még az is szükséges, hogy megteremtsék a szilárd, egységes szervezeti felépítést, a fegyelmet, a tervek és a tettek összhangját, az ellenőrzés és a felelősségre vonás mechanizmusát.

Az NFPSZ belpolitikai programja kimondja, hogy a szervezet „a nemzeti demokratikus forradalom szakaszának eszköze, tág keretet biztosít a nemzeti demokratikus forradalomban ténylegesen érdekelt demokratikus erők átfogó szövetsége számára . . .". Az általános dél-jemeni viszonyokból fakadóan azonban a Front főként a parasztságra támaszkodik. A parasztság a forradalmi fejlődés legfőbb haszonélvezője, helyzetét gyorsan megjavították a földreform intézkedései. De a Front a munkások, a katonák, a forradalmi ifjúság soraiban is erőteljes szervező munkát fejt ki – miközben hozzáfogott belső szervezeti felépítésének megreformálásához is. Meghatározták az üzemi és hivatali alapszervezetek ismérveit, elhatározták a tagság számbavételét, tagnyilvántartással foglalkozó osztályokat szerveztek nemcsak a KB mellett, hanem az egyes tartományokban is. Szabályozták a KB és az egyes alapszervezetek kapcsolatának módszereit, ügyrendjét, kiépítették a belső tájékoztatás csatornáit.

A Nemzeti Front kapcsolatokat épít ki a nemzetközi kommunista és munkásmozgalommal, bár eközben nem mindig tesz világosan különbséget az SZKP és a Kínai KP, a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között. Pekingi hatásra kialakultak olyan nézetek is, amelyek nem értékelik kellően a békés egymás mellett élés, az enyhülés politikáját, nem ismerik el feltétlenül a nemzetközi osztályharcra tett kedvező hatását. A jobb- és baloldali opportunizmus jelentkezése különösen sürgetően követeli az ideológiai munka és a szervezeti felépítés tökéletesítését. A Front vezetői ezért arra törekszenek, hogy alaposabb ideológiai-politikai munka folyjék, azt kívánják elérni, hogy a Front körül kialakuljon a vele tudatosan egyetértők és egyet akarók szélesebb köre.

Meg kell mondani, hogy az NFPSZ szervezeti intézkedései ellenérzéseket is kiváltottak a tagság soraiban, többen terhesnek érzik a pártélet kötelmeit. Ami

pedig a pártegyesítést illeti, egyesek azt hangoztatták, hogy nem lesz elegendő káder egy országos pártszervezet mozgatásához, működéséhez; mások véleménye pedig az volt, hogy a szakszervezet, az ifjúsági szövetség vagy a nőszövetség helyi csoportjai sok esetben tulajdonképpen betöltik a párt szerepét. Ismét mások azt állították, hogy Dél-Jemenben még hosszú ideig a fegyveres alakulatok fogják képviselni a legjobban szervezett erőt.

Az NFPSZ, a kommunisták és a baathisták közös erőfeszítései azonban meggyőzték a kétkedőket. Az emberek megértették, hogy mennyire fontos a demokratikus erők egysége a forradalom pozícióinak megszilárdításához és a forradalom távlati feladatainak megoldásához. Mert történelmi igazság és tanulság az, hogyha a reakció a néppel szembeszállva egyesíti és tömöríti sorait, s megkísérli a forradalom szétzúzását, akkor válaszul a nép forradalmi erőinek is egyesülniük kell, hogy visszaverjék az ellenséget, és betöltsék történelmi szerepüket.

1975 októberében, éppen e könyv nyomdába adása előtt értesültem arról, hogy az NFPSZ, a kommunisták szervezete és a baathisták Nemzeti Front Egyesített Politikai Szervezete néven egységes pártot alakítottak, és ideológiájuknak a tudományos szocializmust vallják.

*

Új fejezet kezdődik tehát a demokratikus Jemen életében. Új tervek, új remények, új gondok – megvalósításuk, illetve legyőzésük viszik majd előre e kis népet. Egy gyarmati örökséggel megterhelt, ellenséges szomszédoktól körülvett, nyersanyagban szegény arab ország küzd azért, hogy talpra álljon, s nehezen kivívott függetlenségével népe javára tudjon élni. Dél-Jemen – „Boldog Arábia" – boldogulni akar.

TARTALOM

CSILLAG ÉS KESELYŰ / 5

DÉL-ARÁBIA AZ IDŐK SODRÁBAN / 13

Ősi kultúrák nyomában / 17
Megjelennek az angolok / 20
A felkelés kirobbanása / 24
Győz a Nemzeti Front / 27
A korrekciós lépés / 30
Főváros a sziklák lábánál / 33

A VESZÉLY KÖZÉRZETE / 39

Felkészülten várjuk a támadást / 43
A kőelefánt és ormánya / 46
Légiutasok géppisztollyal / 48
Kormányzó zöld cédulákkal / 51
A beduinok iskolája / 54
Sejk szamárháton / 57

A FÖLDCSATA / 61

Apa és lánya / 66
Ház épül a sivatagban / 69
A kőbe vésett alkotmány / 72
Nasszer ajándéka / 75
400 láda paradicsom / 79
A Feleségek Völgyében / 82
A „jemeni whisky" / 85
Hal és shandy / 88

ADENI PARADOXONOK / 93

Káros örökség / 98
Csodavárás és realitások / 101
A kikötőben / 103
A tenger sója is érték / 106
A tőkés emigrált / 109
Nem fényképezek / 111

TANUL AZ ORSZÁG / 115

Látogatás egy népi klinikán / 120
A legjobb tanuló / 122
A nők iskolái / 125
Az analfabéta riporter / 128

A DHOFARI HARCOSOK KÖZÖTT / 131

Halászbárka a viharos tengeren / 137
Veszélyes utakon / 141

A menekültek táborában / 144
A dhofariak iskolabázisa / 148

MINISZTEREK, POLITIKUSOK / 153

A kommunisták doyenje / 158
A légi katasztrófa / 161
A közvetlen külügyminiszter / 164
A jemeni Baath / 168
A nők, a fátyol és a politika / 171
A békepap / 174
A vezetők iskolája / 175

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Fonó Györgyné
A borító, a kötésterv és a tipográfia Kun Gábor munkája
Az illusztrációkat Engel Tevan István készítette
Műszaki vezető Mózes Tibor
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1975. XII. 10-én kezdték meg
Megjelent 1976. VI. 10-én, 28 000 példányban
Terjedelme 12,8 (A/5) ív + 2 ív képmelléklet

75.3969 Athenaeum Nyomda, Budapest – Íves magasnyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT

24,– Ft

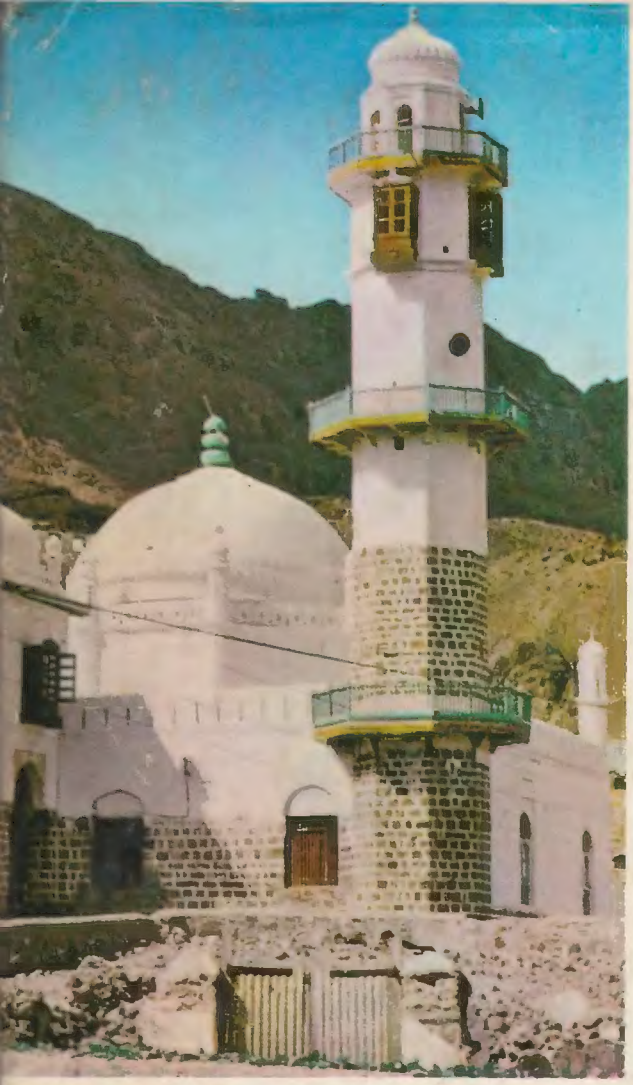

Sziklák, sivatagok, kiszáradt vízmosások a tengerpartot haragos hullámok csapkodják . . . A természetet átalakító ember azonban már hozzáfogott, hogy termővé tegye a sivatagot, fölfogja az esős évszakban lezúduló vizeket, föltárja a sziklákban rejtőző ásványi kincseket, s a haragvó tengert erős halászhajókon lovagolja meg.

A Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság elindult azon az úton, hogy kilábaljon az öröklött nyomorból, felszámolja a feudális urak, az emírek és az idegen hódítók, az angolok gyarmati uralmának maradványait.

Krajczár Imre, a Népszava munkatársa kétszer is járt ebben a távoli országban, s az olvasót most végigkalauzolja a dél-jemeni tájakon és Adenen, ezen a színes kikötővároson, megismerteti vele az analfabetizmus fölszámolásán dolgozó fáradhatatlan férfiakat és nőket, s tolmácsolja azokat a beszélgetéseket, amelyeket az ország és intézményeinek vezetőivel folytatott terveikről, harcaikról.

A szerző eljutott Dhofarba, az Ománi Szultanátus Dél-Jemennel határos felszabadított területére is, ahol a partizánok a lakossággal együtt a hegyek természetes védősáncai között harcolnak az egész ország felszabadításáért.